

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

Rákóczi-füzetek LXXXIII.

Маргітич Маріанна Ярославівна

ЗБІРНИК ДИКТАНТІВ

З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
УГОРСЬКОМОВНИХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ**

PoliPrint
Ungvár, 2010

УДК 811.161.2(075.2)
ББК 81.2Укр-922
М-25

Tollbamondások gyűjteménye ukrán nyelvből elemi osztályok részére – módszertani kézikönyv magyar tannyelvű iskolák tanítói számára.

A kézikönyv az elemi osztályok ukrán nyelvi tantervéhez szükséges valamennyi tollbamondás-fajta példaszövegeit tartalmazza.

A KIADÁSÉRT FELEL: *Kohut Attila*
KORREKTÚRA: *a szerző*
TÖRDELÉS: *Garanyi Béla*
BORÍTÓ: *K&P*

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN 978-966-7966-06-2

**© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2010
© Margitics Marianna, 2010**

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	7
I. Навчальні диктанти	7
II. Перевірочний (контрольний) диктант	13
ПЕРШИЙ КЛАС (усний курс).....	15
Вітання. Знайомство	15
Наша школа	16
На уроці	16
Ми вивчаємо українську мову	17
Пори року. Осінь	17
Будинок. Квартира	18
Сім'я. Праця і відпочинок у сім'ї. Професії батьків	18
Їжа. Продукти. Посуд	19
Іграшки	20
У магазині	20
Іде вже зима. Зимові ігри та свята (Св. Миколай, Різдво, Новий рік) ...	21
Людина і частини її тіла	21
Здоров'я і особиста гігієна. Режим дня	22
Одяг. Взуття	22
Місто. Село	23
Мій рідний край (Україна, Київ, Закарпаття)	23
Транспорт. Правила безпечної поведінки на вулицях і дорогах	24
Годинник	24
Весна красна. Праця весною. Весняні свята	24
Свійські тварини, птиці	25
Дикі тварини, птахи	25
Комахи	26
Чарівний травень	26
Незабаром літо	27
Твори, рекомендовані для вивчення напам'ять	28
ДРУГИЙ КЛАС	30
Апостроф	33
Вживання букви <i>і</i>	34
Вживання букви <i>я</i>	35
Вживання букви <i>ю</i>	35
Вживання букви <i>є</i>	36
Вживання букв <i>й, йо</i>	37

Вживання букви <i>ї</i>	38
Буква <i>ь</i> (м'який знак) у середині слова	38
Буква <i>ь</i> (м'який знак) у кінці слова.....	39
Букви <i>ьо</i>	40
Вживання <i>ь</i> та сполучення <i>ьо</i>	41
Букви <i>дж, дз</i>	42
Велика буква	42
Повторення за другий клас	43
ТРЕТІЙ КЛАС	46
Повторення за другий клас	46
Велика буква в іменах, по-батькові та прізвищах людей; в кличках тварин.....	46
Велика буква в назвах країн, міст, сіл, вулиць, річок, морів.....	47
Велика буква та вживання букв <i>я, ю, є, ї, і, й, їо, дж, дз, ф</i>	49
Дзвінки й глухі приголосні та їх правопис.....	49
Ненаголошені голосні	51
Ненаголошені голосні <i>е, и</i> , що перевіряються наголосом (<i>е</i>)	58
Ненаголошені голосні <i>е, и</i> , що перевіряються наголосом (<i>и</i>)	60
Ненаголошені голосні <i>е, и</i> , що не перевіряються наголосом.....	62
Приголосні тверді і м'які. (Букви <i>в, і, а, я, е, є, у, ю</i> ; м'який знак після приголосних)	64
М'який знак	65
Подвоєння приголосних.....	65
Апостроф	69
Правопис префіксів	71
Апостроф після префіксів перед <i>я, ю, є, ї</i>	74
Речення розповідні, питальні та спонукальні	77
Повторення за третій клас.....	78
ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС	83
Повторення за третій клас.....	83
Крапка, знак питання та знак оклику в кінці речення.....	83
Кома при перелічуванні	86
Власні іменники. Велика буква у власних іменниках.....	88
Правопис відмінкових закінчень іменників однини	89
Іменники в усіх відмінках множини	94
Правопис особових займенників.....	97
Прикметники в усіх родах і відмінках однини	98
Прийменники перед назвою предмета.....	99
Повторення за четвертий клас	101
Повторення за другий–четвертий класи.....	112

ПЕРЕДМОВА

Вивчення української мови в угорськомовних школах Закарпаття – першочергове завдання на сучасному етапі початкової школи.

Державна мова – обов’язковий початковий предмет, який є складовою базового змісту освіти.

Основна мета навчання української мови як державної у 1–4 класах – забезпечення початкового рівня комунікативних умінь, елементарних знань із мови, етнокультури українців, а також розвиток і виховання особистості.

Головні завдання початкового курсу української мови – формування й розвиток умінь слухати й розуміти українське мовлення, говорити, читати й писати відповідно до правил української літературної мови; розширення уявлень дітей про українську мову; ознайомлення з українською дитячою літературою, письменниками, фольклором, звичаями, традиціями українського народу; формування морально-етичних навичок поведінки; прищеплення поваги до українського народу, інтересу до його мови, культури.

Тому метою надання методичної допомоги вчителям початкових класів в угорськомовних школах і є даний посібник.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для сталого й свідомого засвоєння учнями орфографії та пунктуації велике значення мають різноманітні види вправ. Практика показала, що найбільш ефективним видом вправ з орфографії є диктант.

Диктант – це один з найважливіших засобів свідомого засвоєння учнями різних правописних правил в процесі письма.

Під час писання диктанту учні привчаються писати на слух, звикають до колективної праці та швидкого точного виконання.

У шкільній практиці застосовуються різні види диктантів, що поділяються на **навчальні** (*графічний, попереджувальний, пояснювальний, вибірковий, творчий, самодиктант, диктант-завдання та вільний диктант*) і **перевірочні** (*контрольний*). Перевірочні диктанти є також і навчальними, бо сприяють підвищенню грамотності учнів.

Розглянемо види диктантів докладніше.

I. Навчальні диктанти

1. Графічний диктант

В основу графічного диктанту покладено звуковий і наступний буквенний аналіз і синтез слів з застосуванням графіки.

Графічним диктантом називається диктант, при якому проводиться складовий і звуковий аналіз і синтез слів з застосуванням графіки. Цей вид диктанту займає порівняно незначне місце в системі письмових робіт. Застосовується він переважно в першому класі.

За допомогою графічного диктанту учні краще засвоюють звукову структуру слів і швидше навчаються поєднувати звуки в склади. Графічний диктант допомагає учням усвідомити структуру слова на конкретних прикладах.

Методика проведення графічного диктанту така: учитель читає речення *Ніна мала* і запитує учнів, скільки слів у реченні та яке перше і друге слово. Після відповіді учнів учитель проводить на дошці дві горизонтальні лінії (— —), а учні – у себе в зошитах.

Далі вчитель читає перше слово *Ніна*, а учні аналізують його: роблять складовий аналіз і ділять першу горизонтальну лінію на 2 частини (—|—), а далі роблять звуковий аналіз кожного складу (учитель читає перший склад, учні називають перший звук і пояснюють, яку букву треба

написати на початку слова і т. д.) і ділять кожний склад слова *Ніна* на стільки частин, скільки в цьому складі звуків(). Після цього викликаний учень заповнює на дошці графіку потрібними буквами (Ніна), тобто синтезує слово. А учні теж саме роблять – у себе в зошитах. Така ж робота проводиться і з другим словом *мала*. Потім учні перевіряють написане у зошитах, звіряючи його з написаним на дошці.

На пізніших етапах навчання грамоти, коли учні вже добре знають звуковий склад слова, проводиться тільки аналіз речення та складовий аналіз слів без звукового аналізу кожного слова.

2. Попереджувальний диктант

Попереджувальним диктантом називається диктант з попереднім поясненням важких для написання орфограм, що проводиться з метою попередження помилок у диктантах.

У шкільній практиці застосовують *попереджувальний диктант*.

В основу попередження помилок в диктанті кладуться зорові сприймання з попереднім складовим і звуковим аналізом або граматичним і орфографічним розбором.

В 1–2 класах попередження помилок спирається на складовий звуковий аналіз слова та на вказівку, як треба правильно писати те чи інше слово.

А в 3–4 класах попередження помилок може вже спиратися на орфографічний розбір, а також на граматичні знання учнів.

Методика проведення попереджувального диктанту така: учитель записує на дошці текст, підкреслюючи потрібні орфограми або виділяючи їх крейдою іншого кольору. Учні уважно вдивляються в буквенний склад слова, звертають увагу на виділені орфограми (зорове сприймання) і під керівництвом учителя роблять складовий і звуковий аналіз або ж граматичний і орфографічний розбір. Після цього учитель, завісивши папером написаний на дошці текст, диктує учням кожне речення, а учні, повторюючи його за викликом учителя, записують у свої зошити.

Після написання диктанту текст відкривається, а учні звіряють його з написаним у зошиті, роблячи потрібні виправлення. Таким чином, написаний диктант перевіряється зразу ж у класі. Учитель викликає учнів, які зробили ті чи інші помилки на певні правила, і пропонує їм пояснити, чому і як треба писати дане слово.

В 3–4 класах цей вид диктанту ускладнюється. А саме: перед написанням диктанту учитель вказує, на які правила буде писатись диктант, а потім зачитує текст (якщо він зв'язний), а учні уважно слухають, потім проводиться орфографічний розбір слів даного тексту на слух.

Орфографічний розбір проводиться по-різному: колективно всім класом (учитель запитує, як писати те чи інше слово і чому саме так, а учні один за одним пояснюють) або один учень самостійно проводить весь розбір, а всі інші слухають.

Далі учитель читає текст окремими реченнями, а учні повторюють речення і пишуть (один на дошці, а всі інші в зошитах). Треба домогтися, щоб учні писали в зошитах самостійно, а потім звіряли з написаним на дошці.

Інший варіант попереджувального диктанту: після всієї підготовчої роботи учитель читає кожне речення тексту, а учні повторюють речення і пишуть тільки в зошитах. Після написання всього тексту проводиться перевірка написаного в такий спосіб: учитель викликає учня, він зачитує із зошита окремі речення і пояснює написання потрібних слів, наводячи відповідні правила, а потім учитель викликає другого учня і т. д.

Треба сказати, що в усіх класах учитель записує на дошці слова, правопис яких невідомий учням.

3. Пояснювальний диктант

Слуховим пояснювальним диктантом називається диктант, при якому текст записується з голосу вчителя без попереднього розбору важких орфограм, без попередження можливих помилок.

Пояснювальний слуховий диктант – це складніший вид диктанту, бо вимагає від учнів більшої самостійності. Цей вид диктанту проводиться після цілого ряду вправ на те чи інше орфографічне правило, коли учні вже набули певних вмінь застосовувати це правило на письмі.

Пояснювальний слуховий диктант – це перехідний ступінь до контрольного диктанту, до самостійного письма (кінчної мети всіх видів вправ).

За допомогою пояснювального слухового диктанту учитель може виявити, як учні засвоїли ті чи інші граматичні правила і, отже, наскільки вони підготовлені, до контрольного диктанту.

Методика проведення пояснювального слухового диктанту така: після достатньої кількості вправ на те чи інше вивчене правило учитель попереджає учнів, що на наступному уроці будуть писати пояснювальний слуховий диктант. Учні повторюють вдома відповідні правила. На уроці учитель зачитує весь текст (чи окремі речення), а потім диктує окремими реченнями, а учні пишуть (або цілком самостійно, або один на дошці, а всі інші в зошитах). А після написання одного-двох речень або всього тексту кожний учень самостійно перевіряє свій текст. Учитель проходить між партами і, проглядаючи учнівські зошити, бачить, які помилки зробили учні.

Потім проводиться перевірка диктанту (один учень читає речення, а всі інші перевіряють в зошитах; це тоді, коли диктант проводився без використання класної дошки), розбір, пояснення орфограм і виправлення помилок.

Під час написання пояснювального диктанту учитель пояснює і записує на дошці слова, правопис яких невідомий учням.

Пояснювальний слуховий диктант доцільніше проводити в 3–4 класах.

4. Вибірковий диктант

Це такий диктант, при якому учні записують не все диктоване речення, а лише окремі слова або словосполучення відповідно до завдання вчителя. Вибірковий диктант проводиться з метою закріплення якогось одного орфографічного правила. Так, наприклад, вивчається апостроф. Учитель зачитує текст окремими реченнями, учні називають слова з апострофом і записують їх (один учень на дошці, а всі інші в зошитах). Після написання вибіркового диктанту (а можна і після написання потрібних слів кожного речення) пояснюється, чому саме вибрані слова пишуться так, а не інакше.

Це – найпростіша форма вибіркового диктанту. Вибірковий диктант може ускладнюватися тим, що після колективного розбору і запису двох-трьох слів подальшу роботу учні виконують самостійно. Вибірковий диктант зовсім виключає можливість механічного запису. Цей вид диктанту може займати лише частину уроку.

Частковий запис при вибіркового диктанті потребує навички. Учні до вибіркового диктанту треба готувати поступово, практикуючи спочатку вибіркоче читання і вибіркоче списування.

Вибірковий диктант дуже цінний, бо зосереджує увагу учнів на певному орфографічному правилі, крім того, учні усвідомлюють і застосовують на практиці зв'язок слів у реченні. Цінний ще цей диктант і тим, що він економить час. За урок учні можуть опрацювати велику кількість потрібних орфограм.

5. Творчий диктант

Творчий диктант – умовна назва, бо відсутній запис по слуху диктованого тексту.

Так, для закріплення певного орфографічного правила учитель записує на дошці ряд слів, які учні повинні включити в свої речення. Речення обговорюються в класі, а потім записуються на дошці і в зошитах. Творчий

диктант використовується також для закріплення написання слів, що не перевіряються правилами.

Творчі диктанти застосовуються в усіх класах. В 2 класі учні колективно складають речення з записаними на дошці словами. Учитель записує на дошці найкращі з цих речень, а учні списують їх у зошити. Інколи учитель пропускає букви в словах, а учні при списуванні вставляють їх самі.

У 2 класах учні в реченнях не змінюють форми слів, даних учителем. У 3–4 класах творчий диктант ускладнюється. Учнімається група слів на якусь тему (наприклад, «Влітку на річці»), а учні складають цілий твір, відповідно змінюючи дані слова, спочатку за планом, складеним учителем, а потім уже за планом, складеним самостійно.

Для того щоб диктант був ефективнішим, учитель визначає, які саме форми слова учні повинні вживати.

Творчий диктант готує учнів до самостійного письма. Він пов'язує правопис з розвитком усної і письмової мови.

6. Самодиктант

Самодиктант – це письмо по пам'яті, заученого раніше напам'ять. Учні ніби самі собі диктують. Для самодиктанту використовуються вірші чи невеличкі прозові уривки. Напередодні диктанту учитель задає учням повторити вірш чи прозовий уривок, вивчений напам'ять раніше.

При повторенні вірша чи прозового уривка учні звертають увагу на розділові знаки, а також на правопис певних слів, повторюючи відповідні правописні правила. Іноді текст ще під керівництвом учителя розбирається в класі. Перед писанням диктанту можна також, щоб учні (2) розказали напам'ять текст та повторили певні правописні правила, що стосуються до цього тексту.

Написаний диктант перевіряється в класі колективно: викликані учні зачитують текст і пояснюють правопис слів.

Можна цей текст перевіряти також за читанкою, якщо він є в читанці. Після перевірки і виправлення учитель забирає зошити і перевіряє диктант вдома. Самодиктант розвиває в учнів навички самостійного письма, виховує у них довірливу увагу.

7. Диктант-завдання

Диктант-завдання – це такий вид навчального диктанту, при якому учні не тільки пишуть і аналізують текст, а й виконують певне правописне завдання.

Цей вид диктанту застосовується в 3 та 4 класах, в яких уже починає вивчатися елементарний курс граматики.

Застосовується цей вид диктанту тоді, коли потрібно звернути увагу учнів на окремі важкі для засвоєння орфограми. З цією метою даються тексти, насичені потрібними орфограмами.

Методика проведення цього диктанту така: повторюється певне правило, наприклад при закріпленні теми «Складні слова», потім даються вказівки, як буде виконуватися диктант (учитель на дошці показує, як треба розграфити сторінку у зошиті). Наприклад так:

Текст диктанту

Складні слова

Сполучні голосні

Після цього диктується речення, і учні, один на дошці, а інші в зошитах, записують речення, аналізують виучувані орфограми і виконують подальшу роботу за поданою схемою.

Залежно від підготовки класу вся робота, тобто запис речень, аналіз потрібних орфограм і наступне виконання завдання, може проводитись колективно (один учень виконує на дошці, а інші – в зошитах) або самостійно (учитель продиктує увесь текст, учні запишуть у зошити, потім зроблять аналіз виучуваних орфограм і виконають завдання за поданою на дошці схемою).

8. Вільний диктант

Вільний диктант – це найпростіша форма переказу. Після вивчення певної теми граматики в класі повторюються правила на цю тему, а потім учитель зачитує із «Збірника диктантів» відповідний текст, ставить учням ряд запитань по змісту прочитаного, пояснює і записує на дошці слова, правопис яких учні ще не знають. Після цього учитель попереджає, що текст він читатиме частинами, а учні повинні схопити зміст даної частини і записати в зошити (частини тексту виділені у «Збірнику диктантів» абзацами). Важкі слова, що є в тексті, учитель записує на дошці.

Учні поступово підготовляються до цього виду диктанту. Спочатку учитель читає 2–3 рази кожен частину тексту, а учні переказують, а пізніше кожна частина тексту читається учителем один раз і учні змісту її не переказують. Після написання диктанту учитель забирає зошити і перевіряє їх вдома. На другому уроці деякі роботи розбираються з боку їх змісту та орфографічної, пунктуаційної і стилістичної грамотності.

Вільний диктант має велике значення: в учнів виробляється цінний навик запам'ятовувати продиктоване, виховується уважність, кмітливість, логічна пам'ять, збагачується словник.

Для більшої орфографічної ефективності вільного диктанту учитель ставить перед учнями певні завдання, а саме: при вільному записі тексту вживати певні слова і форми слів.

Вільні диктанти учні пишуть переважно в 3–4 класах. Ми розглянули основні види диктантів, що застосовуються в школі. Кожний з цих видів має певну кількість варіантів. Треба сказати, що й самі види диктантів у шкільній практиці часто комбінуються.

Так, наприклад, вибірковий диктант часто є продовженням попереджувального зорово-слухового, творчого диктанту і т. д.

Комбінування різних видів диктантів пояснюється тим, що вчителю необхідно одночасно і вчити учнів написанню одних орфограм, і попереджувати помилкове написання інших.

II. Перевірочний (контрольний) диктант

Контрольний диктант – це перевірка засвоєного учнями матеріалу. Коли контрольний диктант складається із зв'язного тексту, то учитель спочатку читає весь текст, ставить по змісту декілька запитань, якщо в цьому є потреба, а потім диктує окремими реченнями, а учні записують. Коли речення довге, то воно диктується частинами, а не окремими словами.

Якщо текст складається з окремих речень, то немає потреби прочитувати весь текст, а читається тільки речення, а потім диктується. Треба привчати учнів запам'ятовувати і записувати речення не більше як після двохразового читання.

Після написання учнями диктанту учитель перечитує весь текст, а учні самостійно перевіряють по зошитах, а потім здають зошити вчителю.

Учитель вдома перевіряє зошити, а на другому уроці проводиться аналіз контрольного диктанту.

Контрольний диктант, крім основної своєї функції – перевірки знань учнів, виконує ще й іншу функцію – допомагає учням підвищувати їх орфографічну грамотність, бо в процесі написання контрольного диктанту учні думають над застосуванням того чи іншого правила, тобто свідомо засвоюють орфографію на основі граматики і граматики-орфографічних правил.

Контрольний диктант необхідно проводити в найбільш природних, найбільш близьких до самостійного письма умовах.

Щоб не викликати в учнів непотрібного настороження, не варто поєднувати контрольний диктант з граматичним чи орфографічним розбором, а також не потрібно попереджати учнів, на які правила буде дано диктант.

Якщо в тексті контрольного диктанту зустрічаються не відомі ще учням орфограми (по можливості це уникається), то їх треба пояснювати, вписуючи на дошці. Бажано це робити до диктанту, а не під час його. А розділові знаки учитель вказує під час диктанту.

Щоб учні свідомо записували текст, треба диктувати таким темпом, який відповідав би середній швидкості письма учнів даного класу, причому диктувати треба, дотримуючись літературної вимови.

А для цього перед проведенням контрольного диктанту учитель повинен добре ознайомитися із змістом диктанту, прочитати його вголос.

Обсяг матеріалу для диктанту по класах приблизно такий; для 3 класу 45–55 слів; для 4 класу 55–60 слів.

В кінці кожної теми даються слова на виучувану орфограму.

Слова ці учитель може використовувати у повсякденній роботі чи то для творчих диктантів, чи то для складання орфографічних таблиць, чи то для інших видів роботи.

У збірнику даються диктанти на всі граматико-орфографічні теми, визначені програмою.

Диктанти класифікуються за видами, враховуючи трудність їх застосування.

Кожний диктант складається з потрібної кількості слів. Учитель може брати диктанти не підряд, а вибирати саме ті види диктантів і з таким насиченням їх орфограмами, що відповідають підготовці учнів даного класу.

ПЕРШИЙ КЛАС

(УСНИЙ КУРС)

Вітання. Знайомство

Вранці рано, на світанні,
У рожевому тумані
Птахи голос подають.
Люди добрі устають.
Добрий ранок, добрий ранок!
Дереvence росою вмилось,
Під віконцем зупинилось,
В шибку стукає мені:
- Ти прокинувся чи ні?
Дорбий ранок, добрий ранок!

Г. Вієру

* * *

«Доброго ранку!» -
мовлю за звичаєм.
«Доброго ранку!» -
кожному зичу я.
«Доброго дня вам!» -
людям бажаю.
«Вечором добрим»
стрічних вітаю.
І посміхаються
в відповідь люди, -
Добрі слова ж бо
кожному любі.

В. Бірюков

* * *

Піднімає джміль фіранку
Каже: - Доброго вам ранку!
Як вам, бджілко, ночувалось?
Чи дощико не почувалось?

Л. Костенко

Наша школа

ШКОЛА

Наче вулик – наша школа,
Вся вона гуде, як рій,
І здається, що довкола
Розквітають квіти мрій.

Бігають, сміються діти,
Та – лиш дзвоник задзвенить –
Стане тихо, ніби в квіти
Поховались бджоли вмиль.

Д. Павличко

* * *

Пам'ятка для учнів

1. Ніколи не запізнюйся до школи.
2. У школу ходи завжди охайним, зачесаним.
3. Завжди першим вітайся з учителями, однокласниками.
4. Увечері не забувай перевірити, и лежить потрібне в портфелі.

На уроці

Пам'ятка для учнів

1. На жоден урок не запізнюйся.
2. На уроці сиди прямо, уважно слухай вчителя.
3. Коли хочеш відповісти, не вигукуй, а піднімай руку.
4. **Пам'ятай: гарно поводитися на уроці повинен кожен учень.**

* * *

УЧІТЬСЯ

Учітєся, діти любі, читайте, гадайте,
Як та пчілка мідку з цвітку, розуму збирайте!
Бо мудрому і на ріні пшениця уродить,
А дурному не вродиться нічо і в городі.
Бо в мудрого і кропива іде на ужиток,
А в дурного і пшениця обернеться в збиток.

* * *

Фізкультура, фізкультура –
Мій улюблений урок!

Ми тренуєм, ми тренуєм
Міцність рук і міцність ніг!

Ю.Федькович

Ми вивчаємо українську мову

Вивчайте мову українську –
дзвінкоголосу, ніжну, чарівну,
прекрасну, милу і чудову,
як материнську пісню колискову.

А. Каніщенко

* * *

ПРИСЛІВ'Я

Добре тому жити, хто вміє говорити.
Учений шпак говорить всяк.

Пори року. Осінь.

ЗОЛОТА ОСІНЬ

Ще недавно в небі синім
Пролітали журавлі.
А сьогодні в безгомінні
Ходить осінь по землі.
І від краю і до краю,
І від двору до двора
Золотого урожаю
Знов до нас прийшла пора.

Гей, Зима, Зима, Зима!
Нумо йди до нас сама.
Хоч у космос злетимо,
А тебе ми знайдемо.
Краще йди до нас сама,
Гей, Зима, Зима, Зима!

А. Малишко

* * *

Зійшли сніги, шумить вода,
Весною повіва.

Земля квіточки викида,
Бує травка молода:
Все мертве ожива.

Ходить літо
Білим світом
Від двора і до двора.
А за літом червень слідом
Спілі ягоди збира.
І солодкі, і червоні
Обриває тут і там,
Не сорочці, не вороні,
Куштувать дає шпакам.

П. Грабовський

Будинок. Квартира

Будинок білий біля річки,
З балконами на кожен бік,
Будують братик і сестричка,
Бо в них і батько – будівник.

* * *

Наша хатка
Я люблю свою хату,
І подвіря, й садок,
Де і сонця багато,
І в жару – холодок...

* * *

ПРИСЛІВ'Я

Дім без книги – день без сонця.

Сім'я. Праця і відпочинок у сім'ї. Професії батьків

ПРИСЛІВ'Я

На сонці тепло, а біля матері добре. Нема того краму, щоб купити маму.
До людей – по розум, до мами – по серце.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Т. Шевченко

* * *

ПОМІЧНИКИ

- Татусю, татусю, куди йдеш?
Чому мене, синочка, не береш?
Ти будеш косити,
Я – траву носити.
Чи візьмеш?

- Матусю, матусю, куди йдеш?
Чом ти мене, донечку, не береш?
Ти будеш сапати,
Я – бур'ян збирати.
Чи візьмеш?

М. Підгірянка

Їжа. Продукти. Посуд

Йогурт – дуже смачна їжа,
Його люблять навіть миші.
Качку в гості запросили,
Щиро йогурта налили.
- Кря-кря-кря,
Йогурт дуже люблю я.

* * *

ПРИСЛІВ'Я

Їсти дай, випити дай, а про роботу не питай.
Їж та хвали, щоб ще дали.

* * *

Кріп в окріп –
Я несу на кухню кріп.
Кине мам кріп в окріп,

А до кропу ще й петрушку, -
Смачно варить мама юшку.

Іграшки

М'ячик – це вам не санчата,
Не пенал, не олівець.
Є в усіх речей початок,
Є в усіх речей кінець.
М'яч стрибає без упину
Із животика на спину,
Тільки що у нього де –
Ніхто в світі не знайде.

* * *

Вранці тато з магазину приніс
дітям пластиліну.
Здивувалася Поліна:
- А нащо мені ця глина?
Пластилін пом'яв Павлусь,
до сестрички посміхнувся...
І в руках у нього виник,
Мов живий, червоний півник.

У магазині

Сорока всіх скликала на базар:
Повірте, це не вигадки, не жарти.
Прибув новий ТОВАР-ТОВАР-ТОВАР,
Його придбати ВАРТО-ВАРТО-ВАРТО.

* * *

РАК У КРАМНИЦІ

Рак рачкує до крамниці,
Щоб купити рукавиці.
Продавцю товче своє:
- Раковиці у вас є?

Іде вже зима. Зимові ігри та свята (Св. Миколай, Різдво, Новий Рік)

КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДНИЦЯ

(з народних скарбів)

Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, тітко, пирога.

А не дасте пирога,
Візьму бика за рога,
Поведу на торжок,
Куплю собі пиріжок.

* * *

Зима морозяна на дворі,
Замети білі на землі.
Зоріють в небі ясні зорі,
Заснули зайчики малі.

Ялинку прикрашає
Мороз на Новий рік.
Дарунки всім вручає
Казковий чарівник.

Н. Забіла

Людина і частини її тіла

ПРИСЛІВ'Я

Голова не на те, щоб тільки кашкет носити.
Їв би очима, та живіт не приймає.
Не борода робить чоловіка мудрим.
Руки золоті, та горло погане.
Серце плаче, а сліз немає.

* * *

У слона болить нога,
Слон сьогодні шкутильга:
Гостював комар у нього,
Наступив йому на ногу.

Здоров'я і особиста гігієна. Режим дня

ПРИСЛІВ'Я

Здоров'я – всьому голова.
Мийся чистіше, будеш миліше.
Ходи більше, проживеш довше.
Де повітря, там і життя.
Весела думка – половина здоров'я.

* * *

- Здоров, друже! На здоров'я, -
Чути з Дніпра й Подніпров'я.
Що не купиш і за гроші?
Це – здоров'я, мій хороший!

* * *

Вранці часу я не гаю,
На зарядку вибігаю,
Марширую, присідаю,
Легко бігаю, стрибаю
І не стомлююсь ні трішки,
Бо я дужі маю ніжки.

І. Січовик

Одяг. Взуття

ПРИСЛІВ'Я

А швець без чобіт, тесля завжди без воріт.

* * *

Флокси, флокси на фланелі –
Фартушок зацвів у Нелі.

* * *

Хрестиком хустину
Мама вишивала.
Букву «Х» Христинка
Вишиту впізнала.

* * *

А у нашого Сашка
Тепла шуба хутряна,
На голові шапочка,
А під носом капочка!

Місто. Село

Їде наш потяг веселий
Повз гори, міста і села.
Ту-ту-ту!

Мій рідний край (Україна, Київ, Закарпаття)

ВЕЛИКА РОДИНА

До бабусі Зіни
З'їхалась родина:
Брат з Карпат,
Сестра з Остра,
Дочка з Криму,
Син із Риму,
Внучка з Луцька,
Внук з прилук,
А ми – з Вінниці.
Баба Зіна іменинниця.

І. Січовик

* * *

Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша – солов'їна!
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься Україна.

* * *

Виростай, дитино, й пам'ятай:
Батьківщина – то найкращий край.

Д. Павличко

* * *

ПРИСЛІВ'Я

За рідний край життя відай.

Транспорт. Правила безпечної поведінки на вулицях і дорогах

Їдуть-їдуть поїзди
До столиці трудової,
В славне місто – Київ-град,
Що цвіте, мов пишний сад.

* * *

У літак сідає лис.
З міста він летить у ліс.
А лисиця й лисенята
Виглядати будуть тата.

Вийду з дому на дорогу,
Листя падає під ноги.
Золоте кружляє листя –
Я іду й милуюся.

Т. Коломієць

Годинник

ПРИСЛІВ'Я

Година за годиною – та й так вік зійде.

Весна красна. Праця весною. Весняні свята

Я засміюся, - весна відмовля, -
І сонце пекуче засяє:
Прокинулись луки, ліса і поля,
Усе зацвіте, заспіває.
Я писанку казкову намалюю:
На ній яскраве сонечко блищить,
Веселий дощик моросить.
Земля квітує рястом голубим,
У чистім небі журавлиний спів.

С. Черкасенко

ПРИСЛІВ'Я

Весняний день рік годує.
Весна всім красна.
Весна багата на квіти, а хліба в осені позичає.

Свійські тварини. Птиці

Индику вирій захотів,
Индик спитав у журавлів:
- Чи я дійшов би в вирій пішки?
Бо я літаю зовсім трішки.

Н. Поклад

* * *

ПРИСЛІВ'Я

Кішці смішки, а мишці слізки.
Курчат восени лічать.
Корова в теплі – молоко на столі.

* * *

Кінь катає дітлахів,
Кіт Мурко ковбаску з'їв.
Квокче квочка: «Ко-ко-ко!»
Кинь ці витівки, Мурко!»

О. Камінчик

Дикі тварини. Птахи

Вовк до школи не ходив,
Вовк уроків не учив,
Не читав і не писав,
І по нотах не співав,
Так нічого він й не знав.

В. Бойко

* * *

Дрізд до дятла:
- Добрий ранок!
Дуб здоровий не впаде?
Дятел дзьобом дріботить:
- Двісті років простоїть!

Комахи

ДЖМІЛЬ

Джміль збирав нектар із квітів,
меду наносив у дупло.
Працював він ціле літо,
облітав усе на світі,
щоб маленькі джмеленята
годувати чим було.

А. Німенко

* * *

Жук літає біля ліжка,
Зовсім він не ходить пішки.

* * *

Мурашка, мурашка,
Садовая кашка,
Дай мені кваску.
А я тобі – медку.

Чарівний травень

ТРАВЕНЬ

Ходить травень по траві
з сонечком на голові,
розмальовує навколо
синьо, біло, волошково.
Ой весна-весняночка
стала біля ганочка.
Підем, дітки, у танок –
по стежині скік та скок.

В. Крищенко

* * *

ТРАВЕНЬ

В сад загляне – білий цвіт,
В поле йде – зелений слід.
Де не буде місяць травень –
Виростають квіти й трави.

Незабаром літо

ПРИСЛІВ'Я

Що влітку вродиться, то взимку згодиться.

Літо дає коріння, а осінь насіння.

Літо зиму годує.

Літо запасає, а зима з'їдає.

* * *

На траві й квітках росинка,
Шелестіння й гомін гілки,
Щебетання й пісня пташки,
Скрип жука, гудіння бджілки.

Твори, рекомендовані для вивення напам'ять

ШКОЛА

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб, під крила.

Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло оминати,
А добро чинити.

Бджілоньки – на квіти,
Дітоньки – до школи,
Там збирають мудрість,
Як мед у полі бджоли.

М. Підгірянка

* * *

КОТИКУ СІРЕНЬКИЙ

(колискова пісня)

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти.
Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой на kota – воркота,
На дитину дрімота.
А-а-а, а-а-а!

* * *

Пам'ятаймо, милі діти,
Пам'ятаймо завжди з вами,
Що для нас у всьому світі
Найдорожчі – наші мами!

С. Олійник

Встала весна, орну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила.
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають.

Т. Шевченко

* * *

Гарна писанка у мене –
Мабуть, кращої й нема!
Мама тільки помагала,
Малювала ж я сама.
Змалювала дрібно квіти,
Вісім хрестиків малих,
І дрібнюсіньку ялинку,
Й поясочок між них...
Хоч не зразу змалювала,
Зіпсувала п'ять яєць –
Та як шосте закінчила,
Тато мовив: «Молодець!»
Я ту писанку для себе,
Для зразочка залишу,
А для мами і для тата
Дві ще кращих напишу.

К. Перелісна

ДРУГИЙ КЛАС

Матеріал для письма в букварний період

- А** - А у мами сало.
- О** - Олена і Олекса – учні.
- Е** - Село, села, несе, несучи, меле, оре.
Коло села лани. Лука оре лани.
- М** - Миша, Шура.
Шура мала. Мура шила. Ми шили.
- Т,т** - Хата, тато, тихо, тепло, котик, нитка, нитки,
Наталка, Тамара, місто, місток, каток, Тарас,
Тиміш, Устам, токар, токарі, то,там,тітка,
тисне,тісто, теше, тесали, тирса,тік,току.
Там тато. Тато пише. Тут мама. Мама шила.
Тарас і Тиміш – друзі. То наша хата. Коло
хати мак. На току машина. Машина молотила.
- І,і** - Ліс, лісок, пісок, сік, ніс, сіно, Ідаа, Інна, піна,
рік, кілок, сіла, сіни, ріпка, нірка, місила, лі-
пила, несімо, ірис.
Іра ліпила. Панас ніс сіно. Коло нірки мишка.
Марина сіла ва сіно. Сіно пахне. Сіно сухе.
- И** - Соми, сама, ми.
- К,к** - Мак, рак, кури, руки, коса, каша, коло.
Коло мами кури. Ми мили руки.
- Д** - Завод, заводи, дим, дід, дім, димок, сад, сади,
садили, насадили, дерева, доіака, душно, діти,
посуд, народ,
От завод. На заводі машини. Коло заводу де-
рева. Дерев великі. Он сад. Ми садили сад.
В саду дерева та квіти. От пісок. З піску діти
ліпили посуд.
- У** - У мами сапа. У Панаса перо. У Хими кури.
- Р** - Лора, рама, рами, роса, рили, нора.
Лора мила раму.
- Н** - Син, сини, носи, на, ну, нумо, по, он.
Сини у мами.
- В,в** - Іван, віл, воли, вулик, вовк,
рів, півник, велика, ловили, корова, Варвара,

- Василина, варила, наварили, вареники, пив,
лив, мив.
Віктор на полі. Віктор пас корову. варвара пила
молоко. Іван ловив раки. Василина варила вареники.
- Л,л** - Лини, лани, ломи, луна, мили, мила, мило,
мало, сало, соли, сила.
Сила у мами.
- С** - Сама, сам, сом, соус.
Сама мама.
- З,з** - Ліза. Назар,- зима, зерно, мороз, морози, віз,
зірка, зірки, зорі, казали, розказали, показа-
ли, Зіна, Захар.
Зіна і Ліза пішли в ліс. Зима. Великі морози.
У Назара зошит. Назар показав зошит.
- Г,г** - Подруги, нога, гуси, Галина, Горпина, Гри-
гор, Герасим.
Галина та Горпина – подруги. Григор та Ге-
расим – друзі.
- Ч,ч** - Василів батько чоботар. У Океани нові чере-
вики. Була темна ніч. Мама побілила піч. Пи-
шіть синьою ручкою. Тато подарував Зіні ручку.
Через річку збудували міст.
- Й** - Мама заварила чай. Ми пішли гуляти в гай.
З вулика вилетів рій. У Марійки є гарний чай-
ник. Діти піймали зайчика.
- П,п** - Липа, липи, поле, перо, пера, пара, суп, сип,
пух, пише, пиши, писала, сапа, сапу, сапала,
полола, пололи, купила, Пилип, Панас.
Пилип пише. Мама купила сапу. Мама сапала.
- Ь** - Василь та Івась – друзі. Василь ходить у
школу з Івасем. Василь сидить на одній парті
з Івасем. Батько купив Ользі коньки. Кінь
Орлик дуже швидкий.
- ьо, йо** - Йосип, знайомий, льон, працьовитий хлопчик,
Льоня, цього, льотчик.
- Б,б** - Робота, робітник, орати, бережи, береза, бу-
зок, баран, бік, барабан, борона, борода, Бо-
рис, Борислав.
Борис живе в Бориславі. Борис та Іван – бра-
ти. Коло мого вікна росте береза. Брат – ро-
бітник. У мого тата великі вуса. У Семена ба-

- рабан. Він бив у барабан. Бережи книжку.
Книжка – наш друг.
- Ї,ї** - У нашому садку живе їжак. Він їсть яблука.
Ївга піймала їжака. До моря ми їхали поїздом.
У школі є їдальня.
- Х,х** - Хор, мох, хура, мухи, Хома, Хима.
Коло мами Хима. Хима мала. Хома на лану.
Хома оре лан.
- Ж,ж** - Жук, жито, журавлі, лужок, вожак, вуж, ка-
жан, жар, пожежа.
У Ніни лижі. У Томи також. Ніна та Тома
ходили на лижах.
- Ю,ю** - Люда купила юлу. Юла цікава іграшка. Юрій
Іванович Юрченко – наш учитель. Юхим і
Юра гарно малюють. Юрко та Юля – брат і
сестра. Вони юннати.
- Ш** - Лоша, шило, шили, шина.
- Є,є** - Надя гарно малює. Настя добре вишиває. Ві-
ра багато читає. Небо було синє, синє. Євген
та Єва посадили ясен. Євген поливав дерево.
- Ц,ц** - Люся та Юля ходили в цирк. Цікава було в цир-
ку. Зайці люблять капусту. Сонце літом сві-
тить і гріє. З цукру роблять цукерки. Марійка
гарно танцює.
- Щ,щ** - Йшов великий дощ. Діти заховалися від дощу.
Мама зварила горщик каші. Смачний борщ з
щавлем. Тато піймав велику щуку. У нашому
садку є щепи. На морозі щоби у дітей червоні.
Щасливі діти в нас ростуть.
- Я,я** - Зоя та Соня – подруги. Вони вчаться в школі.
Настя та Мотря теж подруги. Ярина та Яків
пішли в ліс. В лісі вони рвали ягоди. Ягоди були
дуже смачні. Яків посадив яблуню. Яблуня
вродила дуже рясно.
- Ф,ф** - Мама працює на фабриці. Федір та Федот –
товариші. Брат подарував Федорі фарби. Фіал-
ка – пахуча квітка. Мій брат служить у флоті.
- Г,г** - гава, гедзь, газда, глей, газдувати, гудзик, ґрунт.
- Дж,дж** - Мама купила Катрусі дзигу. Дзига дзижчить.
На столі стоїть дзеркало. Джерело дзюрчить.
Дзвоник дзвонить. Літають джмелі.

Апостроф

Попереджувальні диктанти

I. 1. Очі матері світилися великою любов'ю. 2. Дівчата і хлоп'ята виполювали бур'яни. 3. На нашому подвір'ї є спортивний майданчик. 4. Дівчата швидко в'язали снопи. 5. Наша сім'я дуже дружна. 6. Моєму бра-тику пішов уже п'ятий рік.

II. 1. У Києві є пам'ятник Тарасу Шевченку. 2. Мого брата звуть Дем'ян. 3. На розі вулиці стояв білий кам'яний будинок. 4. Для розвитку пам'яті треба вчити вірші. 4. Маленьке гороб'ятко випало з гніздечка. 6. В саду росли м'ята та любисток. 7. Хлоп'ята дуже люблять грати у м'яча.

III. 1. Вп'ятьох ловили щук, вп'ятьох пускали змія. 2. Сім'я вечерея коло хати. 3. Хлопець грався м'ячем. 4. Полум'я піднялося високо. 5. Багато яєць, м'яса, пір'я дає нам свійська птиця. 6. Ми з матір'ю ходили на річку. 7. Я пам'ятаю багато віршів.

Вибірковий диктант

УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ РЕЧЕННЯ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ СЛОВА З АПОСТРОФОМ І ЗАПИСУЮТЬ ЇХ НА ДОШЦІ І В ЗОШИТАХ.

1. Михайло з любов'ю ставився до дітей. 2. Діти грали у м'яча. 3. Наталі пішов п'ятий рік. 4. Хлоп'я гуляє в саду. 5. У печі яскраво горіло полум'я. 6. Найбільше багатство – здоров'я. 7. У нас велика сім'я.

Словникові диктанти

I. 1. Наша Батьківщина – це велика сім'я народів. 2. У саду співають солов'ї. 3. На шкільному подвір'ї гуляють діти. 4. Під кам'яною скелею бурлила вода. 5. Хлоп'ята з галасом біжать до річки. 6. Я з матір'ю ходила в кіно. 7. Кожного ранку я годую голуб'ят.

II. 1. Трава пожовкла і зів'яла. 2. Моє ім'я Мар'яна. 3. Бережіть своє здоров'я. 4. Володі дев'ять років. 5. На городах треба вчасно виполювати бур'яни. 6. Пташки їдять різних жучків та черв'яків. 7. Гафійка купила п'ять кольорових олівців. 8. В садочку росла м'ята. 9. Чистота – запорука здоров'я.

III. 1. Збори почалися о п'ятій годині. 2. Марійка добре виконує обов'язки чергової. 3. Хлоп'ята наловили в'юнів. 4. Хворому поставили п'явки. 5. Володя з матір'ю працює в городній бригаді. 6. За вікном ластівка в'є гніздечко. Вона носить по пір'їнці, по соломинці. 7. Я знаю багато прислів'їв. 8. У котика м'яка шерсть.

Словник. Мар'яна, пам'ятник, сім'я, м'яч, м'ята, м'який, ім'я, п'ять, дев'ять, здоров'я, хлоп'ята, пам'ять, полум'я, обов'язки, рум'яний, м'ясо, п'явка, бур'ян, гороб'ятко, реп'ях, голуб'я, дерев'яний, солом'яний, кам'яний, б'ють, п'ють, в'ють, матір'ю, в'юни, солов'ї, на подвір'ї.

Вживання букви і

Попереджувальні диктанти

I. 1. У Івасика тато – робітник. 2. У Зіни брат– учень.

3. Казки Пушкіна дуже цікаві. 4. Володі сім років.

II. 1. Іван та Сашко – товариші. 2. Ніна та Віра – товаришки. 3. У нашому місті багато шкіл. 4. Була зима. Випало багато снігу. 5. Літав літак.

III. 1. У Віри гарна іграшка. 2. Діти бігали коло річки. 3. Хлопці наловили раків. 4. У нашому класі багато квітів.

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні вибирають слова з буквою **і** і записують їх на дошці і в зошитах.

1. Притрусив сніг доріжки,
всі горбочки, доріжки.
Біло, біло в лісі стало,
так багато снігу впало!

* * *

2. Падав сніг на поріг,
кіт зліпив собі пиріг,
поки смажив, поки пік,
а пиріг водою стік.
Кіт не знав, що на пиріг
треба тісто, а не сніг.

* * *

3. Паляниці й калачі
зарум'янились в печі,
вийняли їх з печі, –
радісно малечі.

Вживання букви я

Графічні диктанти

- I. 1. *Яринка* – хороша дівчинка. 2. У нашому садочку солодкі *ягоди*.
3. Діти посадили *явір* та *ялину*.
II. 1. На столі *стояла склянка* молока. 2. Мама *посіяла грядку буряків*.
3. Діти *доглядали курчат і каченят*.
III. 1. *Рая* та *Галя* – учні першого класу. 2. На *грядці* росла *цибуля*.
3. Наша *вулиця* дуже гарна.

Попереджувальні диктанти

- I. 1. У саду росли *яблуні* та *груші*. 2. *Яків* посадив *явір*. 3. Мама *купила Яринці* гарну іграшку. 4. *Яскраво* світило сонце.
II. 1. На *яблуні* – *рясні яблука*. 2. *Зіна* *посіяла* рядочками *буряки* та *редиску*. 3. У *Сашка* був *собака Рябо*. 4. *Хлопці* *зловили* в *річці* *ляща*.
III. 1. *Зоя* вже *дошкільнятко*. 2. *Перед дощем* *почалася буря*. 3. *Біля ставка* *росли явори*. 4. *Надя* та *Оля* *доглядали ягня*.

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні вибирають слова з буквою **я** і записують їх на дошці і в зошита.

1. З *калини* *зірвала я*
рясні ягідки,
зробила намиста я
червоні разки.
* * *
2. У саду *почервоніли*
груші, яблука та сливи,
на рясних кущах шпори шок
виснуть китиці красиві.

Вживання букви ю

Графічні диктанти

- I. 1. *Юрко* та *Юхим* – товариші. 2. *Юля* вже *учениця*. 3. Мама *зварила* *смачну юшку*.
II. 1. *Люба* та *Люда* – *подружки*. 2. Настали *люті* морози. 3. Мама *купила Нюсі рюкзак*.

Попереджувальні диктанти

I. 1. Юля та Юра купили собі рюкзаки. 2. Мама зварила з риби юшку.
3. Тато подарував Юхимові пенал. 4. Діти любили малювати.

II. 1. У лісі було багато клюкви. 2. У траві сюрчав цвіркун. 3. На столі стояла склянка чаю. 4. Люда посадила на грядці цибулю.

Вибіркові диктанти

Учитель читає текст, а учні вибирають слова з буквою **ю** і записують їх на дошці і в зошитах.

1. Тече вода із-за гаю
та попід горою.
Хлюпощуться качаточка
поміж осокою.

* * *

2. Ой піди ж ти, кицю,
піди по водицю,
та не впади в криницю.
Пішла киця по водицю
та й упала у криницю.

3. Загадка. Я труд поважаю: все літо літаю у поле, до гаю, збираю медок із різних квіток. Кого не злюблю, того жалом колю. (Бджола).

Вживання букви є

Графічні диктанти

I. 1. Євген добре малює. 2. Пролітає сніг, падає до ніг. 3. Грає синє море. 4. Вітер в морі повіває. 5. Вітер кораблик підганяє.

II. Вітер по траві ступає. Цвіт із вишні обсипає. Цвіт спадає нам на плечі молодечі.

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні вибирають слова з буквою **є** і записують їх на дошці і в зошитах.

ПРИСЛІВ'Я.

1. Правда з дна моря виринає, а неправда потопає.
2. Праця людину годує, а лінь марнує.
3. Без діла слабше сила.
4. Хто багато читає, той багато знає.

5. Згода будує, а незгода руйнує.
6. Хто не працює, той не їсть.
7. Ластівка день починає, а соловей кінчає.
8. Що посієш – те й пожнеш.
9. Як працюєш – так і маєш.
10. Тане сніжок, квітне лужок, день прибуває, коли це буває?

Вживання букв й, йо

Попереджувальні диктанти

I. 1. У Матвійка тато робітник. 2. Йосип та Андрій – товариші.
3. Сергійко одержав листа від свого знайомого. 4. Діти гуляли, в гайку.

II. 1. У нас добрий урожай. 2. Мій братик уже учень. 3. Після обіду ми пили чай. 4. У гайку гарно співав соловей.

III. 1. Ми любимо свій рідний край. 2. У класі учні читали байку.
3. Діти каталися на сніговій горі. 4. Читай голосно та чітко.

IV. 1. Сергійко та Андрійко пішли у гай. 2. У нашому районі багато садів.
3. Чайки літали над морем. 4. Мед солодкий.

V. 1. Мій тато працює на заводі майстром. 2. Марійка мила чайний посуд.
3. Зайчик бігає швидко. 4. Гафійка знає багато віршів. 5. Іній покрив тополі.

VI. 1. У полі косив комбайн. 2. Над морем *літало* багато чайок. 3. Я люблю пити чай з малиною. 4. Марійка поливала з лійки квіти.

Снігова гора. На сніговій горі каталися Сашко і Володя. До них прийшли Зіна і Ніна. Собака Рябко радо бігав за саночками.

Вибіркові диктанти

УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ СЛОВА З БУКВОЮ **й** І ЗАПИСУЮТЬ ЇХ НА ДОШЦІ І В ЗОШИТАХ.

УРОЖАЙ

Йде, шумить із краю в край
наш багатий урожай.

Ну, звичайно, і негайно
треба лагодить комбайни,
молотарки і токи...

Гей, товариш урожай,
колосків не залишай!

Г. Бойко

Бережи книгу. 1. Перед читанням книги помий руки. 2. Клади книгу на чистий стіл. 3. Бережно перегортай сторінки книги. 4. Не перегинай книги. 5. Обгортай книгу чистим папером.

Вживання букви ї

Словникові диктанти

I. 1. Київ – серце України. 2. У лісі діти знайшли їжака. 3. Ївга – моя подруга. 4. Соловейко в темній гаї сонце зустрічає.

II. 1. У нашій країні багато різних заводів. 2. На уроці ручної праці ми шиємо. 3. Раїсі мама подарувала стрічку. 4. Їхали в трамваї мама, я і тато.

III. 1. Учні поїхали у Київ поїздом. 2. У нашому районі великі врожаї яблук. 3. Ластівка поїдав багато мошок. 4. У Марії є грядка квітів.

Вибірковий диктант

Учитель читає речення, а учні вибирають слова з буквою **ї** і записують їх на дошці і в зошитах.

Загадки:

1. Їду, їду, нема сліду. (*Човен*)
2. Проїхав я весь рідний кран, хто я такий, ану відгадай. (*Поїзд*)
3. У нашої бабусі сидить звір у кожусі, біля пічки гріється, без водички миється. (*Кіт*)
4. Сидить дівчина в коморі, а коса її надворі. (*Морква*)

Буква ь (м'який знак) у середині слова

Словникові диктанти

I. 1. У кімнаті стояв стіл та стільці. 2. Батько розгорнув зошит і побачив хорошу оцінку. 3. Виконуйте цю вправу усно і на письмі.

II. 1. Василько з батьком пішли ловити рибу. 2. Хлопчик купив собі коньки. 3. Дядько Панас подарував Сашкові альбом. 4. У нашому клубі хороша читальня.

III. 1. На небі сяяла ясна зіронька. 2. Біля пенька росли опеньки. 3. У моєму садочку гарні квітоньки квітнуть. 4. Ми посадили яблуньку.

IV. 1. У моєї бабусі є кізонька. 2. Галі купили нове пальто. 3. Ольга любить кататись на коньках. 4. Маринка купила мамі синьку. 5. У клас зайшла вчителька.

V. 1. Дядько Грицько працює на заводі. 2. Мама пожарила нам гриби опеньки. 3. Дорога була дуже слизька. 4. Батько подарував синові коньки.

VI. 1. Біля столу стояло три стільці. 2. Онисько ходить у перший клас. 3. Василько та Юрась пішли ковзатись на коньках.

VII. 1. Нам до школи близько. 2. Мій брат Кузьма дуже сильний. 3. Вільха росте у лісі. 4. Ми їхали кіньми. 5. Гриби ростуть біля пеньків.

Вибірковий диктант

УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ СЛОВА З БУКВОЮ **ь** (М'ЯКИЙ ЗНАК) В СЕРЕДИНІ СЛОВА І ЗАПИСУЮТЬ ЦІ СЛОВА НА ДОШЦІ І В ЗОШИТАХ.

Вийшли ми з лопатами
вишеньки садити.
Ой звелися вишеньки
на тоненькі ніженьки.
Виростаєте, вишні,
високі та пишні,
з квітоньками білими,
з ягідками спілими.

Буква ь (м'який знак) у кінці слова

Попереджувальні диктанти

I. 1. Учень поспішав до школи. 2. Червень, липень, серпень – літні місяці. 3. Зимовий день короткий. 4. Івась та Гриць – учні першого класу.

II. 1. Учитель прочитав учням цікаву книжку. 2. Брат подарував Марійці червоний олівець. 3. Голодний ведмідь – страшний звір. 4. Молодь каталася на човнах.

III. 1. Юрко купив ручку з пером і олівець. 2. Заєць любить їсти капусту. 3. Жили собі півень та курочка. 4. Біля річки паслися кінь та корова.

IV. 1. Дідусь дав хлопцям кавуна. 2. Олень має красиві роги. 3. Василь побіг до річки купатися. 4. Юрко Коваль – мій товариш.

V. 1. З книжки випав червоний папірець. 2. По морю плив красивий корабель. 3. Березень, квітень, травень – весняні місяці. 4. Грудень, січень, лютий – зимові місяці.

VI. 1. Сяють іскрами ялинки біля стін Кремля. 2. У нашому зоопарку живуть ведмідь і рись. 3. Учень поспішав до школи. 4. Зимомою сосна та ялинка стоять зелені.

Вибіркові диктанти

Учитель читає, а учні вибирають слова з буквою **ь** (м'який знак) в кінці слова і записують ці слова на дошці і в зошитах.

СЕРПЕНЬ

Давно колись у вас
серпом на полі жали,
і серпнем місяць жнив
давно колись назвали.
Лежить в коморі серп,
Життя у нас змінилось,
комбайн змінив серпи,
та назва залишилась.

* * *

КОВАЛЬ

Мій дід кує залізо й сталь.
І тато мій – коваль.
А я й собі кувати вчусь.
Потроху, день за днем,
я теж, як тато і дідусь,
зроблюся ковалем.

Букви ьо

Словникові диктанти

I. 1. Льон росте у полі. 2. Лісник цієї зими забив чотирьох вовків. 3. Льоня цього літа поїде в Київ. 4. Мій брат уже в сьомому класі.

II. 1. Взимку річки й озера покриваються льодом. 2. Сьогодні ми довго каталися на лижах. 3. Зима цього року була тепла. 4. В сусідньому дворі ми часто граємо у галки.

III. 1. Мій товариш Ляоня дуже працьовитий хлопець. 2. Багатьох учнів нашого класу нагородили книжками. 3. Мій тато – льотчик. 4. Десятьом учням нашої школи дали путівки в Артек.

Вживання *ь* та сполучення *ьо*

Попереджувальні диктанти

Жнива. Любо в полі. Ясно світить сонце. Вітерець легенько повіва. На жниварках їдуть люди. Почалися вже жнива.

I. 1. Учителька дала Ляоні Воробйову зошит. 2. Стюпа вкинув листа у поштову скриньку. 3. Йосип – учень третього класу. 4. На шкільному дворі був спортивний майданчик.

II. 1. Мого товариша звать Васильком. 2. Мама подарувала Ляолі гарну ляльку. 3. Кузьма наловив багато йоржів. 4. Ольга Федотівна – учителька нашого класу. 5. Сьогодні ми читали цікаву казку.

Творчі диктанти

I. Скласти колективно речення з кожним із поданих слів:

вересень, джміль, жовтень, льотчик, портфель.

II. Придумати і записати 5 слів з м'яким знаком на кінці слова.

III. Придумати і записати 5 слів з м'яким знаком в середині слова.

IV. Придумати і записати по 5 слів з сполученнями *йо, ьо*.

Словникові диктанти

I. 1. Мого братика звать Ляоня. 2. Стюпа вчиться в третьому класі. 3. У нас добре ростуть ляон та коноплі. 4. Цього року – учні вашого класу поїдуть у Київ. 5. Багато учнів нашої школи були в Москві. 6. Йосип Воробйов – учень сьомого класу.

II. 1. У саду співають пташки. 2. Бджоли живуть у вуликах. Вони дуже працьовиті. Бджоли носять мед. 3. Лелека має довгий дзьоб. 4. Сьогодні я посадив кісточку фінікової пальми. 5. Мама купила Ляолі фарби. 6. Андрійко знає багато цікавих байок.

Букви *дж, дз*

Словникові диктанти

I. 1. Джмелі загули над квітами. 2. Хлопці пішли до джерела. 3. Із дупла вилітає рій бджілок. 4. У Зіни дзвінкий голос.

II. 1. Дзвінко співає соловейко. 2. В садочку дзижчали бджоли. 3. Ми дзвіночки, лісові дзвіночки. 4. У моєї сестрички Тані є дзеркало і дзига.

III. 1. На полі росла кукурудза. 2. Бджоли гули над квітами. 3. Дід Джеря працює на пасіці. 4. У лісі дзюрчав струмок.

Вибірковий диктант

Учитель читає, а учні вибирають слова спочатку з буквами *дж*, а потім з буквами *дз* і записують їх на дошці і в зошитах.

1. Я сиджу на камінці
із сокирою в руці,
тешу нею пакільці.
Я город загороджу
і капустку посаджу.

* * *

2. Ми дзвіночки,
лісові дзвіночки,
славим день.
Ми співаєм,
дзвоном зустрічаєм
день.
День!

Велика буква

Попереджувальні диктанти

НАША БАТЬКІВЩИНА

Ми живемо в Україні. Столиця України – Київ. Він стоїть на березі ріки Дніпра. Неосяжні простори нашої любимої Батьківщини. (18 сл.)

У КЛАСІ

У класі тихо. Урок письма. Учителька Марія Іванівна диктує речення. Всі учні пишуть в зошитах. А Ївга Воробйова пише на дошці. Всі написали речення.

Місто Київ стоїть на ріці Дніпрі. (30 сл.)

РІПКА

Покликала киця Варварка мишку Сіроманку. Мишка Сіроманка взялася за кицю Варварку. Киця Варварка за собачку Фінку. Собачка Фінка за дочку Мінку. Дочка Мінка за бабу Марушку. Баба Марушка за діда Андрушку. А дід Андрушка взяв ріпку за чуб. І витягли ріпку. (41 сл.)

КРОЛІ

Андрійко – член гуртка юннатів. Сьогодні Андрійко черговий біля кролів. Ранком він побіг до кролів. Він і Миколка годували кролів. А Настя та Галя почистили в клітках.

Учитель Іван Захарович похвалив дітей. (31 сл.)

Повторення за другий клас

Попереджувальні диктанти

Восьме березня. Восьме березня – жіночий день. Зоя і Льоня зробили мамі подарунки. Зоя підрубила три хусточки. Льоня намалював картину.

Іван Кожедуб. Вся наша країна знає хороброго льотчика Івана Кожедуба. Він збив у боях багато ворожих літаків. Уряд нагородив Івана Кожедуба.

Перше травня. Оля та Петрусь прокинулись рано. На вулиці грала музика. Батько та мама пішли на вулицю. З ними були Оля та Петрусь.

У трамваї. Їхав Кость з мамою трамваєм. Заходить у трамвай старенька бабуся. Кость схопився з місця. Бабуся подякувала Костеві і сіла.

Словникові диктанти

Мій брат. Я дуже люблю свого брата. Його люблять і поважають усі наші знайомі.

Літо. Гарно літом. Всюди трава, квіти. Ясно світить та гріє сонце. В садах різні фрукти. Діти і дорослі люблять літо.

На полі. Почалася робота на полі. Поле зорали. Почали сіяти. Посіями жито, овес, ячмінь, просо. Гарно в полі.

У саду. Діти працювали в саду. Одні обкопували дерева, інші збирали та спалювали старе листя. Гарно та весело було в саду.

Дома. Ніна та Петрик вчили уроки. Тато читав газету. Мама шила. А маленька Наталочка гралася лялькою.

Самодиктанти

ОСІНЬ

Хмара небо криє. Вітер вовком висє.
Сонечко не блисне. Дощ потоком висне.

П. Грабовський

* * *

ПРИЙШЛА ЗИМА

Повітря дихало зимою.
Над полем синьою дугою
широке небо простяглось.

Я. Щоголев

Диктанти

Наша Батьківщина. Безмежна наша Батьківщина. Наша Батьківщина – Україна. Тут живе багато різних народів. Всі вони працюють спільно. І дружать між собою. (19 сл.)

Наш дім. Ось наш дім. Біля дому ростуть яблуні та груші. У дворі є сарай. Собака Рябко бігає у дворі. (18 сл.)

У лісі. Стьопа і Петрик пішли в ліс. Вони шукали гриби. Ось старий пеньок. Біля пенька опеньки. Гарно в лісі. (18 сл.)

Лист. Написав Василько братику Льоні листа. Поклав листа у конверт. На конверті написав адресу. Вкинув листа у поштову скриньку. І пішов лист до братика Льоні. (24 сл.)

Прогоулянка. Сашко і Юрась пішли гулять. Ось і річка. А там чагарник. Там є старий пеньок. Діти сіли на пеньок. (19 сл.)

Кінь. Юрась сів на пень. Пень у Юрася був конем. Хлопчик взяв батіг і поганяв пень. (15 сл.)

Словникові диктанти

I. 1. Онисько та Андрійко ходять у третій клас. 2. На вигоні літало багато метеликів. 3. Іван – хороший учень. Він у третьому класі.

II. 1. Петро Андрійович – учитель нашого класу. Учні люблять його. 2. Петрик був хороший хлопець. Ми з ним товариші. 3. Мій братик ходить у дитячий садок.

III. 1. Мій батько працює комбайнером. 2. Біля школи ростуть клен та ясен. 3. Цього року рясно цвітуть фруктові сади. 4. Бджоли носять мед.

VI. 1. Петрик та Сашко читали газету. 2. Оксанка мила на кухні посуд. 3. Кішка Мурка гралася клубком ниток. 4. Брат Остап малював.

ТРЕТІЙ КЛАС

Повторення за другий клас

НА ФЕРМІ ЗИМОЮ

Сонячний зимовий день.

Олена Петрівна була з учнями на фермі. Пішли на подвір'я. Там робітники Коваленко, Петренко, Чумаченко ремонтували машини. Агроном Ганна Петрівна з жінками готувала насіння до весняної сівби.

Цікаво було на тваринницькій фермі. Там чисто та тепло. Сяє електрика. Ось коні Буяв та Вороний. А ось корова Красавка. Вона дає найбільше молока. (55 сл.)

1. Петрик з мамою поїхали в село Денисівну до бабусі. 2. Петро і Яків пішли ліс по горіхи. 3. Я дуже люблю читати твори Олександра Сергійовича Пушкіна та Тараса Григоровича Шевченка. 4. Ніна та Іра ходять у третій клас. 5. Валя, Михайлик та Сергійко гралися у сніжки. 6. Біля нашого села протікає річка Десна. 7. Будапешт – дуже красиве місто.

Велика буква в іменах, по-батькові та прізвищах людей; в кличках тварин

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, учні називають слова, що пишуться з великої букви, і записують їх на дошці і в зошитах.

Наша школа. Наша школа нова. Петрик та Сашко прийшли до школи. Вони – товариші.

Миколка та бабуся. Миколка був малий. Він не вмів читати. Бабуся читала Миколці казочки. Миколка навчився читати. Він читав бабусі.

Тарас Шевченко. Тарас Шевченко – поет. Він написав багато віршів. Ми любимо читати вірші Тараса Шевченка.

Зима. Наступила зима. Все покрит сніг. Сашко та Оксанка каталися на санках. За санками бігав собака Сірко. Всі були раді зимі.

На вигоні. На вигоні паслися коні та корови. Коней звали: Гнідий, Вороний, Соколик та Орлик. Корів звали: Лиска та Красавка.

Допомога фермерові. Учні першого класу допомагали фермерові. Степанко і Сашко доглядали лошат Орлика, Бистрого. Ніна і Валя доглядали телят Красуню та Зірку.

Куций допоміг. Хлопці Данило та Арсен пішли в ліс. Собака Куций побіг за ними. В лісі хлопці заблукалися. Куций допоміг їм знайти дорогу.

Знахідка. Сашко йшов понад шляхом і побачив зайчєня. Він піймав зайчєня і поніс додому. У Сашка були собака Бровко та кіт Мурчик. Вони подружилися із зайчєням.

Велика буква в назвах країн, міст, сіл, вулиць, річок, морів

Попереджувальні диктанти

Київ. Київ – столиця України. Місто Київ розташоване на річці Дніпро. Центральна вулиця Києва – Хрещатик. На Майдані Незалежності в Києві знаходиться фонтан. Кияне люблять своє місто.

Сант-Петербург. Місто Сант-Петербург розташоване на річці Неві. Річка Нева впадає в Балтійське море. Це – одне з найкрасивіших міст і всього світу. У Сант-Петербург багато прекрасних площ, вулиць, стадіонів, театрів.

Тарас Григорович Шевченко. Великий український поет Тарас Григорович Шевченко народився в селі Моринцях на Київщині. Дитячі роки Тарас провів у сусідньому селі Кирилівці. Йому довелося жити і в селах Лисянці, Стеблеві, Тарасівні, Вільшані. Пізніше у своїх творах Тарас Григорович описав усі ці села.

I. Ми живемо в столиці України Києві по вулиці Шевченка. Біля міста Києва протікає річка Дніпро. Цього літа ми їздили по Дніпру пароплавом до Чорного моря. Береги Дніпра дуже красиві. На берегах Дніпра з правого й лівого боку розташовано багато чудових міст: Канів, Черкаси, Кременчук, Дніпропетровськ та інші. Між містами багато мальовничих сіл.

II. 1. Місто Дніпропетровськ розташоване на правому березі Дніпра. А місто Дніпродзержинськ – на лівому. 2. Ялта – курорт на півдні. 3. Моя сестра живе у місті Львові. 4. Цвіте червона калина. 5. Влітку в Київ на екскурсію приїзять з Житомира, Чернігова, Львова, Одеси та інших міст і сіл України.

Вибірковий диктант

Учитель читає речення, а учні вибирають слова, що пишуться з великої букви і записують їх на дошці і в зошитах.

1. Учні нашого класу їздили у місто Канів на могилу Тараса Шевченка. 2. Нашу вчительку звать Тетяна Хомівна. 3. Цього року я відпочивав у місті Євпаторії. Місто Євпаторія знаходиться в Криму. 4. На Україні багато річок. 5. Ми любимо читати твори Аркадія Гайдара. 6. Біля Києва ріка Десна впадає в річку Дніпро. 7. Наша школа знаходиться на вулиці Петефі. 8. Дуже гарне село на Україні – Талова Балка. 9. Річка Волга впадає в Каспійське море. 10. Річка Дон впадає в Азовське море.

Творчі диктанти

Скласти і записати повні відповіді на подані запитання.

I. 1. В якому місті (селі) ти живеш? 2. Яка річка протікає біля цього міста (села)? 3. На якій вулиці ти живеш? 4. Яке місто розташоване найближче до твого села?

II. 1. Яке місто є столицею України? 2. Яка річка протікає біля міста Києва? 3. В яке море впадає річка Дніпро? 4. Які міста на Україні ти знаєш? 6. Які знаєш села?

Словникові диктанти

I. 1. Столиця України – Київ. 2. Найбільша річка на Україні – Дніпро. 3. Сама красива вулиця в Києві – Хрещатик. 4. Річка Дніпро впадає в Чорне море. 5. У місті Києві є затишна вулиця. На цій вулиці колись проживали відомі люди.

II. 1. Я живу в Мукачеві по вулиці Горького. 2. Моя подруга живе у місті Львові по вулиці Франка. 3. Біля нашого села протікає річка Рось. 4. Цього року ми відпочивали біля річки Десни. 5. У місті Харкові живе мій брат Олександр. 6. Село Кашино – дуже красиве.

III. 1. З Києва до села Тарасівки ми їхали поїздом. 2. Біля Києва є місто Боярка. 3. Цього літа ми відпочивали біля річки Буг. 4. Перший космонавт Юрій Гагарін народився і жив на Смоленщині. 5. Другий космонавт Герман Титов народився в селі Полковникові Алтайського краю. 6. Багато дітей з різних кінців відпочивають в Артеку.

IV. 1. Місто Львів – велике і красиве. 2. В Києві протікає маленька річка Либідь. 3. Біля міста Полтави протікає річка Ворскла. 4. Роток – це притока Росі. 5. Поет Павло Тичина народився в селі Пісках. 6. Місто Ужгород розкинулось на обох берегах річки Уж. 7. Цього літа я поїду до дідуся в село Михайлівку.

Велика буква та вживання букв я, ю, є, ї, і, й, їо, дж, дз, ф

Попереджувальні диктанти

Євген та Рябко. Євген та Рябко були в саду. Євген кидав кілок. Рябко цей кілок підносив. Мама покликала Євгена. Дома Євген сів за книгу.

Школа. Пройшло літо. Ївга та Юля пішли в школу. Там багато дітей. Ївга та Юля сіли за парту. Зоя Федорівна почала урок.

Гайок. Марійка та Оленка пішли в гайок. В гайку було дуже гарно. Було багато квітів. Бджоли гули над квітами. Дзвінко дзорчав струмок.

I. 1. Фрося та Софія пішли в ліс. 2. Дівчата нарвали багато фіалок. 3. Біля нашої школи ростуть фруктові дерева. 4. Тато купив Феді портфель.

II. 1. Мій брат – шофер. 2. Тато купив Стьопі новеньку фуфайку. 3. У сквері був красивий фонтан. 4. У ботанічному саду ростуть чудові фінікові пальми. 5. На вигоні хлопці грали в футбол.

Творчі диктанти

I. Скласти колективно речення з кожним із поданих слів: а) вечір, гілка, дзеркало, єдиний, кіно, ластівка; б) огірок, помідор, пізно, фабрика, герой.

II. Придумати й записати 5 слів, що мають букви **дж, дз**.

Контрольний диктант

Їжак. Тато подарував Юркові їжака. Все тіло їжака вкрите голками. Котик Мурчнк хотів погратися з їжаком. Котик поколов свої лапки. Юрко годує їжака молоком та яблуками. (25 сл.)

Словникові диктанти

I. 1. Євген працює на фабриці. 2. В усіх учнів нашого класу є форма. 3. На вигоні літало багато джмелів. 4. Юра Муравйов – мій товариш.

II. 1. Мама подарувала Якову фарби. 2. Євген добре читає. 3. Вода в джерелі була дуже холодна. 4. Дзвінок кличе учнів до класу. 5. Після уроків ми працюємо в саду. 6. Сонце гріє, вітер віє з поля на долину.

Дзвінки й глухі приголосні та їх правопис

Графічні диктанти

I. 1. *Рибалка* піймав маленьку *рибку*. 2. У кімнаті стояло маленьке *ліжечко* і велике *ліжко*. 3. Мама посолила дві *діжечки* помідорів і *діжку* капусти.

II. 1. Діти багато бігали. Під гору було важко бігти. 2. Робітники молотили хліб. На полі почалася молотьба.

Попереджувальні диктанти

I. 1. В гайку росли молоді дубки. 2. У банці плавали золоті рибки. 3. Яструб – хижий птах. 4. Жабки знищують комарів, жуків. 5. Мама затопила грубку. 6. Андрійко піймав бабку. 7. Мама купила Каті шубку. 8. Пилип наловив багато рибки. 9. Голубка сіла на гілку.

II. 1. Мед дуже солодкий. 2. Я відгадав загадку. 3. Через рівчак поклали кладку. 4. У садку ми їли солодкі яблука та груші. 5. Мій молодший брат ходить в дитячий садок. 6. Діти швидко бігали на коньках. 7. Павлик побіг кататися на лід.

III. 1. Мама нам розповіла цікаву казку. 2. У дідуся була кізка. 3. Сьогодні ранок був морозний. 4. На лаві лежала мотузка. 5. Оля пошила собі нову блузку. 6. Брат виконав моє прохання. 7. На городі виріс гарбуз. 8. На руці у чергової була червона пов'язка. 9. Посадила я берізку край вікна. Стала я берізку поливать.

IV. 1. Батько подарував Володі книжку. 2. Тато зробив нову діжку. 3. На ліжку спала дівчинка. 4. Мама дала Олі кружку молока. 5. Сашко вийшов на доріжку. 6. В снігу протоптані стежки. 7. Оля і Леся – подружки. 8. Дідусь подарував Зіні срібну ложку. 9. Тьотя зробила гарну мережку.

V. 1. У полі легко дихати. 2. У землю врізався плуг. 3. В село із лісу вовк забіг. 4. Білий сніг пухнастий в повітрі кружляє. 5. Без рук, без ніг, а малювати вміє. 6. На лузі стоїть стіг сіна. 7. Петрик ліг на траву. 8. Книжка – наш краший друг. 9. У дворі була грядка чорнобривців.

Творчі диктанти

Складіть колективно речення з кожним із поданих слів:

- а) зубки, голубки, грубка; б) поміг, ніг, друг, нігті;
- в) загадка, вигадка, грудка, ягідка; г) книжка, пряжка, стежка, важко;
- д) різкий, берізка, просьба, молотьба, боротьба.

Словникові диктанти

I. 1. Дружно взялися учні до роботи на городі. 2. Ми йшли ліською стежкою. 3. Мама затопила грубку. 4. Дівчата пололи грядки. 5. Мама пошила Сашкові теплу шубку. 6. Спить бабка на грядках вся у латках. (Капуста).

II. 1. Біля школи ми посадили берізки. 2. Після дощу буває багато грибків. 3. У нашому лісі росте столітній дуб. 4. Кішка висунула свої кігті. 5. Через рівчак поклали кладку.

III. 1. В травневі ночі по садках лунають співи солов'їв. 2. Хлоп'ята швидко побігли стежкою. 3. Дідусь любив нам загадувати загадки. 4. Протягла доріжка в золоті поля. 5. Рибка дрібна, але юшка смачна.

IV. 1. Стежкою наближалися дві жінки. 2. Тато виконав мою просьбу. 3. У Олі є низка намиста. 4. Діти гуляли за садком. 5. Гриць вибіг на вулицю. 6. Микола бігає прудко. 7. Тато заніс у хату в'язку дров.

Словник. Голубка, грубка, трубка, коробка, дубки, шибка, яструб, шубка, зубки; будка, грудка, садки загадка, вигадка, швидко, молотьба, боротьба, ягідка, борідка, солодкий, знахідка, рідкий; казка, в'язка, мотузка, гарбуз, просьба, прикачка, берізка; стежка, книжка, діжка, дужка, подружки, доріжка, віжки, пряжка, важко, ріжки; сніг, поміг, ніг, плуг, друг, поріг, вогко, нігті.

Ненаголошені голосні

Попереджувальні диктанти

I. Яр був глибокий, зелений та веселий. Одним кінцем яр простягався до села. На узгір'ї було видно веселі білі хати в садочках. Проти сонця блищав великий став з високими вербами коло греблі. Другим кінцем яр ішов далеко аж до високої крутої гори. Гора та була покрита аж до верху старим зеленим лісом. Вздовж по яру блищала смужечка води між осокою. Попід горами були кринички. (За І. Нечуєм-Левицьким)

II. Гарно в яру. Під ногами стелеться зелений трав'яний килим. По обидва боки йдуть стінами гори з зеленим деревом. На шпильях стоять дуби зубчастою стіною. Дуби ці розіслали міцне гілля з міцним листом по синьому небі. Над головою стеля з глибокого синього неба. А по небу птиці перелітають з гори на гору. В тихих закутках стоять там пасіки, гудуть бджоли. З дерева на дерева перескакують білочки. (За І. Нечуєм-Левицьким)

III. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь. Широко стелеться килим зеленого вівса. Далі темніє просо. Між зеленими килимами біліє гречка. І над усім тим розкинулось блакитне небо. Лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють з поля чудові пахощі зерна і польових квіток. (За М. Коцюбинським)

IV. 1. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку. А ось і нива. Ось і рівчак, його промила весняна вода. Тихо навкруги. Тільки цвіркун цвіркоче в житі. Шелестить сухий колос та інколи подасть голос перепелиця.

2. Блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита вилискувались і на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. (За М. Коцюбинським)

Самодиктант

ВЕСНЯНКА

Зійшли сніги, шумить вода,
весною повіва;
земля вже квіти викида,
буя травичка молода;
все мертве ожива.

Веселе сонечко блистить,
проміння щедро ллє;
гайок привітно шелестить,
струмочок виграє.

П. Грабовський

Попереджувальні диктанти

I. Вечоріло. Цвіли яблуні. Тихе повітря дихало пахощами. В останньому промінні сонця грала дрібненька мушва і мигтіла перед очима. Гули та літали хрущі. Висипала на вулицю дітвора і збудила тишу криком та дзвінким сміхом. Греблею йшла череда і ревла та мекала. Курява стелилась по гладкому ставку і купалась у хвилях рожевого світла. Гнат через греблю подався у вуличку.

II. 1. У вуличці було темно та вогко. Високі верби нависли над вуличкою. Від криниці дзюрив струмочок. Коло воріт жінки чекали на череду.

2. Була чудова майова ніч. Зорі тихо тремтять угорі. А в садах солодко дрімують окутані місячним сяйвом стрункі тополі. (За М. Коцюбинським)

Вибіркові диктанти

ЗАГАДКИ

1. Сидить дівчина в коморі, а коса її – надворі. (Морква)
2. Сонце пече, липа цвіте, хліб достигає. Коли це буває? (Влітку)
3. Під дубочком, під листочком звився, скублився клубочком. (Їжак)

ПРИСЛІВ'Я

1. У дитини заболить пальчик, а у матері серце.
2. Умів помилятися, умій виправлятися.
3. Нема товариша – шукай, а знайшов – бережи.

ТОПОЛЯ

По діброві вітер виє. Гуляє по полю. Край дороги гне тополю до самого долу. Стан високий, лист широкий марно зеленіє. Кругом поле, як те море широке, синіє. (Т. Шевченко) (27 сл.)

- I. Розкажи, як за горою сонечко сідає,
як у Дніпра веселочка воду позичає,
як широка сокорина віти розпустила,
а над самою водою верба похилилась.

Т. Шевченко

* * *

- II. Така хороша осінь! Такий хороший ліс!
Зелені віти сосон мереживом сплелись.
Осики та берізки *неначе* золоті.
Тремтять росинки на кожному листі.

Н. Забіла

Пояснювальні диктанти

СИНІЧКИ

Садок був увесь у снігу. Коло огорожі понамітало високі кучугури. Синички заклопотано пурхають з дерева на дерево. Вони обшукують кожну гілочку, кожну тріщинку в корі. Вони шукають яєць комах, жучків, лялечок.

На куці глоду синичка знайшла з павутиння зимове гніздо гусені. Вона заходилась його роздовбувати.

Треба поставити для синичок кормушку. Нехай їх більше залітає в садок. Тоді жодної шкідливої комахи в садку не залишиться. (64 сл.)

ЛИСИЦЯ

Увесь степ у снігу. А серед степу поодинокі темніє скирта. А за скиртою утворився глибокий замет.

Під скиртою щось робить лисиця. Ось вона зупинилась, а потім стрибнула *наперед* і почала швидко розгрібати сніг.

Лисиця ловить мишей, що поробили ходи під снігом. Отже, не лише хутро в лисиці цінне. Миші шкодять врожаю, а вона їх нищить. (55 сл.)

ЛУНІ

Гаряче повітря злегка дрижить над степом. Виникає марево. Здалеку здається, *ніби* на шляху – великі калюжі води. А під селом ніби озеро.

Гуде комбайн. Важке стигле колосся пшениці згинається під його мотовилом. Навантажені зерном автомашини ідуть на елеватор.

Над стернею ширяють луні. Це хижі птахи. Вони здійснюються високо на пружних крилах і грудкою падають на мишу або ховраха. Шкідників на стерні добре видно. Вони швидко потрапляють у пазури лунів. (68 сл.)

I. В печі палав огонь і червоним язиком лизав члусті печі. В маленькій хаті було темно. На постелі лежала слаба жінка і стогнала. Це Харитина мати. Шість тижнів минуло, як помер батько Харитин. І Харитина мати тужить та слабує. А оце вже другий день зовсім злягла. Злягла саме в жнива. (За М. Коцюбинським) (49 сл.)

II. Широкою долиною тихо тече по Васильківщині *невеличка* річка Раствавця. Серед долини зеленіють розкішні густі та високі верби. Там ніби потонуло в вербах село Вербівка.

По обидва береги Раствавці через усю Вербівку стеляться городи та левади. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. (45 сл.)

III. От стеляться зелені левади. Густа трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Між м'якими зеленими берегами в'ється гадюкою Раствавця. А там далі вона повилась між високими вербами та лозами. Скрізь по обидва боки Раствавці стеляться чудові городи. (39 сл.)

IV. Серед села Раствавця входить у широкий ставок. Кругом ставка знов осокори та верби. На ставку ніби плаває маленький острівець з високими старими тополями та осоками. Нижче од ставка Раствавця знов повилася між зеленими левадами та вербами. А далі вона сховалась в дубовий ліс та й утекла в Рось. (За І. Нечуєм-Левицьким) (48 сл.)

Творчі диктанти

Скласти колективно речення з кожним із поданих слів:

- а) велетень, верблюд, гектар, географія, гербарій, колекція;
- б) кулет, марево, метал, механік, орден, предмет, секунда, республіка, телефон, тепер, течія;
- в) грім, диктант, квартира, паливо, пиріг, сантиметр, тривога, білет, прізвище, іній.

Диктант-завдання

Учні записують під диктовку речення. А потім проводять аналіз слів з ненаголошеними голосними. Виконують завдання за зразком:

1. Текст диктанту	Слова з ненаголошеними <i>е,и</i>	Контрольні слова
1. <i>Защебетав соловейко – пішла луна гаєм.</i>	<i>защебетав</i>	<i>щебече</i>

1. Защебетав соловейко – пішла луна гаєм. 2. Сади рясні похилились. 3. Багато чудових іграшок можна виліпити з *пластиліну*. 4. А вже красне сонечко припекло, припекло. Ясно, щиро золото розлило, розлило. Засиніли проліски у ліску, у ліску. 5. Взимку віє хуртовина. Влітку прийде тепла днина – заблищать краплини рос.

Попереджувальні диктанти

ЗИМОВИЙ РАНОК

І. Займався пишний січневий ранок. Вершечки синіх хмар зайнялись червоним полум'ям. Сонце випливало з-за краю землі. Хмари спалахнули від сонячного проміння. Деревата освітілись рожевим світлом. Проти синіх тяжких хмар деревата здавались рожевими тінями. А на сході нависла рожева імла. По снігу стелились довгі тіні від дерев, хат, тинів. Ясний сонячний промінь срібною доріжкою лягав по снігу межі довгими тінями. Синій дим цівкою знімався від коминів і змішувався вгорі з рожевою імлою. Ранок дихав морозом. (За М. Коцюбинським) (73 сл.)

ОСІНЬ

І. Була тепла осінь. Осіннє повітря було прозоре та тихе. На небі стояло здорове золоте сонце. Під його скісним промінням золотом сяяло жовте листя лип та беріз. Падало жовте листя. Червоні черешні полум'ям горіли на сонці. Земля під ними була вкрита червоним листом та червоніла як полита свіжою кров'ю. Зеленіли темним листом крилаті яблуні. Рожевіли грушки. На вербах листя порідшало, поблідлило. Сухе листя дощем спадало з дерева, черкалось об гіллячки і шелестіло. Під ногами шелестіли цілі замети сухого покрученого листя.

Перед очима була розкішна картина осінньої природи. (За М. Коцюбинським) (86 сл.)

II. 1. Раніше почало вставати сонце, щиріше доглядати землю. Поринули весняні води, задзюрчали струмочки, заклекотіли в ярах, розіллялись широкою повіддю. З-під снігу зазеленіла травиця й звеселила жайворонка. Звився жайворонок високо під чисте небо і заспівав. Сонце стало ласкавим, теплим, ясным. (38 сл.)

2. Розпечене повітря пашіло жаром. Великий лан буряків зеленів проти сонця молодою ботвиною. Червоніли пов'язані квітчастими хустками голови сапальниць. (18 сл.)

3. Дні минали за днями. Настала осінь. Подихнули морози, зіпили землю, зів'яли гаї та діброви. Річка стялась і заблищала склом меж чорними берегами. Випав перший сніг, земля побіліла, неначе бавилась білою габою. (За М. Коцюбинським) (32 сл.)

III. 1. Перед вікнами мигнула якась висока постать. Заскрипіли сінешні двері. Потім відхилились двері до хати й на порозі стала Олександра. Настя побачила Олександру і прикипіла до лави. (26 сл.)

2. Зорі тихо блищали на темному небі. Твердий сніг світився блакитним світлом у темряві ночі. Гнатова хата дивилась у пітьму трьома червоними вікнами. В хаті горіло світло. Настя палила в печі на обід. Сухе ломаччя весело палало в печі і тріщало. Червоне полум'я виривалось з чорних челюстей, лізло в комин здоровими язиками, осявало противну стіну. (За М. Коцюбинським). (54 сл.)

IV. Була відлига. Мокрий сніг цілу ніч падав на мокру землю, і земля вкрилася білим покривалом. Густий сивий туман наліг на землю. Дерев в саду одяглися в розкішну білу одягу. Гілля дерев та кущів погнулись під важкою сніговою одягою. Зимова тінь лягла під білими деревами. Чистий сніг не блищав, не сів. У вогкому тумані було важко дихати. (За М. Коцюбинським) (56 сл.)

Пояснювальні диктанти

ХТО ЯК ДО ЗИМИ ГОТУЄТЬСЯ

Ліс улітку був увесь зелений. Тепер берізки й клени жовті, осики червоні. Тільки ялинки зеленіють.

Налетить вітер, назриває з дерев листя. Потім воно тихо на землю опускається. На гілках дерев листя залишається все менше.

Трава й квіти в'януть, засихають. Насіння з них на землю висипається. А на той рік весною проростає і знову зеленіє, цвіте.

Тварини теж до зими готуються. Перелітні пташки збираються у великі зграї і летять на південь. Звірки запасують у свої кладові їжу. Комахи під кору дерев у різні щілиночки ховаються. (84 сл.)

КОРИСТЬ ВІД ЛІСУ

У нашій країні багато лісів. Ліс дає людям велику користь.

З дерева люди роблять меблі, лопати, граблі, човни, двері та інші речі. З дерева люди роблять папір і картон. Дровами люди топлять у печі.

У лісі живуть різні звірі. З хутра звірів роблять одяг. У лісі ростуть ягоди, гриби, горіхи. У лісі чисте, хороше повітря. Ліс захищає поля від суховію. (59 сл.)

Контрольні диктанти

НА ФЕРМІ ЗИМОЮ

Зима розстеляє пухкі білі килими на полях. Морозами потріскує, метелицями віє. А фермери на зиму не зважають. Знай собі працюють. Гній на поле вивозять, зерно готують, сади доглядають.

Усю зиму люди старанно готуються до весни. Перевіряють і ремонтують плуги, борони, сівалки. Добре працюють вони взимку. Тоді весною їм легше.

А влітку великий урожай збирають. (54 сл.)

СИНІЧКА

Зимомою прилетіла синичка до вікна. Вона змерзла і шукала теплого затишку. Діти відчинили їй квартиру. Пташка влетіла в теплу хату.

Діти полюбили синичку. Вони годували пташку і тішились нею.

Настала весна. Діти раділи. А синичка дуже сумувала. Діти відчинили вікно і випустили пташку на волю. (45 сл.)

ПРО ДВОХ ЦАПКІВ

З одного берега до річки йде білий цапок. А з другого берега підходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться і другий.

А через річку вузьенька кладка.

Не схотів білий цапок зачекати. А чорний і собі не схотів заждати.

Ступили обидва на кладку. Зійшлись, і ну один одного лобами і рогами бити. Бились, бились і попадали обидва у воду. (60 сл.)

ДОЩ

I. Тихо й нудно і спека пекельна...

Десь далеко обізвався грім.

Легко й радісно зітхнув густий парк. Тихо забриніли маленькі шибки в низенькій землянці. Пішла хвиля поланах засохлого жита.

Щось насувало грізне.

Потемніло, завітрило, закрутила курява.

Гримнуло ближче, загуркотіло й покотилося у небі.

Вітер ущух. Між листом зашелестів густий дощ. А на небі зчинилась гуркотнява; кидало колоддям, ламало, трощило. Луною розкочувався гук над хмарами по широких небесних просторах. (67 сл.)

II. Тихо сіяв на прив'яле листя дрібний дощ.

Тихо шуміла трава під бризками. Ковтала воду суха земля. Пирскало й плюскотіло віття на дереві.

I знову синіє небо. А на ньому золоте сонце сипле скрізь гарячими, блискучими бризками. По шляху біжать жваві струмочки. Вони крутяться, підстрибують, танцюють, весело буркочуть.

Пишається проти сонця гай. Густішою стіною сплелось жито. Між його стеблами засяяли волошки. Загула бджола. Високо під небом чайка блиснула срібним крилом. (За С. Васильченком) (69 сл.)

Ненаголошені голосні *е, и*, що перевіряються наголосом

Ненаголошене *е*

Графічні диктанти

I. 1. У нашій країні родючі *землі*. Діти гралися на *землі*.

2. У хаті було *темно*. Світло погасло, і наступила *темнота*.

3. Біля річки росли *верби*. Найбільша *верба* нахилила у воду свої віти.

II. 1. Серед *степу* росли великі тополі. З літака було видно широкі *степи*.

2. Наш народ побудував нові *сели*. Біля *села* протікала бистра річка.

3. Біля ганку росло високе *дерево*. Учні посадили багато *дерев*.

Попереджувальні диктанти

I. 1. У Віті великі блакитні очі. 2. На зеленій траві спав Петрик. 3. Надійшла весна весела. 4. Діти нарвали букети степових квітів. 5. Зацвіли перші весняні квіти. 6. Блакитне небо дихало на землю теплом.

II. 1. Легенькі хвилі плескались об берег. 2. Між ярами над ставами верби зеленіють. 3. Учні посадили у шкільному садку багато молодих дерев. 4. Остап вискочив на берег і зник у чагарнику. 5. Ми радо вітаємо свято весни і пісень. 6. Наше село велике і красиве.

III. 1. Степи, лани мріють. 2. У човні лежало весло. 3. Хліб був черствий. 4. Уже стемніло, як ми поверталися в село. 5. Володя любить гречану кашу. 6. Лунала в повітрі весела пісня жайворонка. 7. Вітерець легенько повіває. 8. Ліс шепоче казки нам чудесні.

IV. 1. Хилить свої віти верба над озером. 2. Коваль зробив великий молот. 3. Сьогодні в клас вчителька принесла цікаву книжку. 4. На полі розпочалась весняна сівба. 5. Люди сіяли добірне зерно. 6. За селом були луки. 7. На грядці посіяли редиску. 8. На столі у вазі стояли степові квіти.

Творчі диктанти

I. У кожному реченні додати останнє слово і записати усе речення.

1. Огонь запалав у ... . 2. Учень пише ... . 3. З комбайна сиплется чисте ... . 4. Петрик їхав у човні і гріб ... . 5. Весною зазеленіли трави та ... . 6. Від воза відпало заднє ... . 7. Гайок привітно ... .

Слова для довідок: печі, пером, зерно, веслом, дерева, колесо, шелестить.

II. Додати слова і скласти речення.

1. Петро, весною, у село. 2. Стежка, понад ставом.
3. Медові, від квітів, пахощі. 4. Мою сестру, Наталкою.

Випадне е

Графічні диктанти

I. 1. Сашко загубив *олівця*. У Ніни синій *олівець*.
2. З *січня* місяця починається новий рік. *Січень* – холодний місяць.
3. У класі не було двох *учнів*. Петро – перший *учень*.

II. 1. З *квітня* місяця починається тепло. *Квітень* – весняний місяць.
2. *Хлопці* грали у м'яча. Найкраще грав *хлопець* у червоній майці.
3. З *терну* смачне варення. У нашому лісі росте *терен*.

Попереджувальні диктанти

I. 1. Човен стукнувся об берег. 2. Грудень рік кінчає, а січень починає.
3. На річці піднявся великий вітер. 4. Був собі півень та курочка.

II. 1. Гриць – учень нашого класу. 2. Вова взяв олівець і намалював стіл та стілець. 3. Мисливець забив вовка. 4. Ніна взяла папірець і намалювала прапорець. 5. Мій брат Петро – учень. 6. Весняні місяці – березень, квітень та травень. 7. Мій тато – майстер цеху.

Місяці року. Рік має дванадцять місяців: січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень.

Творчі диктанти

I. У кожному реченні додати останнє слово і записати усе речення.

1. Найкращий місяць весни – ... . 2. Перший місяць літа – ... .
3. Місяць, що починає осінь, зветься ... . 4. Останній місяць року – ... .
5. На озері плив ... . 6. З гілки на гілку стрибав і цвірінькав .... . 7. Хлопець сів на ... .

Слова для довідок: травень, червень, вересень, грудень, човен, горобець, стілець.

II. Додати слова і скласти речення.

1. Човен, від берега. 2. Вітер, великий, 3. Учень, в клас. 4. Мисливець, у ліс. 5. Перець, на грядці, солодкий.

Ненаголошені голосні *e, u*, що перевіряються наголосом (*u*)

Ненаголошене *u*

Графічні диктанти

I. 1. *Висне* небо синє. На деревах *висять* смачні груші.

2. *Тихо, тихо* Дунай воду несе. *Тихесенько* вітер віє.

3. Оксана нарвала кошик *вишень*. Садовий *вишневий* коло хати.

II. 1. Небо було *синє, синє*. Віра одягла *синеньку* хусточку

2. Зелені яблука – *кислі*. Діти нарвали багато *кислиць*.

3. Тато подарував Наталочці чудесну *книжку*. У Віталія багато цікавих *книжок*.

Попереджувальні зорово-слухові диктанти

I. 1. У горобця короткий і широкий дзьоб. 2. Юрко живе біля річки. 3. Біля ставу росли високі верби. 4. Зіна вишила мамі три хусточки.

5. Весняні води викликали повінь. 6. Влітку відпочивають, взимку дітей катають. (Санки). 7. Хто багато читає, той багато і знає.

II. 1. Ми з татом пиляли дрова. 2. Дуже велика й широка наша рідна земля. 3. Завивав та свистів вітер. Високі дерева хилились од вітру. 4. Лициця – хитрий звір. 5. Синіє широке море. 6. Листочки падають з дерев. 7. Зелена низька озимина нагадувала про осінь. 8. Кругом поле, як те море широке, синіє.

III. 1. Тиша в морі. Море ледве колихає хвилі. 2. Пливають у синяві хмарки. 3. Ми з братом не сваримось ніколи. 4. Кричать сови. Спить діброва. 5. Я написав листа братові. 6. Учні нашого класу підуть дивитися новий фільм.

Творчі диктанти

I. У кожному реченні додати останнє слово і записати усе речення.

1. Реве та стогне Дніпр ... 2. Весною природа вся .... 3. На винограднику нас почастивали ... 4. Учні посадили дерева і часто їх .... 5. Полуниці від морозів треба .... 6. Снігом усі сліди ....

Слова для довідок: широкий, оживає, виноградом, поливали, захищати, позасипало.

II. Додати слова і скласти речення.

1. Петрик, бабусі, написав. 2. Чисто, привітно, у хаті. 3. На полі, синіють. 4. Високі, біля ставу, дерева. 5. Учні, сиділи, в класі.

Словникові диктанти

I. 1. Біля нашого села протікає річка Донець. 2. У печі щось забулькотіло. 3. Мама налила Тані чашку молока. 4. Весною в саду зазеленіли дерева. 5. Весною повітря теплішає з дня на день. 6. Зацвіли вишні. Любо та весело в садочку. Послався зелений барвінок.

II. 1. Біля ставу росли високі дерева. 2. У відрі була крижана вода. 3. В магазині продавали зимовий одяг. 4. У полі синіли волошки. 5. Літак високо летів над містом. 6. Сьогодні книгарня була відкрита. 7. Діти сиділи на лавці в саду.

III. 1. Ми щодня поливали помідори та огірки. 2. Зимою діти годують пташок. 3. Персики треба захищати від великих морозів. 4. У нашому саду росте виноград. 5. Під вікном весело щебетала пташка. 6. У хаті треба завжди скидати шапку.

IV. 1. Влітку дуже пече сонце. 2. На дереві весело стрибала білочка. 3. Пливають у синяві хмарки. 4. На зелених стеблах висіли великі помідори.

5. Ми щодня поливаємо квіти. 6. Линуть птичі зграї. Шелестять гаї. Школа відчиняє двері нам свої.

V. 1. Тихо Дунай воду несе. 2. Учні тесали дощечки для шпаківень. 3. Петренко – учень нашого класу. 4. Мій брат – спортсмен. 5. Сашко порізав палець ножом. 6. Червень, липень та серпень – літні місяці. 7. Вітер розгойдував на воді човен.

VI. День був ясний, сонячний та теплий. Стояла суша. Небо синіло, як літом. Сонце ще добре пекло. Половина листя на деревах уже пожовкла. На тополях та осокорах лист ще зеленів. Тільки зелена низька озимина нагадувала про осінь. (За І. Нечуєм-Левицьким).

Словник. Петро, весло, село, перо, зерно, весна, земля, дерево, сестра, сердитий, межа, зелений, шепотіти, легкий, великий, веселий, далекий, тесати, стебло, втекти; спортсмен, палець, вітер, учень, червень, липень, серпень, вересень, жовтець, грудень, січень, березень, квітень, травень, човен; лисиця, писати, озимина, високий, крижаний, поливати, живуть, широкий, тихенький.

Ненаголошені голосні *e, u*, що не перевіряються наголосом

Попереджувальні диктанти

I. 1. Летять пташки без крил, на дерево сідають без ніг. (Сніжинки). 2. Була неділя. 3. В середу ми ходили в кіно. 4. Тремтить своїм листячком осика. 5. Січень – зими середина. 6. Череду вигнали на луки. 7. Грузовики гудуть весь час – везуть пшеницю й жито. 8. Ведмедиця купала ведмежат у річці.

II. 1. Під лежачий камінь вода не тече. 2. Із цегельні нам машини возять цеглу й черепицю. 3. На вікні стояли вазони з червоними і білими квітами. 4. Директор школи радо привітав учнів. 5. Цибулю їсти потрібно щодня. 6. Настя заховала дзеркальце в кишеню. 7. У середу наш клас іде в кіно.

III. 1. В клас зайшов учитель. Почався урок математики. 2. Моя сестра цього року закінчила середню школу. 3. У мене в кімнаті на вікні росте лимон і апельсин. 4. Мама купила Юрасикові учнівський календар. 5. Моя сестричка вміє пекти печиво. 6. Десь далеко з жита виткнулась червона хустина. 7. В срібнім мареві танцюють далекі тополі.

IV. 1. Над полем миготіло марево. 2. В небі заgrimів грім. 3. Червоніло ціле море колосків пшениці. 4. Мені тато купив велосипед. 5. Повітря тремтить від спеки. 6. Марійка поклала в кишеню цукерки та горіхи. 7. Біля криниці росла калина. 8. Я дуже люблю абрикоси. 9. Сестра купила Петрикові новий портфель.

V. 1. В середу учні нашого класу йдуть на екскурсію. 2. В саду черешня розцвіла. 3. Йдемо по вулицях села в новеньких сандалях. 4. У криниці вода була чиста. 5. Літак високо летить над містом. 6. Восени дикі птахи летять у теплі краї. 7. Мама спекла пироги з пшеничного борошна. 8. Перед грозою в повітрі тривожно.

Вечір. Петрусь дожидався вечора. Ось уже й сонця немає. Тільки небо червоніє на одній стороні. І воно вже меркне, сутеніє. Ось і смеркло. Мигнула в небі зірниця. В полі похолоднішало. Ніч оповила небо. (За М. Гоголем) (32 сл.)

Творчі диктанти

I. У кожному реченні додати останнє слово і записати усе речення.

1. Щічки у Василька на морозі ... 2. Біля лігва ведмедиці гралося двоє ... 3. На квітах сиділи дуже красиві ... 4. ... мій брат кордони. 5. Три берізки, три сестриці нахилились до ... 6. Дуже ласий до меду ...

Слова для довідок: розчервонілися, ведмежат, метелики, стереже, криниці, ведмідь.

II. Скласти колективно речення з кожним із поданих слів:

а) берег, весна, дерево, календар, медаль; б) середа, стебло, черешня, дятел; в) математика, директор, кишень, криниця, лимон, печиво, три, чотири.

Самодиктанти

ОСІНЬ

Весело лягає
дорога до гаю.
Нам золотом осінь
дорогу встеляє.
Дорога весела
пливе повз оселі.
І осінь рум'яна
заходить у села.

* * *

ВЕЧІР

Попрощалось ясне сонце
з чорною землею.
Виступає круглий місяць
з сестрою зорею.

Т. Шевченко

Словникові диктанти

I. 1. Мати колише дитину і співає пісню тихесенько. 2. Великі верби низько хилились до води. 3. Зорі тремтіли на блакитному небі. 4. В бібліотеці діти побачили виставку дитячих книжок. 5. Ми читали книжку про героїв нашої країни. 6. Радіють діти веселим пустощам зими. 7. Пташка тремтіла від холоду. 8. Десь далеко заgrimів грім.

II. 1. Над квітами кружляли метелики. 2. В нашої берізки білая кориця. 3. Мама купила Ніні червону хустку. 4. До левади спускалися городи. 5. Павлик дістав з кишені жменьку горіхів. 6. Заgrimіло і ніби щось покотилось по небу. Від грому забриніли шибки в хаті. 7. Мисливці вбили трьох ведмедів.

Приголосні тверді і м'які

(Букви *в, і; а, я; е, є; у, ю; м'який знак після приголосних*)

Графічні диктанти

I. 1. Он побіг *лис*. Діти пішли в *ліс*.

З димар ішов *дим*. Коло школи *дім*.

2. У морі *кіт*. У Зіни *кіт*.

Зацвіли *липи*. Настало *літо*.

3. У мами *сини*. У хаті *сіни*.

У морі *рибка*. У городі *ріпка*.

4. У Ніни *намисто*. Гарне наше *місто*.

Діти грали у *гілки*. Сніг укryw гілки.

5. Настала *зима*. Прийшла *зіна*.

У мами *дитина*. У садочку гралися *діти*.

II. 1. Весні діти були *раді*. Діти стояли в першому *ряді*.

2. У садочку гуляла *діна*. На городі виросла *диня*.

3. Діти наловили *раків*. У полі виросло багато *буряків*.

4. На вигоні паслася *бура* корова. Почалася *бура*.

III. 1. *Ранкове* тепло. *Вечірнє* сонце.

Далеке село. *Сусіднє* поле.

2. *Біле* море. *Сине* озеро.

Зимове повітря. *Літнє* тепло.

IV. 1. Діти зробили *червону* зірку. Мама подарувала

Галі *синю* стрічку.

2. На грядці росли *цукрові* буряки. У лісі *цюкали* сокирою.

1. Ми посадили коло школи *сад*. *Сядь* за парту.
2. Кругом хати *тин*. Біля хати *тінь*.
3. У нашому районі багато *сіл*. Мама купила *сіль*.

М'який знак

Попереджувальні диктанти

I. 1. Найкращий кінь Орлик. 2. Жили собі в лісі півень та курочка. 3. Батько мій працює машиністом. 4. Дядько Олексій подарував Сашкові портфель. 5. Біля нашого села протікає річка Інгулець. 6. Село Вербівка дуже мальовниче. 7. Місяць лютий має найменшу кількість днів. 8. Осінь в цьому році була дуже холодна.

II. 1. У Льоні є червоний олівець. 2. Заєць дуже полохливий звір. 3. Весняні води викликали повінь. 4. Ведмідь любить ласувати медом. 5. Гриць відломив краєць хліба. 6. Стьопа узяв папірець і почав малювати. 7. Горобець мостить гніздо під стріхою. 8. Василь та Гриць каталися на коньках. 9. Легенький вітерець повіяв над озером. 10. Учителька дала Василькові табель з оцінками.

III. 1. На столі були хліб та сіль. 2. Учитель Василь Петрович увійшов у клас. 3. Учителька Ольга Іванівна вчить третій клас. 4. Мій дядько – мисливець. 5. Коваль Юрко – учень третього класу. 6. Шумлять весняні води. 7. Моя сестра працює вихователькою в дитячому садку. 8. Пташки знищують велику кількість шкідливих комах. 9. На кінець травня в багатьох гніздах є вже пташенята. 10. Юрась купив собі лижі та коньки.

Подвоєння приголосних

Графічні диктанти

I. 1. Школа дає нам *знання*. 2. Учні добре підготувалися до уроку *читання*. 3. Ранкове *проміння* сонця залило всю кімнату. 4. В лісі діти слухали *щебетання* пташок. 5. Учитель дав учням домашнє *завдання*.

II. 1. Чорне *рілля* парувала на сонці. 2. У нашій країні шахтарі видобувають багато *вугілля*. 3. Діти нарвали всякого *зілля*. 4. Вітер наламав багато *гілля*. 5. Дощ *лє*, немов з відра.

III. 1. Скульптор зробив *погруддя* поету. 2. Нинин тато – *суддя*. 3. У крамницю завезли шкільне *приладдя*. 4. У Сашка було світле *волосся*. 5. Діти вийшли на *узлісся*.

IV. 1. *Знання* потрібні в житті. 2. Учні прочитали цікаве *оповідання*. 3. Мама пошила Оленці нове *плаття*. 4. У дітей були радісні *обличчя*. 5. Першого вересня по всіх школах починається *заняття*.

Попереджувальні диктанти

I. 1. В садках чути було пташине щебетання. 2. У нашій країні розквітає заможне життя. 3. У хлопця було чорне волосся. 4. Ранкове проміння сонця освітло ліс. 5. У дітей були радісні обличчя. 6. У цьому цеху шиють взуття для дітей. 7. Приміщення потрібно щодня провітрювати.

II. 1. Найкращі друзі життя – повітря, сонце і вода. 2. Сонячне проміння ледве пробивалося крізь зелене листя дерев. 3. На узліссі тремтить своїм листям осика. 4. Велике значення в житті людини має електрика. 5. Мій тато на фабриці шиє взуття. 6. В полі було чути гудіння тракторів.

III. 1. Встала наша Таня рано на світанні. Вже шкільне навчання закінчилось в дівчинки. 2. Для зміцнення здоров'я дуже корисно займатися фізкультурою. 3. Життя в нашім краю веселою грає. У праці, в навчанні проводимо час. 4. Перше травня – це свято єднання робітників усього світу. 5. Наші обличчя від радості засяяли.

IV. 1. Осіннє сонце світить, та не гріє. 2. Антон успішно виконував доручення. 3. За відмінне навчання Василя преміювали книжкою. 4. Ми з великою охотою виконуємо домашні завдання. 5. На районному зльоті юних ботаніків було дуже цікаво. 6. Цього року буде рання осінь. 7. Він уважно слухав пояснення вчителя. 8. Уроки Миколка вчить завжди старанно. Домашнє завдання виконував завжди охайно.

Вибіркові диктанти

Учитель читає текст, а учні вибирають слова з подвоєними приголосними і записують їх на дошці і в зошитах.

I. *Прислів'я*. 1. Яке частування, таке дякування. 2. Нове тепер у нас життя – старому не буде вороття. 3. Пташка красна своїм пір'ям, а людина своїм знанням. 4. Маленька праця краща за велике безділля. 5. Хто знання має, той і мур зламає. 6. Вчення в щасті украшає, а в нещасті утішає.

II. 1. Ясне сонечко лле проміння у моє віконечко. 2. Я прочитала цікаве оповідання. 3. Розкішне гарбузове бадилля розкинулося на городі.

4. У Сергійка було чудове волосся. 5. У полі колосся уже налилося зерном. 6. З гаю чулося веселе щебетання пташок. 7. У моєму садочку росте різне зілля. 8. Діти любили урок малювання.

Творчі диктанти

I. У кожному реченні додати останнє слово і записати усе речення.

1. Широка путь нам стелеться до верховин .... 2. Земля красується під сонячним золотим ... 3. Діти читали цікаве ... 4. У Андрійка було радісне ... 5. У шахті добувають кам'яне ... 6. Вірі мама купила нове ... 7. Книжки дають нам ... 8. У Миколи було чорне ....

Слова для довідок: знання, навчання, промінням, оповідання, обличчя, вугілля, плаття, знання, волосся.

II. Скласти колективно речення з слів кожного рядка.

1. Вугілля, країні, у нашій, багато.
2. У стінній, цікава, стаття, газеті.
3. Читали, оповідання, М. Горького, цікаве, ми.
4. Мама, на взуттєвій, фабриці, моя, працює.
5. Осінній, теплий, день, учора, був.
6. Приміщення, школи, нашої, світле, просторе, гарне.

Словникові диктанти

I. 1. Люди приготували для сівби насіння. 2. Свіже вечірнє повітря повіяло Микиті в обличчя. 3. Довге гілля поспліталось над лісовою стежкою. 4. Обличчя жінки осяяла привітна усмішка. 5. Чорне вологе рілля парує на сонці. 6. Мені відкрито все в житті – аби учився добре. 7. Повіяв теплий південний вітерець.

II. 1. Грає сонце промінням на кленах. 2. Веселе сонечко блищить, проміння щедро лле. 3. Для проростання насіння потрібне повітря, тепло і вода. 4. Миколка найбільше любив уроки малювання. 5. Діти сиділи біля багаття і розповідали про свої пригоди. 6. В нашій країні видобувають багато вугілля. 7. Треба охайно поводитись із шкільним приладдям.

III. 1. Школа дає нам знання. 2. Учні виконали додаткове завдання. 3. Дівчата нарвали багато різного зілля. 4. На другому уроці було читання. 5. Бадилля картоплі було дуже високе. 6. Мама пошила Маринці гарненьке плаття. 7. На урок ручної праці дівчатка принесли своє шиття.

IV. 1. Мене обрали на районний зліт юннатів. 2. Мама варила варення. 3. Учні нашого класу по черзі розмальовують стінну газету. 4. Першого вересня в усій нашій країні починається навчання. 5. У

другому класі п'ять відмінників навчання. 6. У дідуся сиве волосся. 7. Осіннє сонце сяє, та холодом осіннім вже в повітрі повіває. 8. Перед читанням помий руки.

Словник. *Завдання, дихання, оповідання, проміння, значення, життя, взуття, єднання, гілля, щебетання, волосся, обличчя, колосся, знання, навчання, звання, читання, писання, малювання, узлісся, рілля, насіння, заняття, пояснення, плаття, змагання, збіжжя, вугілля, зілля, приладдя, знаряддя, суддя, сонний, денний, осінній, стінний, кінний, ранній, барабанний, туманний, вогненний, чавунний, районний, мільйонний, батальйонний, лимонний, апельсинний, життєвий, взуттєвий, відмінно, старанно, лє.*

Попереджувальні диктанти

I. 1. Учень повинен сам собі чистити взуття і одяг. 2. Марійка пошила своїй ляльці гарне плаття. 3. На Україні є багато родовищ кам'яного вугілля. 4. У Ганнусі під вікном росте всяке зілля. 5. Учитель дав учням питання для контрольної роботи. 6. Петрик виконав домашнє завдання і пішов гуляти. 7. Ясне проміння ранкового сонця розбудило Оксанку. 8. Люди зібрали городину і склали бадилля на кучу. 9. Міцний дуб розстелив своє гілля по синьому небі.

II. 1. На уроці малювання учні намалювали свою школу. 2. На уроці читання учні прочитали цікаве оповідання. 3. Хлопці розпалили багаття і сіли навколо нього. 4. Під час бігу потрібно регулювати своє дихання. 5. Обличчя в дітей були усміхнені від щастя. 6. Дівчатка вибігли на узлісся і почали рвати квіти. 7. Мама насмажила дітям насіння. 8. Чорна рілля парувала на сонці. 9. Після пояснення уроку учні записали домашнє завдання. 10. Осіннє сонце привітно заглянуло до Петрика у віконце.

III. 1. Мій брат у шахті видобуває вугілля. 2. Найбільше Віталік любить уроки читання. 3. У четвер у нас урок малювання. 4. Бережіть шкільне приладдя. 5. Школа і життя дають нам потрібні знання. 6. Учні почали готувати насіння для посіву на шкільній ділянці. 7. Моя мама шие на фабриці взуття для дітей. 8. Після дощу колосся піднялося з землі. 9. У третьому класі чотири відмінники навчання. 10. О дев'ятій годині ранку починається в нашій школі заняття.

Творчі диктанти

Скласти колективно речення з кожним із поданих слів:

а) завдання, дихання, оповідання, проміння, читання, малювання, щебетання, знання, вміння;

- б) життя,взуття, заняття, поняття, плаття;
- в) колосся, узлісся,зілля, вугілля;
- г) приладдя, знаряддя, суддя.

Апостроф

Попереджувальні диктанти

I. 1. На вигоні хлопці грали у м'яча. 2. На подвір'ї школи зробили спортивний майданчик. 3. Петрик та Олег наловили в'юнів. 4. Літом ми часто купалися в річці Прип'ять. 5. Івасику дев'ять років. А Марійці п'ять років. 6. Мама подарувала Олегові дзигу та м'ячик. 7. Дівчата швидко в'язали жито в снопи.

II. 1. Сім'я вечерею коло хати. 2. Хлоп'ята побігли на річку. 3. Всі учні розв'язали задачу. 4. У п'ятницю відбувся збір учнів. 5. Свічка горіла яскравим полум'ям. 6. Хлоп'ята щодуху помчали з горбка.

III. 1. Тарас Григорович Шевченко народився в сім'ї кріпака. 2. Бур'яни треба виривати з корінням. 3. В лісі голосно співали солов'ї. 4. В садку пахло м'ятою та любистком. 5. В Баку нафта б'є з-під землі фонтанами. 6. У місті Києві є пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку. 7. Вчитися добре і відмінно – головний обов'язок всіх дітей.

Творчі диктанти

I. Скласти колективно речення з поданих слів:

п'ять, сім'я, ім'я, здоров'я, солов'ї.

II. Написати колективно твір на тему «Наше подвір'я», використовуючи такі слова:

Подвір'я, м'яч, хлоп'ята, вранці, ввечері, вдень, п'ять, м'ята, дев'ять, осінній, ранній.

Диктанти-завдання

Учитель диктує речення. Учні записують речення і виконують завдання за такою схемою:

Текст диктанту	Слово з апострофом	Буква перед апострофом	Буква після апострофа
<i>Дух в'ялої м'яти розійшовся в свіжому повітрі.</i>	<i>в'ялої м'яти</i>	<i>в м</i>	<i>я я</i>

I. 1. Дух в'ялої м'яти розійшовся в свіжому повітрі. 2. М'яко ко-
тяться барвисті морські хвилі. 3. Зів'яле листя м'яко *прослалося* під нога-
ми. 4. Деся об камінь *прибережний* б'є морська вода. 5. Кам'яний будинок
був увесь у зелені.

II. 1. З теплою і любов'ю ім'я Бога вимовляють усі народи сві-
ту. 2. Величезні дуби сплітались у верхів'ях гіллям. 3. На столі блищав
олов'яний посуд. 4. Жайворонок над нами в'ється у промінні сонця.
5. Кремлівські куранти б'ють дванадцять годин.

Контрольні диктанти

ЛЮБІТЬ КНИЖКУ

Любіть книжку. Вона полегшить вам життя. Вона навчить вас ша-
нувати людину й самих себе. Книжка окрилює розум і серце почуттям
любові до світу, до людини. Я люблю книжки. Кожна з них мені здавалась
чудом. Любіть книжку – джерело знання. (За М. Горьким) (38 сл.)

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Сонце вже не палить землю. Пробіжить легенький вітрець, погойдає
листя дерев і полетить далі...

Які любі літні вечори!

Ось такого вечора на спортивному майданчику ремісничого учили-
ща хлоп'ята відпочивали після трудового дня. Одні гойдалися на гойдал-
ці, інші тренувалися на бігових доріжках. Багато хто з дітей сиділи просто
на траві. (48 сл.)

НАТЕЛА

На кам'янистому схилі зелена гущавина дерев. Там видно лісникову
хату. Від хати по крутизні в'ється стежечка до потоку. Кожного ранку бі-
гає цією стежкою чорняве смугле дівчатко років десяти. Ім'я цієї дівчинки
Натела. Натела – лісникова дочка.

Шумить, вирує вниз потік. Натела все життя своє пам'ятає цей
шум. Всю велику сім'ю струмків вбирає в себе цей могутній потік.
(За О. Гончарем) (56 сл.)

ОЛЕСЯ

Леся сиділа у траві і плела вінок. Біля неї спав собака Рябко. Телятка
Красавка, Рижуха. Лиска паслися коло Лесі.

Раптом Рябко голосно загавкав і побіг у поле. Леся подивилася услід
Рябкові і побачила вовка. Вовк біг прямо на Рябка. Леся не втекла. Вона

почала кричати. Дід Юхим почув Лесин крик і убив з гвинтівки вовка. Так Леся врятувала телят. (59 сл)

1. Учням треба лягати спати після дев'ятої години вечора. 2. Дівчинка сиділа на маленькому дерев'яному стільчику і читала книжку. 3. На вигоні росли реп'яхи. 4. З-під високої кручі б'є джерело. 5. Сьогодні Андрійко з матір'ю їдуть до моря. 6. Народи нашої країни глибоко шанують пам'ять Тараса Григоровича Шевченка.

Правопис префіксів

Словникові диктанти

I. 1. Рибалка відштовхнув човен від берега. 2. Діти швидко збігли з гори. 3. Юні мічурінці нашого класу посадили кукурудзу. 4. Автобусом учні доїхали до зоопарку. 5. Першим до фінішу добіг Гриць. 6. Машина поїхала по пісок. 7. До вокзалу ми доїхали трамваем. 8. Оксанка вбралася в нове вбрання. 9. На дороги намело багато снігу. 10. Екскурсія нас стомила і до міста ми добрались пізно. 11. На вигоні швидко наросла молода травичка.

II. 1. Діти прийшли до школи. 2. Ластівка прилетіла до гнізда. 3. Хлоп'ята прибігли до річки. 4. Наш поїзд прибув у Київ о шостій годині ранку. 5. Після дощу в річках прибуває вода. 6. Сичі в гаю перекликались. 7. Пишно розцвіли дерева у нашому садку. 8. Мати вийшла з хати. 9. Сашко виліз на дерево. 10. Пташки вилетіли з гнізда. 11. Петрик випиляв цікаву іграшку. 12. Наталка принесла з криниці води. 13. На переходах дороги треба бути обережним. 14. Дівчата вийшли з лісу з повними кошиками ягід.

III. 1. Над річкою пролетів перший шквал вітру. 2. В долині розташувалось село. 3. Андрійко перейшов у четвертий клас. 4. Василько прибав до дверей скриньку для листів та газет. 5. Оксанка пересипала гриби з фартуха в кошик. 6. Сильний вітер налетів з лісу і розгойдав дерева. 7. Від дощу діти розбіглися по домівках. 8. На ранок випав перший сніг і покриття землю. 9. Діти побачили в небі літак. Вони слідкували за польотом красивої машини.

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні називають слова з префіксами і записують їх на дошці і в зошитах.

На долину випав сніг,
а в долині сіна стіг,
а на сіні – пиріжок,

На снідання для пташок
його Слава залишив,
як по сіно приїздив.

* * *

МАЛЕНЬКИЙ ШКОЛЯР

Сам панчохи можу прати,
сам їх можу полатати,
брату гудзики пришив,
мамі посуд перемив.

* * *

ЖУРАВЛИК І РУКАВИЦІ

До журавлика під стіг
баранець з села прибіг.
Він приніс в своїй торбині
для журавлика хлібину,
трохи ярої пшениці
і червоні рукавиці.
Та не знає птиця,
нащо птиці рукавиці.
Чи на ноги їх надіти,
чи на крила почепити,
чи принести у хатину,
де живе мала дитина.

Пояснювальні диктанти

I. 1. На клумбі розцвіли пишні айстри. 2. Юні мічурінці розпочали роботу на шкільній ділянці. 3. Учитель пояснив учням будову компаса. 4. В аптеці на полицках були розкладені різні ліки. 5. Андрійко включив радіо. 6. Пташки знищують багато різних комах. 7. Петрик вирізав лобзиком з фанери різних звірів. 8. Художник намалював портрет кращого тракториста. 9. У нашому місті побудували новий театр. 10. У полі посіяли жито, пшеницю та овес.

II. 1. Під березу їжачок наносив сінця стіжок. От прокинувся грибок. А на нім лежить стіжок. І розсердився грибок. Вперся в землю – і стіжок розлетівся, наче пух. Їжаку забило дух. 2. На лужок, на грядку вибігло телятко. 3. Зацвіла уся долина коло млина. 4. Виростає у степах кукурудза в кісниках. 5. Біля гатки, коло хатки засадив борсук дві грядки. І світанням на зорі завалився спать в норі. (За М. Стельмахом)

Диктант-завдання

УЧИТЕЛЬ ДИКТУЄ РЕЧЕННЯ. УЧНІ ЗАПИСУЮТЬ РЕЧЕННЯ ВИКОНУЮТЬ ЗАВДАННЯ ЗА ТАКОЮ СХЕМОЮ:

Текст диктанту	Слова з префіксами	Прийменники
<i>Василько забіг за товаришем.</i>	<i>забіг</i>	<i>за</i>

Василько забіг за товаришем. Товариші швидко побігли по вулиці. Ось вони добігли до річки. Хлопці вскочили в човен. Човен відплив від берега.

Вільні диктанти

ЗОШИТ

Проста річ – зошит. А зробити його не дуже легко. Першою за роботу береться пилка. Але при чому тут пилка? Хіба пилкою зошити виробляють?

Пилка береться за роботу, щоб спилити у лісі ялинку. Але при чому тут ялинка? Хіба зошити з ялинки виробляють?

Так, з ялинки. Спилюють ялинку. Ялинкові колоди розпилюють і розрубують на тріски. Тріски варять в казані і розварюють на волокно. Виходить справжнісінька каша. Паперову кашу добре перемішують, а потім тонко розкачують, як тісто для локшини. Виходить сирий пухкий паперовий аркуш. Папір висушують і роблять зошити. (За М. Ільїним і О. Сегал) (86 сл.)

РАНКОВІ ПРОМЕНІ

Виплигло на небо червоне сонечком почало розсилати свої золоті промені.

Перший промінь полетів і попав на жайворонка. Стрепенувся жайворонок, випурхнув із гніздечка, піднявся високо і заспівав.

Другий промінь попав на зайчика. Пересмикнув вухами зайчик і весело застрибав. Побіг зайчик діставати соковитої травички собі на сніданок.

Третій промінь попав у курник. Півень залопотів крилами і заспівав. Кури злетіли з сідал, почали їсти собі шукати.

Четвертий промінь попав у вулик. Виповзла бджілка із воскової келії, сіла на віконечко, розправила крила й полетіла збирати медок із запашних квітів.

П'ятий промінь попав у дитячу кімнатку на ліжечко до маленького ледаря. Ріже промінь йому прямо в очі. А він повернувся на другий бік і заснув. (За К. Ушинським) (110 сл.)

Творчі диктанти

I. НАПИСАТИ РЕЧЕННЯ, ДОДАЮЧИ ДО СЛІВ, ЩО СТОЯТЬ У ДУЖКАХ, ПОТРІБНИЙ ПРЕФІКС – **роз-, без-**

1. Бабуня (казала) цікаву казочку. 2. Петрик (хитав) човен. 3. Леся (хлопала) воду. 4. Тато (гнівався) на Івасика. 5. Марійка була (турботною) дівчинкою. 6. Андрійко (порадний) стояв біля (битої) чорнильниці. 7. (Конечні) простори відкрилися перед нашими очима. 8. В саду (цвіла) чудова квітка. 9. Учителька (дала) учням зошити. 10. Мама (чесала) Вірі волосся. 11. Ніна Петрівна (питала) учнів про їх літні канікули.

II. НАПИСАТИ РЕЧЕННЯ, ДОДАЮЧИ, ДО СЛІВ, ЩО СТОЯТЬ У ДУЖКАХ, ПОТРІБНИЙ ПРЕФІКС – **при-, ви-**

1. Катя (шила) до пальта гудзик. 2. Моя тьотя (їхала) з міста Києва. 3. Оксанка (бігла) з хати. 4. До нас (їхав) наш знайомий. 5. Човен (в'язали) на березі. 6. Сергійко (ніс) води. 7. Павло (ліз) на дерево. 8. З лісу весело (бігли) діти. 9. В село (їхав) агроном. 10. До нас (йшла) нова вчителька.

III. НАПИСАТИ РЕЧЕННЯ, ДОДАЮЧИ ДО СЛІВ, ЩО СТОЯТЬ У ДУЖКАХ, ПОТРІБНИЙ ПРЕФІКС – **пере-, пре-**

1. Усі учні третього класу (йшли) в четвертий клас. 2. Ніна (писала) заново домашнє завдання. 3. Петрик – (гарний) хлопчик. 4. На галявині ріс (великий) дуб. 5. Наш дідусь був (добрий). 6. Ніна (горнула) книжку. 7. Сьогодні (чудовий) день. 8. Мама (слала) постіль. 9. Діти швидко (бігли) вулицю. 10. Дмитрик (читав) ще раз домашнє завдання.

IV. НАПИСАТИ РЕЧЕННЯ, ДОДАЮЧИ ДО СЛІВ, ЩО СТОЯТЬ У ДУЖКАХ, ПОТРІБНИЙ ПРЕФІКС – **від-, під-**

1. Надя (ставила) під кран відро. 2. Тато (писав) щоденник. 3. Поїзд (ходить) рівно о шостій годині. 4. Учителька сказала учням (крити) книжки на п'ятій сторінці. 5. Пташка (летіла) від гнізда і сіла на гілочці. 6. Воротар сильним ударом (бив) м'яч. 7. До пристані (ходив) пароплав. 8. Коваль (кував) коня. 9. Учні (креслили) у словах префікси.

Апостроф після префіксів перед я, ю, є, ї

Словникові диктанти

I. 1. У лютому іноді з'являються перші вісники весни: жайворонки, гуси та дикі голуби. 2. Учні готували подарунки до приїзду письменників. 3. Щороку з'їжджаються в Артек діти з усієї нашої Батьківщини. 4. Зима літо з'їдає, хоч перед ним і тікає. 5. Льотчики з'їхалися на аеродром. 6. До

воріт під'їхала вантажна машина. 7. На деревах з'явилися зелені листочки. 8. Від двору від'їхала машина.

II. 1. Біля в'їзду в село машина зупинилася. 2. На будівництво греблі з'явилося багато бажаючих. 3. До під'їзду будинку під'їхала машина. 4. На подвір'я в'їхала вантажна машина. 5. У нашому під'їзді п'ять квартир.

III. 1. Пилипко під'їхав до двору. Потім він в'їхав у двір і постукав у вікно. 2. Після наради всі роз'їхалися по домівках. 3. На горизонті раптом з'явився корабель. 4. Ми швидко під'їхали до річки. 5. В газеті була об'ява про продовження підписки на газети та журнали. 6. Машина з сіном під'їхала до сараю. 7. На машині, на комбайні тато мій в'їжджає в лан, наче в море капітан.

Попереджувальні диктанти

I. 1. Сашко добре читає вірші напам'ять. 2. До сусіднього села було п'ять кілометрів. 3. Червоні черешні полум'ям горіли на сонці. 4. Учора в театрі ми бачили цікаву п'єсу. 5. На збори батьки з'явилися вчасно. 6. Цього літа Надя з матір'ю їздили до дідуся в село. 7. Кожен учень вважає за свій обов'язок вирощувати зелені насадження. 8. Понад самим берегом в'ється в траві стежка через усе село. 9. Пахне у валках в'яле сіно. 10. На розі вулиці стояв красивий кам'яний будинок. 11. Між м'якими зеленими берегами в'ється гадюкою річка Раствавиця. 12. Було у матері дев'ять синів і десята дочка Галя.

II. 1. На з'їзд зібралися обранці народу. 2. Хлоп'ята радісно спускалися з снігової гірки. 3. Мар'яна вчиться в четвертому класі. 4. Щовесни у нас в саду тонкострунні солов'їні розливаються пісні. 5. В'ються сніжинки в повітрі й укривають холодну землю білим килимом. 6. Машина швидко їхала по в'їждженій дорозі. 7. Хвилі б'ють об борт пароплава. 8. Волга і Дон з'єднані каналом. 9. На нашій вулиці з'являються все нові і нові будинки. 10. Під гаєм в'ється річечка. 11. Віз хутко з'їхав з гори.

Пояснювальний диктант

1. На нараду з'їхалися бригадири тракторних бригад. 2. Радіо у нашому селі з'явилося після революції. 3. Удвір в'їхала машина. 4. Наша квартира знаходиться у п'ятому під'їзді. 5. Люблю з'їжджати на саночках з крутої тори. 6. Човном ми об'їхали острів Хортицю. Береги острова дуже мальовничі. 7. Ранком ми під'їхали до Запоріжжя. Місто було покрите рожевим серпанком. 8. Міст з'єднує мальовничі береги річки.

Вибірковий диктант

Учитель читає речення, а учні вибирають слова з апострофом і записують їх на дошці і в зошитах.

1. Волго-Донський канал всі моря об'єднав. 2. Часом з'являлися білі хмаринки, довгі, худі і прозорі. 3. У Переяславі ми об'єднались і навіки братами zostались. 4. Кілька метеликів з'явилося в повітрі і закружляли над квітами.

Творчі диктанти

Скласти речення з поданими словами, ставлячи ці слова у потрібній формі.

1. Під'їзд, квартира, в, знаходиться, п'ятий.
2. З'явитися, сцена, на, гімнасти.
3. Незабаром, в, в'їхати, ми, село.
4. Пам'ятник, на, Пушкіна, вулиці, стояти.
5. Витися, гай, у, річечка.

- II.1. П'ять, годинник, бити, година.
2. Подвір'я, гратися, на, школярі.
3. Пір'я, фазани, красивий, у.
4. Ім'я, Пушкін, відомий, світ, весь.
5. Лук'ян, Петро, в, вчитися, п'ятий, клас, і.

Словникові диктанти

I. 1. У нашому будинку чотири під'їзди. 2. Машина під'їхала до двору. 3. На луках з'явилася молоденька травичка. 4. Гусінь об'їдає листя на деревах. Гусінь потрібно знищувати. 5. Діти на санчатах весело з'їхали з гори. 6. *Агроном* роз'яснив робітникам новий метод обробітку ґрунту. 7. Машина об'їхала велику калюжу і в'їхала на греблю. 8. На дошці ви-сіла об'ява про цікаву екскурсію. 9. Синичка з'їдає за добу дуже багато-комахи.

II. 1. *Волго-Донський* канал усі моря об'єднав. 2. Поїзд зупинився на роз'їзді. 3. До комбайна під'їхали порожні грузовики і від'їхали навантажені зерном. 4. Грузовники об'їхали двори і розвезли хліб людям. 5. Ранком Микола зібрався від'їздити. 6. Трудящі всього світу об'єднуються у боротьбі за мир. 7. На околиці села з'явилась колона вантажних машин.

Словник. З'їзд, під'їзд, об'ява, об'їхати, в'їхати, об'єднання, з'їсти, з'являтися, з'єднатися, від'їзд, роз'яснення, з'ясування, возз'єднання, роз'їхатися.

Речення розповідні, питальні та спонукальні

Вибіркові диктанти

УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ РЕЧЕННЯ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ І ЗАПИСУЮТЬ ЇХ НА ДОШКИ І В ЗОШИТАХ.

БІЛОЧКА

- Де ти, білочко, живеш?
Що ти, білочко, гризеш?
- У зеленому ліску,
у дуплі, у соснячку
я гризу горішки,
і гриби, і шишки.
- А в морози люті, злі
ти не мерзнеш у дуплі?
- Мене добре зігрів
моя шубка хутрова,
і тому зимові дні мені
зовсім не страшні.

Г. Демченко

ПОМІЧНИЦІ

Оля і Ліда гуляли у дворі. Побачила Оля, як сусідка тьотя Даша розвішує білизну, і сказала подрузі:

- А я сьогодні мамі допомагала.
- Що ж ти робила? – запитала Ліда.
- Тарілки витирала, ложки, виделки.
- А я, – похвалилась Ліда, – черевики почистила.
- Ти черевики мамі почистила? – поцікавилась Оля.
- Ні, собі.
- Хіба ж то допомога мамі?
- Звичайно, – відказала Ліда. – У мамі ж тепер менше роботи буде.
- А ви як гадаєте, діти? (66 сл.)

О. Будень

Пояснювальний диктант

ПЕРШИЙ ДЕНЬ ПІСЛЯ КАНІКУЛ

Восени учні знову зустрілися в школі. Скільки радості! Скільки цікавого вони можуть розповісти! За літо вони виростили, загоріли. А як

скучили за своєю вчителькою Оленою Іванівною! Вони тепер вже учні четвертого класу. Як виріс Сашко! А Оксана яка велика! А де відпочивав Петрик? Він дуже загорів і виріс. Дівчатка принесли в школу квіти. Які гарні квіти у Ніни! Вона сама виростила ці квіти. А Сергійко приніс для живого куточка вужа. А Володя приніс колекцію метеликів. Всі добре відпочили. А тепер за науку! (82 сл.)

Творчі диктанти

I. Написати запитання, до поданих речень.

Петрик живе в селі. Він ходить у четвертий клас. Петрик любить читати книжки. Він бере книжки в бібліотеці. Йому подобаються книжки про мандрівників.

II. Написати відповіді на запитання.

1. Де працює твій тато? 2. Ким він працює? 3. Де працює твоя мама? 4. Ким вона працює? 5. Як тебе звать? 6. Скільки тобі років? 7. Чи є в тебе брати та сестри? 8. Як їх звать? 9. Скільки їм років? 10. Де ти відпочивав улітку? 11. Які книжки ти прочитав за літні канікули? 12. Які кінофільми бачив? 13. Які книжки та кінофільми тобі найбільше сподобались?

III. З даних розповідних речень зробити питальні, а потім – окличні речення.

З р а з о к: Гарно в лісі. Чи гарно в лісі? Ой, як гарно в лісі!

1. У полі гарно. 2. Іде дощ. 3. Солодкі груші. 4. Кислі яблука. 5. Діти вчаться добре. 6. В річці холодна вода. 7. Швидко пройшли літні канікули. 8. Надворі тепло. 9. Настала золота осінь. 10. Марійка допомагає мамі допомагає?

IV. Написати твір на теми: «Знову школа!», «Знову високий бал!», вживаючи розповідні, питальні та окличні речення.

Повторення за третій клас

Попереджувальні диктанти

Б е р е з а. Береза – дуже красиве дерево. У берези білий стовбур, і зелене листя. З берези спадають крилаті зернятка. Вітрець розносить зерна по землі. Із кожної зернинки росте стебло. Восени листя з берези опадає. Береза легко переносить великі морози. Весною береза знову зелена.

Г а й о к. Зіна, Оля та Ката побігли в гайок. Там було багато квітів, грибів і ягід. Пташки дзвінко співали. Сонечко ласкаво світило та гріло. Дівчатка нарвали квітів, назбирали грибів та ягід. Додому вони поверталися раді та веселі.

К о м б а й н. Комбайн – це велика машина. Керує цією машиною тільки один чоловік – комбайнер. Комбайн рухається сам. Він зрізує ножами під коріння пшеницю, обмолочує її і зсипає зерно у грузовики. Грузовики звозять зерно на склади.

П і с л я з и м о в о г о с н у. Минає зима. Ясне сонечко любо світить та гріє. Сніги тануть. Біжать з гір долинами прудкі струмки снігової води. Настає весна. Все оживає, радіє. Зазеленіли поля, зацвіли садки, защебетали соловейки. Після довгого зимового сну все прокидається. Земля красується під золотим промінням ясного сонця.

Е л е к т р и к а. Електрика освітлює будинки. Вона приводить в рух складні машини. Електрика рухає трамваї і поїзди, веде кораблі в морі. Вона дає нам змогу слухати радіо, дивитись кінокартину. Електрика полегшує працю людини.

ЗАГАДКИ

1. Мовчить, а багато людей навчить. (*Книжка*)
2. Без рук, без олівця малює взимку без кінця. (*Мороз*)
3. Не звір, а виє. (*Вітер*)
4. Людей не звали, дощок не клали, а через річку міст збудували. (*Мороз*)
5. В огні не горить і у воді не тоне. (*Лід*)
6. Влітку відпочивають, а взимку дітей катають. (*Санки*)

ЖАЙВОРОНОК

Весною прилетів з теплого краю жайворонок. У полі знайшов жайворонок у землі маленьку ямку. Він звив гніздечко і сів висиджувати пташенят. Швидко вивелися маленькі пташенята. Жайворонок годував діток, ловив і носив для них черв'яків і комашню. Добре жилося пташенятам у гніздечку, серед високого жита. (44 сл.)

КИЇВСЬКА НІЧ

Над Києвом стояла чудова весняна ніч. Повний місяць дивився в синій Дніпро. Небо було ясне й сине. На заході небо блищало дуже пізнім рум'яним вечором. Було ясно, як удень. Повітря було тихе, запашне. (За І. Нечуєм-Левицьким). (44 сл.)

СТЕП

Сонце високо стояло на небі. Повітря було сухе і прозоре. На всі боки око захоплювало степи без краю. Сине й гаряче небо лежало над степом.

На небі не було хмаринки. На степу не було смужки туману. Лише золоте сонце пливло між небом і степом. (За І. Нечуєм-Левицьким). (44 сл.)

I. 1. Учні сердечне вітали свого вчителя. 2. Разом з сонцем прокинулася і Харитя. 3. Щасливі та радісні поверталися діти з табору. 4. Учні нашого класу ніколи не запізнюються. 5. У нашому городі росте багато соняшників. 6. Ой послалась доріженька через сад. 8. Ми власними руками виростили овочі та фрукти.

II. 1. Учні нашого класу знають багато прислів'їв. 2. Моєму братику Жолтові пішов п'ятий рік. 3. Я пам'ятаю свій перший день навчання в школі. 4. Наша сім'я складається з дев'яти чоловік. 5. Діти бавилися у зеленій м'якій траві. 6. Моя бабуся живе в місті П'ятигорську. 7. Дем'ян та Лук'ян вчаться в одному класі. 8. На великому подвір'ї хлоп'ята грали в м'яча.

Творчі диктанти

I. Скласти колективно речення з поданих слів.

1. Живий, є, в, школі, куточок.
2. Школі, багато, у, дітей, вчиться, нашій.
3. Наша, горі, на, школа, стоїть.
4. Діти, навколо, посадили, школи, сад.

II. Скласти колективно твір на теми: «Весна», «Осінь», вживаючи такі слова:

- а) навесні, зеленіє, розквітає, тане, оживає;
- б) восени, тепло, сонце, листя, жовтіє.

Вільні диктанти

ЯК ЗОЯ ДОПОМАГАЛА МАМІ

Зоя завжди допомагала мамі. Вона розігрівала обід, годувала братика Шуру, прибирала кімнату.

Одного разу мама повернулася з роботи пізно. Мама думала, що діти зовсім голодні. Але діти були не голодні. На сковороді смачно парувала підсмажена риба. З того часу Зоя сама почала готувати обід. (44 сл.)

НА КРИЖИНІ

На крижині мисливці полювали на тюленів. З берега подув вітер. Крижина поплила в море.

На розшуки мисливців вилетів літак. Льотчики помітили на крижині мисливців. Вони кинули їм з літака теплий одяг і їжу.

Через два дні до крижини підійшов пароплав. Матроси зняли мисливців з крижини.

Мисливці приїхали додому. (48 сл.)

ЛИСИЦЯ

Під коренем старої сосни лисиця вирила нору. Стала вона там жити.

А навесні у неї появилися маленькі лисенятка. Лисиця доглядала їх, гріла своїм тілом. Вона приносила їм живих зайчат, мишей.

Мисливець узяв одно лисеня додому. Лисеня нічого не хотіло їсти.

На ніч віднесли лисеня в сарай. Ранком в сараї лисеняти не було. Лисиця підкопалась і забрала лисеня в ліс. (59 сл.)

Словникові диктанти

I. 1. Я живу у місті Києві по вулиці Кірова. 2. У вікно постукала дзьобиком гарненька пташка. 3. Береги темніють десь в імлі. Ходять в морі наші кораблі. 4. Виплило на небо червоне сонечко. 5. Води весняні шумлять. 6. У лузі біля криниці росла червона калина.

II. 1. Велика і багата наша Батьківщина. 2. Серед лісу була широка галявина. 3. Іде по вулицях зелена, весела й радісна весна. 4. Великий лан буряків зеленів проти сонця. 5. Про щось щепоче листя клена. 6. Літом ми жили в таборі.

III. 1. Ми топимо свою грубку кам'яним вугіллям. 2. Сьогодні я прочитала оповідання. 3. З гніздечка упало маленьке гороб'ятко. 4. Мій брат ходить уже в п'ятий клас. 5. На березі річки було багато каміння. 6. Мама купила Ользі нове платтячко.

IV. 1. Кричать сови. Спить діброва. Зірочки сяють. 2. На нашому городі ростуть огірки та помідори. 3. У мене під вікном росте чудо-ва береза. 4. На шкільній ділянці ми посіяли редиску і посадили цибулю. 5. Вилітає рій бджілок на зелений моріжок. 6. Посаджу я жолудьок. З нього виросте дубок.

Контрольні диктанти

ЛІСОВА ГАЛЯВИНА

Зима. Тихо на лісовій галявині. Тільки пролітає зграйка щигликів та синиць. Часом дятел почне вибивати дзьобом з шишки смачне насіння. Вискочить на галявинку білий пухнастий заєць. Вискочить, послухає, гляне та й в ліс побіжить. (34 сл.)

ПЕРЕД ДОЩЕМ

Вітром зірвана хмарина застилає небо. Стогне зламана ялина. Глухо шепче темний гай. Сіра тінь на все лягає. З тоскним галасом кружляє угорі табун граків. (24 сл.)

ДІТИ

Добре влітку дітям всюди. Вони купають коней у ставку. На світанку рибу вудять. Загоряють на лужку. Збирають на ліки трави. Обривають малину. Клевер косять всі на славу і *ніде* не відстають. (31 сл.)

ТРАКТОРИ

Пішли учні в поле. Там орють трактори. Василь веде перший трактор. Плуги ріжуть землю. Світить та гріє ясне сонечко. Віє теплий вітерець. Трактори весело гудуть. Учні довго дивились на роботу тракторів. А потім повернулись у село. (36 сл.)

ОРІЄНТИРИ

Було це літом. Почалися канікули. Яшко з матір'ю поїхав на село. Він швидко потоваришував з *сільськими* хлопчиками. Ось вони пішли до річки купатися. Яшко побачив красивого метелика і погнався за ним. Хлопець забіг за метеликом аж у ліс. Товариші турбувалися за товариша. Яшко міг заблудитися серед дерев. (47 сл.)

ЧЕТВЕРТИЙ КЛАС

Повторення за третій клас

I. 1. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь. 2. Від будинків до самого берега тяглися фруктові сади. 3. В міському парку над річкою цілий вечір гриміла музика. 4. Гарячий суховій обпалював обличчя, завихрював куряву. 5. Мати поралася коло печі з ранку до пізнього вечора. 6. Високі стовпи диму вилітали з димарів у блакитне небо. 7. Перед ними сиділо гарненьке галчєня з широко розкритим дзьобом. Воно прохало їсти. 8. Під деревом стояв новенький велосипед.

II. 1. Хороше весною в лісі. Берези розпускають своє липке листя. Серед них темніють міцні ялини і високий яловець. Повітря чисте, легке. Воно пахне смолою ялини, молодим листям, прілою землею. Сонце дуже пече. А тїнь ще холодна. 2. Сірим пухнастими котиками рясно вкрито гілля верболосу. 3. Літом один тиждень рік годує. 4. Хлоп'ята були відомими голуб'ятниками. 5. Ми довго йшли полем під проливним дощем.

III. 1. Сїно пахло сушеним зіллям. 2. Барвінком, рутою і рястом квітчає весна землю. 3. Гримнув грїм і урочисто пронїсся в повітрі. 4. Рїчка бігла рівною долиною та широкого лукою. 5. Літак кружляє над аеродромом. 6. Дві жінки брали воду з криниці. 7. Лисичка з журавлем приятелювала. 8. Котилася тарїлочка по крутїй горї, забавляла любих діток у моїм дворї. 9. Під кущем сидїв маленький зайчик.

IV. 1. Сонце стояло серед неба і страшенно пекло. Над зеленими нивами тремтіло гаряче повітря. Хвилї світла лились з неба. Чорні тїні десь пощезали. 2. Сухе ломачья весело палало в печї і трїщало. 3. Настя зав'язалася квітчастою хусткою. 4. Червоне полум'я виривалось з печї. 5. Веселий ранїшній промїнь грав на полив'яних мисках. 6. Веселе полум'я жваво стрибало по соломї. (За. М. Коцюбинським)

Крапка, знак питання та знак оклику в кінці речення

Словникові диктанти

I. 1. Наша пісня славить мир. 2. Всї народи свїту не хочуть вїйни. 3. Ми зїбрали багатий урожай кукурудзи. 4. По рїчці пливе човен. 5. Тече вода з-під явора яром на долину. 6. Розлилися води на чотири броди. За четвертим бродом мама трактор водить. Прямо з човника убрїд мамї я несу обїд.

II. 1. Куди тече Дніпро? Дніпро тече в Чорне море. 2. Яке найбільше і найкраще місто на Україні? На Україні найбільше і найкраще місто – Київ. 3. Які дерева посадили діти біля школи? Біля школи діти посадили фруктові дерева. 4. Куди пішли діти? Діти пішли в ліс за грибами. 5. Як учні повинні вчитися? Учні повинні вчитися на «добре» та «відмінно».

III. Я – весна! Я для всіх чарівна й запашна! Я – найкраща на світі пора! Дуже любить мене дівчата! Я господу свою обійду! Приголублю я вишню в саду! І послуних жучків розбуджу! І фіалкам цвісти накажу! Скільки щастя я людям дарую! Я усіх їх щороку дивую!

ДЯТЛОВА КУЗНЯ

Хто це стільки соснових шишок накидав під деревом? Хто назбирав їх у лісі? Шишки лежали під осикою розтіпані. Наче хтось їх довго бив молотком. Раптом почулося: тук, тук, тук! Піднімаю очі і бачу дятла. Дятел засунув шишку в щілину між стовбуром і гілкою і молотить її дзьобом. Ось воно що! То це ж дятлова кузня! Гарно в лісі! (58 сл.)

ЗАГАДКИ

1. Хто золотом дерева вкриває, а потім його зриває? (*Осінь*)
2. Хто без рук, без ніг міст будує? (*Мороз*)
3. Хто завжди ходить, а з місця не сходить? (*Годинник*).
4. Хто без рук, без ніг ворота відчиняє? (*Вітер*)
5. Що в огні не горить і у воді не тоне? (*Лід*)
6. Що стоїть на дорозі на одній нозі? (*Гриб*)
7. Хто мовчить, а багато людей навчить? (*Книжка*)

Вибіркові диктанти

Вибрати речення зі знаком питання, а потім зі знаком оклику в кінці і записати їх на дошці і в зошитах.

МЕТЕЛИК

Що за чудо? Що за диво?
Наче райдуга в саду.
По стежиночці сміливо
я до райдуги іду:
то метелик на сучку.
Буде в мене він в сачку!

* * *

СОНЕЧКО

Тля напала на сади.
Тля накоїть там біди!
Але сонечка малі
Раптом прилетіли:
– Захистим сади од тлі! –
і всю тлю поїли.

Пояснювальні диктанти

I. 1. Знялися в небо журавлі. 2. Дрімують села, ясно ще осіннє сонце сяє. Та холодом осіннім вже в повітрі повіває. 3. Мій старший брат Марко цілі дні веде жниварку. А за ним моя сестриця в'яже жито і пшеницю. 4. Що за спів бадьорий лине у ранковий час? То вернувся рід *шпачиний* у садок до нас. 5. На ялинці запалала ясна зірка угорі.

II. 1. Що за місто зеленіє, повне сонячним теплом? Це наш Київ, рідний Київ височіє над Дніпром. 2. На дніпрових бистрих водах простяглась до моря путь. Скрізь гудуть нові заводи і будови устають. 3. Хто білі зуби має, та усі ховає? Хто довгі коси має, та не заплітає? (Кукурудза). 4. Що не птиця, а літає? Що не жук, а гуде? (Літак)

Творчі диктанти

Дати повні відповіді на запитання.

I. 1. Хто веде в полі трактор? 2. Хто плаває на пароплавах? 3. Хто працює в кузні? 4. Хто літає на самольотах? 5. Хто працює в шахті? 6. Хто вчиться в школі?

II. 1. Яка пора року настає після зими? 2. Які ви знаєте весняні місяці? 3. Що робиться весною з снігом? 4. Що робиться весною з річками? 5. Чим вкривається земля та дерева? 6. Хто повертається до нас з теплих країв?

III. 1. Яка пора року настає після весни? 2. Які ви знаєте літні місяці? 3. Що з'являється плітку на деревах? 4. Які дні та ночі бувають літом? 5. Яка пора року вам найбільше подобається?

Словникові диктанти

I. 1. За рідний край і життя віддай. 2. За кожного героя батьківщина горда. 3. Праця людину годує. 4. Без діла слабіє сила. 5. Без праці нема й відпочинку. 6. Від науки міцніють розум і руки. 7. Шевченка заповіт облетів увесь світ. 8. Хто ж від нас у світі дужчі? 9. Чи є в світі така сила, щоб змагатись з нами сміла?

II. 1. Коли випав сніг? Сніг випав учора. 2. Що робили діти в дворі? Діти робили снігову бабу. 3. Що купила мама Вові? Мама купила Вові саночки. 4. Де катався Вова? Вова катався з гірки. 5. Хто ще катався з Вовою? З Вовою ще каталися Павлик і Люда. 6. А хто бігав за саночками? За саночками бігав радісний Рибко.

Кома при перелічуванні

Словникові диктанти

I. 1. Надходить весна. Вовки, лисиці, зайці, білки, куниці почали вдягатися в літній одяг. 2. У парку ростуть дуби, берези, тополі, сосни, ялини. На дубі, тополі, березі росте листя. А на сосні, ялині ростуть голки. Восени сосна, ялина стоять зелені. А на дубі, березі, тополі листя жовтіє і осипається. 3. В миснику стояли полив'яні миски білі, зелені, червоні. 4. В нашому садку ростуть тюльпани, левкої, жоржини.

II. 1. На шкільній ділянці учні посіяли жито, пшеницю, гречку, ячмінь, просо. 2. На вулицях міста їздять тролейбуси, автобуси, автомобілі, трамваї. 3. У нашому живому кутку є їжачок, кролик, ящірка, білочка. 4. Юрко, Оля, Петрик, Маринка дуже люблять читати книжки. 5. В зоопарку ми бачили лева, мавпу, ведмедя, слона, оленя та тигра. 6. На городі росте капуста, цибуля, буряки, морква, огірки, помідори, редиска, картопля, горох та квасоля.

ЕКСКУРСІЯ НА ШКІЛЬНИЙ ГОРОД

Учні прийшли на город. На городі вони побачили огірки, квасолю, горох.

На стеблах помідорів ростуть червоні круглі плоди. У буряка, моркви, ріпи, картоплі плоди ростуть і досягають у землі.

На городі учні допомагали робітникам виполювати лободу, осот, берізку. Вони збирали горох, квасолю, огірки та помідори. Всі працювали дружно. Учні були задоволені екскурсією на шкільний город. (55 сл.)

ШКІЛЬНИЙ САД

Навколо, нашої школи росте великий сад. Тут багато яблунь, груш, слив, горіхів. Є також липи, тополі, дуби. Щороку школа збирає багатий урожай фруктів. Цього року учні посадили персики, абрикоси, вишні.

В нашому садку росте також багато порічок, агрусу, малини. Восени та навесні в садку учні обкопують, обрізають та чистять дерева. В нашому шкільному саду ростуть жоржини, левкої, красоля, чорнобривці, гвоздика. (60 сл.)

Пояснювальні диктанти

РОСЛИНИ

У нашій країні росте липа, береза, сосна, ялина, дуб та інші дерева. У дерев один стовбур. На стовбурі гілля. На гіллі листя або хвоя.

Ростуть також шипшина, бузок, ліщина, жасмин та інші кущі. У кущів багато тоненьких стовбурів. На стовбурах росте листя.

Ростуть конюшина, люцерна, подорожник та інші трави.

Ростуть сиріожки, опеньки, рижики, маслюки та інші гриби.

І все це рослини. У рослин є коріння. Коріння добуває їжу, воду із землі. Листя добуває їжу рослинам з повітря. (77 сл.)

1. У світі живуть росіяни, українці, білоруси, узбеки, казахи, грузини та інші народи. 2. Красуються зеленню сосни, ялини, смереки, кущі *ялівцю*. 3. По дорогах скачуть горобці, вівсянки, посмітюшки. 4. В гаях, садах і парках слідом за строкатим дятлом кочують зграйки синиць.

Творчі диктанти

Дати повні відповіді на запитання.

I. 1. Які рослини ростуть у полі? 2. А які рослини ростуть па городі? 3. Які дерева ростуть у лісі? 4. А які дерева ростуть у саду?

II. 1. Які меблі стоять у вашій кімнаті? 2. Які квіти ви любите? 3. Назвіть пташок, яких ви знаєте. 4. Які ви знаєте дерева? 5. Які ви знаєте кущі? 6. Які ви знаєте трави? 7. Які ви знаєте гриби? 8. Які фрукти ви любите?

Контрольні диктанти

ОПАЛЕННЯ

Дома в нас є груба і газова плита. У грубі горять дрова, торф, кам'яне вугілля. А в плиті горить газ.

Газ знаходиться під землею. Трубами іде він до будинків.

У школі в нас водяне опалення. По трубах, іде гаряча вода і нагріває приміщення.

Для опалення приміщень потрібне паливо.
Дрова, торф, кам'яне вугілля, нафту і газ можна використовувати як паливо. (59 сл.)

ВІДЛІТ ПТАХІВ

Настав перший осінній холод. Пташки почали готуватись у вирій.
Більше всіх галасували, метушилились і клопотались маленькі пташки.
Вони зграйками літали з одного місця на інше.

Першими відлетіли стрижі, ластівки, зозулі. За ними полетіли солов'ї, жайворонки, шпаки.

Журавлі, гуси та качки і собі почали готуватися до відльоту. Старі й бувалі птахи вчили молодих. Молодь з веселим криком робила великі прогулянки. (59 сл.)

1. Ціле літо діти доглядали город. Вони розпушували ґрунт, поливали рослини, виполювали бур'яни. 2. В осінній час сім погод у нас. Сіє, віє, туманіє, шумить, мете, гуде і зверху йде. 3. У шкільному саду росли малина, агрус і смородина. 4. Павутиння обснувало тополі, верби, стіжки, тини. 5. Ми посіяли в ґрунт насіння моркви, цибулі, буряків, гороху і квасолі. 6. В квітнику у нас ростуть троянди, маки, петунія, флокси, резеда, жоржини, тюльпани.

Власні іменники. Велика буква у власних іменниках

Попереджувальні диктанти

НА ПТАХОФЕРМІ

Хороша птахоферма у села Оріхівка. Часто приходили сюди діти допомагати дорослим. Потім вони вирішили виростити по п'ять курчат кожен.

Щодня до пташниці Оксани Дудниченко прибігали за порадами діти. Працювали вони завзято і всі виростили по п'ять курчат.

А Марія Кайдар, Люба Артеменко, Галя Мироненко виростили аж по п'ятнадцять курчат. (49 сл.)

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні називають власні іменники і записують їх.

ІВАН ЯКОВИЧ ФРАНКО

Недалеко від міста Дрогобича розкинулось у мальовничій долині село Нагуєвичі. В цьому селі 27 серпня 1856 року в сім'ї коваля Франка народився син Іван.

Іван Франко був дуже здібним хлопцем. Він добре учився в школі, у місті Дрогобичі, потім в університеті, у місті Львові.

Ще в школі Іван Франко почав писати вірші. Він не тільки описав у своїх книжках нужденне життя селян і робітників, а й закликав їх боротися проти панів. (71 сл.)

ДНІПРО

Річка Дніпро починається на Валдайській височині в Смоленській області. Довжина його 2285 кілометрів. Дніпро протікає по Білорусії та Україні і впадає в Чорне море. Дніпро має великі притоки: Сож, Десна, Сула, Псьол, Ворскла, Березина, Прип'ять, Інгулець. Дніпро судноплавний від Дорогобужа. Головні міста на Дніпрі: Смоленськ, Могильов, Київ, Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Херсон. (51 сл.)

Творчі диктанти

I. Придумати й записати речення з кожним із поданих слів:

а) Дніпро, Дон, Волга, Єнісей; б) Москва, Київ; в) Олександр Сергійович Пушкін, Тарас Григорович Шевченко; г) Крим, Кавказ.

II. Дати повні відповіді на запитання.

1. Які ви знаєте країни? 2. Які ви знаєте ріки? 3. Які ви знаєте міста, села? 4. Як прізвище, ім'я та по батькові батька, матері, бабусі, дідуся?

Правопис відмінкових закінчень іменників однини

Попереджувальні диктанти

ВЕДМЕЖАТКО НА ВОЛІ

I. Пригріло весняне сонце і розтопило сніг в полі і в лісі.

Повеселішала хмура лісова гущавина. Тільки коло зламаної сосни ще тримається величезна кучугура снігу. Але ось і до неї крізь гущавину гілок добралося гаряче весняне сонце.

Якось опівдні таємнича кучугура розсипалася. З-під снігу показала. Величезна бура голова. Це вилізла ведмедиця. А слідом за нею з барлога видерлося ведмедятко Мишко. (59 сл.)

II. Ведмедятко вилізло з барлога. Воно зразу розгубилося і злякалося. Але тут же воно заспокоїлося і почало стрибати і танцювати на галявинці.

А ведмедиця вже взялася до діла. Вона викопала солодкий корінець, піймала жука, жабу.

Мишко в цей час знайшов звірка і кинувся до нього. А звірок засопів і згорнувся в клубок. Штовхнув його лапою Мишко та як заверещить. Підбігла ведмедиця, обнюхала їжачка і пішла собі. А за нею ведмедятко попленталося. (70 сл.)

СОНЕЧКО

Сонце, сонечко надворі розлилось рікою, морем. Я біжу, біжу з кімнати красне сонечко стрічати. Ось воно мене цілує і метелика милує. Бджілку, квітоньку голубить. Хто ж із нас його не любить? Я із сонцем подружила стала дужа, загоріла. Хто там спить? Пора вставати. Йдіть на сонечко гуляти. (47 сл.)

Словникові диктанти

I. 1. Все, що видно оку, снігом замело. Річеньку широкою кригою скуло. Але сонце гляне, прибіжить весна. Зашумить, розтане річечка скляна. 2. Рoste вона додолу головою. Рoste вона холодною зимою. А тільки сонечко засяє – вона заплаче і вмирає. (Бурулька) 3. Встала весна. Чорну землю сонну розбудила. Уквітчала її рястом, барвінком укрила. 4. Ясне сонце вгору піднялось давно. Спів пташки знадвору чути крізь вікно. Світлий промінь падає в садову гущину. Стелиться від саду до садочку тінь.

II. 1. Цієї осені Володя пішов у перший клас. 2. Цієї ночі ми спостерігали за рухом третього супутника Землі. 3. Івась захворів і не підготував доповіді. 4. До пристані підійшов катер. 5. Сергій їде відпочивати в Артек і радості його немає меж. 6. Діти зраділи цікавій подорожі. 7. У печі яскраво палав вогонь. 8. Петрик розповідає багато байок по пам'яті. 9. На пристані було багато від'їжджаючих. 10. Мій тато працює в артілі. 11. На совісті Сашка не було жодного поганого вчинку. 12. У цій повісті ми прочитали багато цікавого. 13. При зустрічі з старшими потрібно зняти кашкет і привітатися. 14. В нашій області багато заводів та фабрик.

Попереджувальні диктанти

КОРИСНІ ПОЛЬОВІ РОСЛИНИ

Жито, пшениця, ячмінь, овес, просо, гречка ростуть у полі. Це хлібні рослини. Зерно жита і пшениці мелють у млині. З житнього борошна печуть чорний хліб. З пшеничного борошна печуть білий хліб. З зерна ячменю, вівса, проса і гречки роблять крупу.

Льон, соняшник, коноплі теж ростуть у полі. З насіння льону, соняшника, конопель виготовляють олію.

Льон – дуже корисна рослина. Із стеблин льону виготовляють нитки. З лляних ниток тчуть полотно. (68 сл.)

ДУБ

Затишно й тихо на лісовій галявині. Густа трава розрослася серед кущів. Сонце нагріло землю. Від літньої спеки треба ховатися в затінок.

Серед галявини росте великий дуб. Йому понад сто років. Це могутнє дерево широко розкинуло своє товсте гілля. А густе лапате листя кидає затишну тінь.

На верхівці дуба шелестить вітер. Але старий, мідний дуб не похитнеться од вітру. Йому не страшна й велика буря. Дуб є найміцнішим деревом наших лісів. Він живе найдовше. (73 сл.)

Творчі диктанти

I. Іменники, що в дужках, поставити в потрібному числі та відмінку.

ПРО ШИШКАРЯ

Не всі (птах) виводять своїх пташенят навесні або влітку. Шишкар виводить їх у тріскучі (мороз). Гуде метелиця, летить сніг, а пташка сидить у (гніздечко) і висиджує (малюк). Шишкар харчується ялиновими або сосновими (шишка). Інші (птах) відлітають у теплі (край). Узимку немає для них (комаха), (жучок), (гусінь). А (шишкар) і взимку є їжа. Тому він і пташенят виводить узимку. Наб'є собі повне воло (насіння) з (шишка). Насіння розм'якає, і шишкар ним годує своїх (малюк). (За В. Біанкі)

(Хлопець) вибігли на луки до (ліс). Біля самого (ліс) росли (кущ) (бузина), (терен), (шипшина). Здіймалася вгору на тонких (стебло) кропива. Між (кущ) лазити було небезпечно. Кропива жалила (нога), (рука), (обличчя).

Кропива мала страшних (ворог) в особі (Василько), (Миколка) та ще кількох (хлопець). У кожного з них в (рука) дерев'яна шабля з дротяною (ручка). (Хлопець) підняли (шабля) і з боновим (крик) кинулися

вперед. Примчали до (кущ) і почали рубати зелені (стебло) (кропива) (За О. Копиленком)

II. Дати повні відповіді на запитання, використовуючи слова, що стоять у дужках.

1. Де школярі повісили шпаківні? (береза, тополя, осика). 2. Де ви будете жити влітку? (літній табір). 3. Про що ви читали оповідання? (сміливість, виносливість, кмітливість.) 4. З ким ти граєш у шахи? (товариш, Андрій). 5. Де стоїть пам'ятник Богдану Хмельницькому? (Київ, площа Богдана Хмельницького). 6. Куди і ким поїхав брат працювати після закінчення інституту? (село Піски, агроном).

III. Скласти твір на тему «Спогади про літо», використовуючи такі слова:

літо, сонце, квіти, трава, ліс, поле, кущі, заєць, круча, товариш, озеро, диня, кавун, яблука, груші, вишні, спека, дощі, відпочинок.

Диктанти за весь повторюваний матеріал

ГРИМУЧЕ ДЖЕРЕЛО

I. Вася і Коля пішли погуляти на околиці табору. День був жаркий і ясний. Над квітами пурхали барвисті метелики, гули джмелі, і тихо пролітали легкі бабки.

Хлопчики йшли стежкою до урвища. Це був великий старий яр. На дні яру протікав струмок. Назва його Гримуче Джерело. Вася і Коля пішли вгору за течією води. Вони підійшли до яру і на краю побачили заглиблення. В заглибленні з-під землі з силою біла вода. Це було джерело.

Хлопчики напилися води. Вода була чиста, смачна й холодна. (81 сл.)

II. Хлопчикам схотілося дізнатися про утворення струмка.

Вони пішли в яр і розгледіли круту стіну яру. Вгорі лежав чорний шар землі. У ньому було видно коріння трав.

За чорним шаром ґрунту йшов бурий. А під ним піщаний шар. З піщаного шару й витікав струмок.

Під піщаним шаром лежить тверда глина. Дощові потоки й вода талого снігу просочуються крізь ґрунт і пісок і доходять до твердої глини. Глина не пропускає води. Тому дощові потоки затримуються там і зливаються в струмочки. Струмочки води проточують у землі маленькі проходи і б'ють джерелом. (88 сл.)

ЯЩІРКА

У хлопчика була маленька сіра ящірка. Він її спіймав у лісі. Ящірка злякано дивилася на хлопчика і пручалася у руці.

Хлопчик приніс ящірку додому. Дома він посадив ящірку у велику скляну банку, насипав туди піску, кинув камінців і поклав шматок дерну.

Поставив ще мисочку з водою, пустив у банку кількох мух і зав'язав банку марлею. Щодня він приносив своїй ящірці мух, черв'яків, мурашок.

Найбільше вона любила маленьких білих метеликів.

Ящірка розтуляла рот і хапала з рук їжу. Ящірка не боялася хлопчика. Вона сідала йому на руку і спокійно спала у нього на плечі. (93 сл.)

I. 1. Останнє проміння сонця відбивалося в широкому озері. 2. Канадські діти шлють привіт дітям усього світу. 3. Я візьму граблі й лопату та зроблю грядки в саду. Посаджу на них я м'яту, чорнобривці, резеду. Ще й пахучого горошку тут насію два рядки. 4. Жито в полі наливається зерном. В поле вийшов наш агроном. 5. На небі виблискують зірочки сизими і жовтуватими іскорками. 6. Загорілася вся поляна якимсь сизим світлом. 7. По озеру плавав великий білий лебідь з довгою шиєю і могутнім дзьобом.

II. 1. Серед городини цвіли голубі кручені паничі та червоногарячі айстри. 2. Довгоногі лелеки блукали біля берега, виловлювали з води червоними дзьобами якусь для себе живність. 3. Витикалися з землі трави, проліски, прокидалася комашня, потягалися дерева зацікавленими за зиму вітами. Перша з дерев прокинулася молоденька верба над річкою. Вона була тоненька. Їй легко було потягтися до сонця і нахилитися до води. Верба піднялася до сонця. На гілочках у неї виступили бруньки. 4. Ми з товаришем зібралися в далеку подорож.

Контрольні диктанти

У МОСКВІ

Іван і дідусь поїхали до Москви. Поїзд прибув у Москву. На вокзалі їх зустрів дядя Андрій. Всі сіли в машину. В машині Івана посадили поруч з шофером. Йому захотілося спати. Але хлопчик роздивлявся з цікавістю кожную вулицю Москви.

Ось машина виїхала на простору площу. Іван побачив рубінові зорі на Кремлі. Він був дуже радий. Хлопчик вперше побачив Москву і Кремль. (59 сл.)

УРОК

У класі тихо, тихо. Всі учні розглядають малюнок. Потім Володя розповідає, а всі слухають.

На малюнку висока гора, під горою гай. Із гаю стежкою біжить лисиця. У лисиці маленька хитра мордочка і пухнатий довгий хвіст. На лисиці тепле жовтувате хутро.

Ми читали казку про лисицю! Потім ми малювали лисицю в гаю.

Під малюнком ми підписали: Лисиця. Про лисицю є багато цікавих казок. (62 сл.)

Іменники в усіх відмінках множини

Пояснювальні диктанти

СВЯТО

9 травня! Ось нарешті цей день! Катя і Віра одягайся у нові вишивані плаття. На голови мама пов'язала їм великі червоні банти.

З червоними квітами у руках Катя і Віра вибігли на вулицю. На вулиці скрізь майоріли червоні квіти.

Заграла музика. Вдалині з'явився ніби ліс з червоних квітів.

Ішли в колонах вчителі, школярі, студенти. Всі несли перед собою портрети, різні написи, цілі снопи квітів. (64 сл.)

ВИТІВКИ БАБУСИ-ЗИМИ

Напала зима на звірів. Замела снігом поля. Засипала кучугурами ліси. Посилає мороз за морозом. Ідуть морози люті і звірів лякають. А звірі не злякалися. Білка в дуплі горішки гризе. Зайчик вистрибує і гріється. А коні, корови, овечки в теплих стайнях та хлівах сіно жують, тепле пійло п'ють. (47 сл.)

ВЕСНЯНИЙ ДОЩ

Настали весняні дні. Одного такого дня Люба пішла до мами у городню бригаду.

Іде Люба берегом над річкою. Гарно навкруги. Стиха шумлять верби. Співають пташки. На луках рясніє багато перших весняних квітів.

Прийшла Люба до мами. Жінки висаджували з парників розсаду капусти, помідорів. Стала Люба допомагати їм.

Раптом великі хмари закрили сонце. Стало темно. Блиснула блискавка. Загримів грім. Пішов дощ.

Усі раділи весняному дощеві. Добре він змочив землю. (68 сл.)

Творчі диктанти

Записати речення. Іменники, що в дужках, поставити у відповідних до змісту відмінках у множині.

1. На баштані ростуть чудові (диня, кавун). 2. У нашому дворі багато різних (машина). 3. У місті Києві гарні рівні (вулиця) та широкі (площа). 4. Учні третього класу добре пишуть (диктант). 5. Мені до (коса) нові (стрічка) вплела сьогодні мама. Поклала я в портфель (книжка) і (зошит) так само. 6. Без (вікно), без (двері) повна хата людей. (Кавун). 7. Покотилося марево понад (село), (нива). 8. Без (нога), без (рука), а мости буде. (Мороз).

Пояснювальні диктанти

I. 1. По шибці застукотіли важкі краплі дощу. 2. Невтомні люди на землі над всім господарюють. Річки великі та малі на користь нам працюють. 3. Турбіни нам дають електрику потужну. 4. Всі дерева й доріжки були засипані білим снігом. 5. Темні гори даленіли у вечірній млі. 6. Розцвітають зорі, як пишні рожі. 7. Дзвінко лунають веселі пісні. 8. Весняні води викликали повінь. 9. На тину сиділи сороки.

II. 1. За вікном летять сніжинки і сідають на вікні. Ми танцюєм круг ялинки і співаємо пісні. 2. Ми щасливі малюки. Це ж для нас – веселі свята, подарунки, сміх і спів. 3. Ми посадили липи та клени – буде наше місто зелене. Ми посадили в полі тополі. Ми обсадим школу бузками та обів'єм площу квітками. Хай ростуть дерева і квіти, ми щасливі українські діти.

«ЇДАЛЬНЯ» ДЛЯ ПТАХІВ

I. Всі хлопці заздрили Василеві. У Василя була синичка. Василь вирвав її з кігтів шуліки. Вона вже звикла до хати. Василь вирубав для неї гілку і причепив до стіни. Там синиця і лазила.

Василь її годував. Насипле насіння конопляного, синичка і клеє його. Всіх комах синиця в хаті виловила. Лазить вона всюди і в кожную щілину зазирає. Помітить комаху, націлиться своїм дзьобом і проковтне її.

Тепло в хаті синичці. А надворі завірюха гуде, снігу намело багато. (75 сл.)

II. Прийшов до Василя товариш Миколка. Бачить Миколка, синичка в хаті сидить і їжа в неї є. А лісовим пташкам тяжко. Бур'яни снігом замело, голодують пташки. Багато пташок в село поналітало. Вони просто в комори і хати лізуть.

І вирішили хлопці для пташок „їдальню” зробити.

Хлопці взяли дошку і прибили до неї низенькі борти. Прив'язали по кутках чотири мотузки. От і „їдальня” готова. (62 сл.)

III. Набрали Миколка та Василько в кишені різного насіння, крихт, обрізків з капусти. Стали хлопці на лижі і пішли в ліс. Василько заліз на осику і приладнав там дошку. Насипав поживи для пташок. Потім побігли

хлопці на лижах покаталися. Покаталися хлопці і до „їдальні” підійшли. А там уже йде справжній банкет. Налетіли щиглики, чижі, снігур, вівсянка, горобчик. Шум, галас!

Так хлопці пташок годували. (62 сл.) (За О.Копиленком)

Контрольні диктанти

ЗЛИВА

Давно обсіпався у лісі цвіт з груш і кислиць. На деревах повільно наливалися соком плоди. На лісових горбках солодко пахло стиглою полуницею. Вітрець здував із козельців шовковий пух. І раптом тривожно загули верховини грабів і кленів. Чорна хмара оповила небо. Все затихло. І тоді почувся далекий шум. Він швидко наближався. Перші краплини застукали по листю. Слідом за цим полилась злива. (60 сл.)

ПРИЛЕТІЛИ ГРАКИ

Перші до нас прилетіли граки. Навколо ще сніг лежить. А граки вже гуляють по проталинах. Граки відпочивають після дороги і починають гнізда будувати.

Виберуть собі вони парк або гай. З ранку до вечора кричать, галасують, гілки для гнізд ламають. Цілий день граки працюють. А ввечері посідають біля своїх гнізд і сплять до ранку. А ранком прокидаються ранесенько і знову до роботи беруться.

Раніше всіх пташенят виводяться граченята. Ще листочки на деревах не порозпускалися. А граченята вже їсти просять. (68 сл.)

НА ВІДПОЧИНКУ

Літом я жив з братиком, сестричкою і товаришем в таборі. Ми там працювали в полі і на городі. Часто ходили гуляти в ліс і на озеро. На озері ловили рибу, купалися, каталися на човні. Увечері ми весело йшли додому. У відерці плескалася риба. Бабуся нам готувала вечерю з риби. Ми смачно вечеряли і лягали спати. (55 сл.)

КВІТИ

У нашій школі в класах і коридорах на вікнах квіти. Вони милують око своєю свіжістю і красою. Ми самі доглядаємо квіти. Хороше і затишно в школі. А в дворі школи у нас чудесна клумба з квітами. Ми самі сіємо, садимо і доглядаємо квіти. Наша школа схожа на квітучий сад. Гарно в дворі нашої школи. (54 сл.)

Правопис особових займенників

Попереджувальні диктанти

I. 1. Ой річками пісні ллються, в них бадьорії слова, Конституція дає нам всім великі права. 2. Дружна в нас сім'я, нас любов до Вітчизни єднає. 3. Я навчу тебе плавати. 4. В мене є залізний молоток. Я його завжди кладу в куток. 5. І буде радісно мені, що й ми приносим нині маленькі наші трудовні на користь Батьківщині. 6. Щасливі діти в нас ростуть, немов сади зелені. 7. Мені аж страшно, як згадаю оту хатину край села. 8. У нього були очі, наче волошки в житі. 9. Ось Дніпро. По ньому плаває багато пароплавів та човнів. 10. Тебе призначили черговим.

II. 1. Мати дивилась в обличчя синові і бачила тільки його розумні очі. 2. Прийшла весна, а з нею і тепло настало. 3. І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, не забудьте пом'янути. 4. У неї не було сил здержати веселий сміх. 5. У нього були великі сірі очі. 6. Всюди доглядало її пильне око. 7. З її очей закапали сльози. 8. До мене прийшли товариші. 9. У нас є багаті корисні копалини, безкраї ліси, квітучі сади. 10. Чорна смородина дуже корисна. В її ягодах і листі багато вітамінів. 11. Нічний холод трохи прохолодив його.

III. I. Нова потужна техніка полегшує роботу будівельників і дає їм змогу швидко й добре працювати. 2. Нам батьки і вчителі хочуть щастя на землі. 3. Я в четвертій класі. Брат у мене старший в шахті комбайнер. Він дає рекорди, він веде перед. Навіть у журналі був його портрет. 4. У квітах, піснях і знаменах прийшло Перше травня до нас. 5. Мені тринадцятий минало. 6. Біля шляху росла велика верба. Ми під нею сховалися від дощу. 7. Діти люблять снігову зиму. У них є санки, лижі, ковзани.

Творчі диктанти

I. Подані в дужках займенники поставити в потрібному відмінку.

1. Прийшла черга чергувати (я, ти, він).
2. Мова йшла про (я, ти, він).
3. Ми подружилися з (ти, він).
4. На уроці учителька запитала (я, ти, він).
5. Батько подарував лижі (я, вона).

II. Скласти речення з поданими займенниками.

її – у неї; йому – до нього; його – у нього; нею – з нею; про нього – про неї.

Контрольні диктанти

ЗИМА

Петрик любить зиму. У нього хороші коньки. Після школи Петрик робить уроки. Потім за ним заходить Вадик. Вони радо йдуть на каток їм весело. Маленький брат Петрика Вова йде з ними. На ньому тепла шапка і шубка. У нього саночки. На катку багато дітей. Їм радісно та весело. Після катання діти йдуть додому. Дома їх чекає смачний обід. Увечері діти читають. (61 сл.)

КРАПЛИНКА ВОДИ

Сонце дуже пекло. Воно нагріло краплинку води. І вода стала парою. І полетіла малесенька краплинка парою під хмари, звідти глянула вона на землю. Любо було їй дивитися на землю. Довго літала краплиночка над землею. А потім з іншими краплинками упала на неї дощем. (43 сл.)

ПИЛИПКО

У нього очі, наче волошки в житі. А над ними з-під драного картузика біляве волосся.

Це – Пилипко.

А ще сорочечка та штанці на ньому полатані. І хата ген за тином розвалена, така ж полатана і вбога. А за нею клаптик городу. І є ще у степу шмат землі. І на ній зараз хвилюється жито і пшениці ярої смужечка. (За А. Головком) (58 сл.)

Прикметники в усіх родах і відмінках однини

Попереджувальні диктанти

I. 1. Квітучий Київ – столиця України. 2. На зеленому лузі росли різні квіти. 3. Ми каталися катером по синьому морі. 4. Моїй старшій сестрі шістнадцять років. 5. Нічого кращого немає від рідної землі. 6. Біля зеленої верби подорожні зупинилися відпочити. 7. До сусіднього села двадцять кілометрів. 8. Туристи зробили привал під старим дубом. 9. Ми довго сиділи на березі бурхливого моря. 10. Рибалки відпочивали під зеленою вербою. 11. Одного гарного зимового ранку ми вирушили на лижах до сусіднього села. 12. Під моїм віконцем заспівала рання пташка.

II. 1. Мій старший брат поїхав на роюоту. 2. Я люблю ходити босоніж по ранній росі. 3. Від брудної води можна захворіти. 4. Діти були раді

першому весняному дню. 5. Мама подарувала мені велику синю хустку. 6. Моя старша сестра працює в банку. 7. На молодому дереві було багато плодів. 8. На спортивному майданчику діти грали в м'яча. 9. Наш район змагається з сусіднім районом. 10. Ми раді були останнім променням ласкавого осіннього сонця. 11. За крайнім будинком нашого села височіла пожежна вишка. 12. Біля річки у вечірній тиші таємниче шелестіли комиші і дзвеніли у траві коники. 13. Моєму старенькому дідусеві шістдесят років. Прийменники перед назвою предмета

Прийменники перед назвою предмета

Графічні диктанти

I. 1. Граки з'явилися в селі погожої пори. 2. В село із лісу вовк забіг. 3. Я біжу, біжу по гаю. 4. Поблискують черешеньки в листі зелененькім. 5. Пишається над водою червона калина.

II. Кульбаба стала на леваді в сарафані жовтім. Підросте – всміхнеться, для вітрів вбереться б платтячко біленьке, пишне, легеньке.

Попереджувальні диктанти

I. 1. Любо в полі. Тихо гріє сонце. На жниварках їдуть робітники. 2. Сім'я вечере біля хати. 3. Павлик з матір'ю жив близько від школи. 4. При сонечку тепло, при матері добро. 5. Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть.

II. 1. Мокра від дощу трава блищала на сонці. 2. Цвітуть у Києві сади. 3. Високо в небі пролетів журавлиний ключ. 4. Сашко приніс з бібліотеки цікаву книжку. 5. Бабуся зварила вареники з вишнями. 6. Зацвіли каштани над вікном. 7. Ніна та Іра йдуть у школу. 8. Леся плела вінок з ромашок.

III. 1. Діти каталися на саночках. 2. Василько катався на лижах. 3. Пішли діти в поле квіточки збирати. 4. Співають жайворонки в небі. 5. Літак з зорею на крилі злітає над землею. 6. На полях збирають багаті врожаї. 7. На подвір'ї стояла підвода. 8. Під віконцями на сонці квіти розцвіли.

IV. 1. На березі річки ростуть берези. 2. Оля і Галя посіяли квіти на клумбі. 3. Біля криниці росте червона калина. 4. На грядці учні посадили помідори. 5. Сяє в небі сонечко, золотить поля. 6. Коля з мамою влітку поїхали на село. 7. Учні йшли зі школи додому. 8. На луках у траві рясніє багато квітів. 9. В ріках та в озерах багато риби.

V. 1. В лузі повно квіточок і маленьких діточок. 2. З лялькою у руці Катя вибігла на вулицю. 3. Гарно літом у лісі. На полі спека, а в лісі холодок. 4. На узліссі тремтить своїм листячком осика. 5. Поблискують черешеньки в листі зелененькім. 6. Олег з мамою пішов на прогулянку. 7. Я зайчика зустріла, дрімав він на горбку. 8. За двором зеленіє великий сад.

Вибіркові диктанти

Учитель читає речення, а учні вибирають прийменники перед назвою предметів і записують їх на дошці і в зошитах.

I. Спіють груші по садах,
одлітять зібрався птах,
просо скошено на полі,
відчинились двері в школі.

* * *

II. По стежині в чистім полі
я ходжу до брата Колі –
Колин трактор кожен день
за левадою гуде.

* * *

III. У неділю для Оксани
привезли із міста сани.
Білі, ковані, нові –
мчать із гірки, мов живі!

Творчі диктанти

I. Дати повні відповіді на запитання. У відповідях треба використати слова для довідок.

1. Де вчаться діти? 2. Де працює батько? 3. Куди їдуть учні відпочивати влітку? 4. Куди повертає свою голівку соняшник? 5. Де діти збирають гриби та ягоди? 6. Де живуть бджоли? 7. Де ростуть солодкі яблука та груші?

Слова для довідок: у школі, на заводі, в табір, до сонця, в лісі, у вулику, в садку.

II. Скласти колективно речення з поданими словами:

У ліс, на галявину, під кущем, в картуз, в кошики, біля струмка, з лісу.

Зразок:

Діти пішли у ліс. Вони вийшли на галявину. Під кущем діти побачили їжачка. Сергійко забрав їжачка в картуз. Діти назбирали в кошики

багато грибів та ягід. Біля струмка вони напилися води та відпочили. З лісу діти весело поверталися додому.

Контрольні диктанти

I. 1. У лузі цвіте калина. 2. По Дніпру ходять пароплави. 3. Гарно та затишно було у полі. 4. У садочку цвіла черешня. 5. Діти весело гралися на подвір'ї. 6. На городі жінки садили помідори та капусту.

II. 1. Вітер по траві ступає, цвгг із вишні обсипає. 2. У школі працює гурток юних натуралістів. 3. З лісу доносився дзвінкий спів пташок. 4. У Саші є акваріум. Там плавають різні рибки. 5. Сьогодні на стадіоні футбол.

III. 1. На озері піднявся вітер. 2. У садку ріс великий горіх. 3. У лісі діти зібрали багато грибів. 4. Восени на деревах листя жовкне. 5. На Донбасі добувають кам'яне вугілля. 6. Над вишнею гудуть бджоли. 7. Із Запоріжжя до Києва ми їхали пароплавом.

Повторення за четвертий клас

Попереджувальні диктанти

ВЕСНА ІДЕ

Дзвенять струмки. В блискучих весняних калюжах відбивається яскраве блакитне небо. Кущі верболозу над річкою *неначе* вкрились зеленим серпанком. Це з'явилися дрібні молоді листочки. На березі розпукалися сережки. А на кінці зламаної гілки збирається краплинка солодкуватого соку. На пагорбку вже починає зеленіти молода травичка. В яру жовтіють квіти. Про наближення весни нас першими попередили своїм жвавим весняним дзеньканням синички. І дятел почав вибивати дзьобом по сухій гілляці дроб. (57 сл.)

НА ГОРОДІ

Аж любо було глянути, так гарно все походило! Зелена піддимка розрослася, як зелене руно. Висадки пішли в кущі, а цибуля погналася в стрілки. Сіянець повитикався з грядки густо-густо, як щит. Морква вкрила землю *неначе* зеленим жабуринням. І вздовж, і впоперек по грядках гуляли в хрещика зелені ряди гостролистої кукурудзи та широколистого соняшника. А кругом грядок, по зеленій траві, розлізлося довгими ужами та батогами на всі боки розкішне гарбузове бадилля. (За І. Нечуєм-Левицьким) (70 сл.)

ВЕЧІР

Заходить сонечко. Річечка тече між зеленими берегами. Кучеряві верби купають у воді віти. Цвітуть маки городні, і високоверхі коноплі зеленіють. Коло білої хатки червонів рясне вишення чи високий кущ калини стріху підпирає.

А хатка у розквітлому городі, як у віночку, ховається. І зелено, й червоно, і голубо, й біло, й синьо, й рожево коло тієї хатки. Тихо й тепло. Скрізь червоно. І на небі, і на землі, і на воді. (За Марком Вовчком) (70 сл.)

НІЧ

Над містом стояла літня ніч. Високо серед неба стояв ясний місяць. Синє небо аж лисніло. А ясний місяць неначе одлип од неба і висів над самісіньким містом. Надворі рясно, хоч голки визбирай!

Місто заснуло. Скелі стояли над Россю в тяжкій задумі. Куняв ліс на горі. Сумували зелені верби. Глянеш на все те здалека і здається бачиш якесь зачароване царство. Все послуло і ніби скам'яніло. І гори, і ліси, і вода, навіть самий місяць з своїм тихим промінням скам'янів і захолов. Все те бачиш ніби намальоване якимись чудовими фарбами на якійсь чудовій картині. (За І. Нечуєм-Левицьким) (92 сл.)

СВІТАНОК

I. Місяць скотився за верби. З-за лісу тихо зійшла зірка. Вона мигтіла срібним світлом, наче веселими очима. Край лісу на темному небі трошки прояснилось. Над широкими сіножатями та зеленими ярами встав легесенький туман. Далекий ліс на яру наче хто прикрив тонкою білою наміткою. Роса почала слатись по землі. Заплакали зелені верби та лози дрібною росою. Трава забіліла під росою. З теплої росової води встала тонесенька пара і тихо полягла в один бік. Надворі почало свіжішати. Ясний місяць зблід. Він наче засоромився зірки та червоного ранку. Змагаються між собою день і ніч. На заході стояла ще місячна бліда ніч, а на сході починався ясний рожевий день. (104 сл.)

II. Зачервоніло над лісом небо. Зачервоніла нижче од лісу в Росі вода. Між небом і водою став чорною попругою ліс та гора. Місяць скотився низенько і побілів. Густа роса посіла на всякі рослини. Прив'яле од пекучого сонця бадилля піднімалось під свіжою росою. Висока трава понахиляла вершечки під важкою росою. Листя' на деревах набиралось цілющої води і міцніло. Усякі квіти розкручували свої пуп'яночки, розгортували листочки, свіжі, гарні, як личко маленької

дитини, розлились пахощі понад зеленою травою, понад тихою водою. А пташки безперестану, безупинно виспівували, скільки сили в них було. (За І. Нечуєм-Левицьким) (87 сл.)

БЕЗЗУБИЙ КИТ

Найбільша тварина в світі – беззубий кит. Він важить близько 122 тонн. Живе беззубий кит у Льодовитому океані. Дихає кит легенями. На лобі у кита є дві дірки-дихала. Через них повітря йде в легені. Легені у кита величезні. Набере кит у них повітря і пірнає під воду. Під водою кит може бути десять хвилин, а іноді й довше.

Китенята народжуються дуже великі. Мати годує їх своїм молоком близько року.

Паща у кита така велика, що в неї міг би в'їхати човен з людьми. А горло у кита таке вузьке, як пожежна кишка. От і харчується кит дрібною рибою, дрібними морським рачками, хробачками. Замість зубів у нього в пащі два ряди рогових пластинок. Їх звуть китовим вусом. Набере кит у пащу води, закриє пащу і цідить воду крізь пластинки. Вода виливається, а всіх створінь кит ковтає. На суші кит жити не може. (141 сл.)

ГОРОБЕЦЬ

Я повертався з полювання, ішов садом. Попереду стежкою біг мій собака.

Раптом собака спинив ходу. Почав підкрадатися, ніби почув дичину. Я пішов уздовж стежки і побачив горобчика.

Вітер дуже розгойдав дерево, і гороб'ятко випало з гнізда.

Мій собака поволі наближався до нього. Раптом старий горобець упав перед самою мордою собаки, настовбурчився, заверещав. Раз чи два стрибнув просто до зубастої пащі пса. Горобець кинувся рятувати своє дитя. Він затуляв його собою. Все його маленьке тільки тремтіло. Голосок охрип. Він гинув, але хотів урятувати своє дитя.

Я відкликав собаку. (За І. Тургеневим) (87 сл.)

БУРЯ НА ДНІПРІ

І. Місто Ржищів знаходиться на правому березі Дніпра. Це мальовниче місто схоже на великий парк. У цьому затишному місті на вулиці Солов'їній жив Олег Кошовий. Тисячі солов'їв звили собі гнізда у ржищівських садах. Удень і вночі солов'ї співали Олегові під вікнами.

Зелений Ржищів найбільше був привабливий для Олега могутньою рікою Дніпром. За відмінне навчання та за добру поведінку мама подарувала Олегові човен. Це було велике щастя для хлопця.

Мама з малих літ привчала Олега бути сміливим і мужнім. На річку Удай мама водила Олега за руку. А на Дніпро Олег уже ходив сам з товаришами. (94 сл.)

II. Якось влітку після пекучого дня надвечір усе небо вкрили густі чорні хмари. Знявся рвучкий вітер.

Перед самою бурею Олег захопив весла та рибацькі снасті і побіг до Гриця Задорожнього. Він кликав Гриця на Дніпро. Але Гриць не радив Олегові йти на Дніпро *під час* бурі.

Тоді Олег побіг сам, Олег сів у човен і направив його на середину річки.

Шквал бурі застав Олега майже посеред річки, човен почало кидати з хвилі на хвилю. Олег готовий був повернутись назад – та було вже пізно. (82 сл.)

III. Олег не розгубився. Він уперся ногами в дно човна і повернув його за вітром.

Міцні Олегові руки підкорили собі човен. Він легко піднявся на гребінь хвилі, якусь мить затримався там, пірнув униз і знову вискочив нагору.

Олег починав відчувати насолоду від цього льоту. Човен перетинав хвилі і мчав за вітром. Треба було не дати вітрові зайти збоку. Боковий удар вітру – то смерть для весляра під час бурі.

Другий шквал уже не злякав хлопця. Як не лютувала буря, а його човна вже не могла подолати.

Кругом рехло, клекотало, пінилось. Олег співав і почував себе переможцем. (За Д. Бедзиком) (94 сл.)

НА ВСЕ ЖИТТЯ

I. Хто перший назвав Валерія Гриценка ледарем, важко пригадати. Але це *прізвисько* немов приросло до хлопця.

Непосидючий був Валерка, Посадить мати за стіл домашні завдання виконувати, а Валерію не сидиться. *Сяк- так* напише та й з хати. Набігається, змориться, а ще охота й книжку почитати.

Любив Валерка книжки читати. Вчився він у четвертому класі, а книжки любив читати товсті. До півночі зачитувався.

Поза школою і на перерві ніхто Валерці ні в чому не дорікає. А на уроці Валерка ледар. Не робив Валерка домашніх завдань. І в кінці чверті в таблиці в нього стояли трійки та двійки. (94 сл.)

II. Минали дні. Всі давно забули про Валерку ледаря. Знали тепер Валерика відмінника. Він завжди виконував домашні завдання. І ось одного разу Валерик мало не забув про завдання. В цей день випав сніг.

Валерик прийшов із школи, пообідав і сів за домашні завдання. Ретельно виконав завдання з математики, повторив географію. Взвся за завдання з мови. Глянув у вікно. Сніг уже не падав. Навколо все біліло. Якись діти катались на лижах. І Валерик забув про все. У нього є лижі!

Валерик відклав книгу і пішов кататись на лижах. На вулиці було чудово. Сніг манив, притягував Валерика до себе.

Валерик ганяв по парку. Він був щасливий. Валерик вихором мчався поміж дерев. І раптом мало не налетів на постамент. Валерик підняв голову і побачив постать хлопчика. Володя сидів на лаві і тримав розгорнуту книжку. Він задумливо дивився у парк.

І Валерик раптом пригадав, що Володя завжди перш за все готував уроки.

Валерику стало соромно. Як же він забув про домашнє завдання?

Валерик швидко зняв з ніг лижі і пішов додому виконувати домашнє завдання. (За Ю. Збанацьким) (169 сл.)

ПОДАРУНОК

У моїй кімнаті в діжці росте деревце. У нього дрібне зелене листя. Два роки тому я привіз це деревце з Абхазії. Мені його подарував мій товариш Шамба. За цей час деревце виросло і цієї зими дало перші плоди. На ньому виросло тринадцять золотистих мандаринів.

У грудні мандарини достигли. Я запросив до себе товаришів. Надворі вітер крутив снігом. Мороз замурував вікна. Ми сиділи в теплій кімнаті і ласували солодкими запашними мандаринами. Ми розмовляли про сонячний край над Чорним морем. Я розповідав, що в грудні в Абхазії ще купаються. Розповідав про низенькі мандаринові деревця. На цих деревцях родить по десять тисяч мандаринів. А крім мандаринів, в Абхазії ростуть лимони, апельсини і пальми. (За М. Трублаїні) (110 сл.)

КИЗИЛ

І. Кизил – древня культура. Українські садоводи колись завезли його з Криму. З плодів кизилу виготовляють *варення*, маринади, приправи до їжі, наливки, консерви. Харчова промисловість нашої республіки виробляє понад десяток найменувань продуктів з кизилу. Серед них джеми, компоти, *есенції* для холодних напоїв тощо.

Кісточки кизилу дають олію, яку використовують у техніці. А з кори й листя одержують жовту фарбу для шкіри, деревини і тканин. Ціниється і тверда кизилова деревина. З давніх часів з неї виробляли скрипки, *кларнети*, *флейти*, ручки до хірургічних інструментів. Кизил можна

використовувати і в декоративному садівництві. Він добре переносить стрижку. Його можна вирощувати у вигляді шпалер і *живоплотів*.

Кизил – найбільш придатна рослина для озеленення міст, селищ, територій заводів, фабрик, шахт і вокзалів. Кизил стійкий проти засухи, морозу, хвороб та шкідників. Він добре витримує пил, димові й газові домішки у повітрі. (131 сл.)

II. Роста кизил повільно і починає плодоносити на 5–7-й рік, зате він дуже *довгорічний*. У Києві є дерева, яким по 100–150 років, вони рясно плодоносять.

Розмножується кизил насінням, відсадками та *окуліривою*. Насіння кизилу треба покласти у вологий, пісок і тримати в *погребі* до посіву. Висівати це насіння слід на другу осінь або весною.

Кизил добре розмножується і відсадками. Перед набряканням бруньок гілочку прикопують на глибину 15–20 сантиметрів для вкорінення. Для цього викопують канавку, гілку пригинають до дна, укріплюють дерев'яними шпильками. Верхівка гілки загинається вверху і прив'язується до вертикально вбитого кілочка. Гілку треба добре притоптати землею. Гілочки вкорінюються і їх весною відрізають від куща і садять.

Хороші наслідки дає також розмноження кизилу методом окуліровки сплячим віком влітку. Це треба робити ранком або надвечір.

Кизил *невибагливий* до умов зростання. (За Г. Рудківським) (129 сл.)

Пояснювальні диктанти

1. Швидко вечоріло. Всі піднялися на палубу. З моря дув свіжий вечірній вітер. Морська даліна вся вже губилася в м'якому присмерку. Лише далеко мерехтіли вогні пароплава. Вони то світилися яскраво, то пригасали на мить. Хвилинами вони зникали і знову виринали, як живі. (За О. Донченком) (41 сл.)

II. 1. У повітрі настало *передгроззя*. Швидко вибилося з-за обрію сонце. Обволоклося сонце рудим туманом і дошкульно вдарило в очі гострим і пекучим промінням. Не шумів ліс. Дзеркалом блищало озеро. 2. Кінець жовтня. Ліс ніби палахкотів своїми багряними, жовтими і пурпуровими кольорами. Накинула на себе жовте вбрання берізка. Далі багряніла груша. Червоним золотом спалахував дикий виноград. Стукали десь на сосні дятли у своїх кузнях. (61 сл.)

III. 1. Повітря тремтить від спеки. В срібнім мареві танцюють далекі тополі. 2. Високі зорі тремтіли над головами бійців. 3. Темні хмари шматками виривались з-за гори й крали з неба ясні зорі. 4. Перед самою бурею Олег захопив весла та рибальські снасті і побіг до Гриця Задорожного. 5. Надворі ревла сердита буря. 6. Похмурий ранок.

Низько над лісом плывуть хмари. Ліс простягнувся на сотні кілометрів в усі боки. 7. Тиша. Тільки трава шумить та високо в небі жайворонки перекликаються.

IV. 1. Віз весело котився в'їждженим шляхом. 2. Дух прив'ялої м'яти розійшовся в свіжому повітрі. 3. М'яко котяться барвисті, осяяні сонцем хвилі безмежного моря. 4. Десь об камінь прибережний б'є швидка вода. 5. Зів'яле листя м'яко прослалося під ногами. 6. Бриль з'їхав йому на потилицю. 7. Під кущем бур'яну на межі діти знайшли троє маленьких зайченят. 8. Сьогодні ми відїжджаємо на Кавказ.

V. Ви в лісі. Вам хочеться пити, а води поблизу немає. Що ж тоді робити? Подивіться на землю. Між кущами йде ледь помітна стежка, її протоптали лісові звірі. Це вони ходять цією стежкою на водопій. Стежка обов'язково приведе вас до води. Ви побачите річечку чи озерце. А вода відразу навіє приємну прохолоду. Струмки виходять до річечки. А річечки прямують до річок. По струмку ви можете знайти дорогу з лісу *додому*. (68 сл.)

БДЖОЛА

Верба розпустила свої котики. Ці ніжні гірляндочки ваблять до себе. Луки, гаї розливають навколо пахощі весни. А навкруги все в музиці. Грає *невидимий* струнний оркестр весни. Це перша трудова пісня бджіл.

На рукав сіла бджола. Вона трохи віддихалася. Потім зірвалася і полетіла. А на вербовому котикові вона радісно заграла в оркестрі весни.

Пахне свіжим медом. Весна! (56 сл.)

МАЛЕНЬКИЙ МИСЛИВЕЦЬ

На далекій Півночі живуть *чукчі*. Вони всі мисливці. Навіть маленькі чукчі уміють добре стріляти і ходять на полювання.

Одного разу *під час* полювання малого мисливця застала хуртовина. Він не злякався. Хлопчик закутався в хутро і закопався в сніг. Собаки лягли поряд з ним. На них намело кучугури снігу. Під снігом їм було тепло. Хуртовина вщухла. Хлопчик розкопав сніг і виліз. Згодом він був дома. (64 сл.)

СТРУМОК

Біжить струмок яром. Біжить він між густими травами і колише їх. А потім випростовується і тече далі. А там знову десь притишиться і знову біжить далі. Та все струмок до великої води поспішає. Там він зливається з річкою, а потім з морем, з океаном. Знімається парою,

летить до хмар. А з хмарами може обійти всю землю і зненацька випасти рясним дощем чи туманом. А там знову зробиться струмком і побіжить до річки, до моря...(74 сл.)

Творчі диктанти

Написати твір а) на тему «Наша квартира», використовуючи такі слова: квартира, радіо, телефон, п'ять, етаж;

б) на тему «Наші розваги в різні пори року», використовуючи такі слова: влітку, взимку, восени, навесні, географія, гербарій, екскурсія, жайворонок, грім, клевер, іній, колекція, марево, ріка, течія, човен.

Вільні диктанти

ВЕДМІДЬ-РИБАЛКА

Я підійшов до берега річки і побачив рибалку. Сидить ведмідь у воді і рибу видивляється. Тільки голова суха з води стирчить.

А вода зовсім прозора. Мені ведмедя всього видно.

Сидить цей ведмідь. І раптом щось лапами у воді почав хапати. Дістає рибу горбушу. Прикусив він горбушу і сів на неї.

Ось пливе мимо друга рибина, і її ведмідь упіймав. Прикусив і теж на неї сідає. А коли сідав, то підвівся. І першу рибу течією з-під нього понесло. А ведмідь як рывкнув! Загубилась рибина.

Довго сидів він на рибі, бурчав, навіть пропустив дві рибини.

Величезну сонну *чавичу*¹ принесла течія на ведмедя. Згріб він її, кладе під себе.

А під ним пусто.

Тут ведмідь образився, заревів з усієї сили. Став дибки, лапами б'є по воді, воду збиває в піну. Реве, захлинається.

Тут я як зарегочу!

Рывкнув ведмідь, виліз із води, обтрусився і пішов у ліс. (За Є. Чарушиним) (143 сл.)

ЯШКА І МАШКА

Наш пароплав ішов теплими південними морями. Якось ми зупинились біля берегів Африки. До нас на човні підплив негр. Він продав морякам двох мавпочок.

Руденькі мавпочки були завбільшки як кішки, їх узяли на мотузочки і потягли на пароплав. Звірята не хотіли залишати негра. Тоді сивий боцман схопив їх руками і забрав на палубу.

¹ *Чавича* – риба лососевої породи.

Пароплав рушив у дальшу путь.

Мавпочки швидко звикли до нового місця. *Незабаром* вони стали улюбленцями команди. Моряки назвали їх Яшкою і Машкою. (За М. Трублаїні) (74 сл.)

МАВПОЧКИ РЯТУЮТЬ БОЦМАНА

Опівдні сонце стояло просто над головою. Спека надзвичайна. На палубі жодної людини. Всі ховалися у затінках. Боцман вийшов полити розпечену палубу морською водою. В руках у нього мідна трубка насоса. З насоса ллється вода.

Боцман вийшов без бриля. Волосся у нього коротко обстрижене. Сонце напекло голову. Боцман зомлів і впав.

Ніхто цього не бачив. Тільки мавпочки підскачили до боцмана. Вони схопили трубку насоса і почали бавитись. Спочатку вони бризнули на лежачого моряка водою, а потім залили його з голови до ніг.

Від води боцман опритомнів. (За М. Трублаїні) (85 сл.)

ВІЧНА МАНДРІВНИЦЯ

I. Була зима. Лежала в полі срібляста сніжинка і виблискувала на сонці.

Прийшла весна. Сонце дуже почало гріти землю. Сніг від тепла почав танути і перетворився у воду. Розтанула і наша сніжинка і стала крапелькою води. З крапельок утворився струмочок.

Весело й жваво біжить струмочок полями й луками. Там він зустрічається з іншими такими струмочками. Струмочки зливаються разом і утворюють річку. Одна річка зливається з другою і утворюється велика ріка.

Плавають по ріці пароплави. Везуть вони борошно, вугілля, залізо, машини, кавуни та різні товари. А ріка все тече вперед. Все нові й нові річки зустрічаються і зливаються з рікою. Все ширшою стає ріка. (102 сл.)

II. Та ось не стало видно ні берегів, ні гаїв, ні селищ. Всюди тільки вода та небо. Сонце вранці ніби з води виходить. А увечері немов занурюється у воду. І кораблі великі плавають. Це – море.

Сонце дуже нагріває морську воду. Піднімається пара вгору над морем. Подув вітер і поніс пару в далекі країни. Від холоду пара згущається в дрібненькі крапельки води. Дрібні крапельки зливаються у більші крапельки.

І падають вони на землю у вигляді дощу. Упала вода на зелену траву і просочилася під землю. Довго мандрує вода під землею, а потім з-під землі пробивається струмочок.

Потече вода в море і знов у вигляді пари повертається до нас. Так мандрує вода в природі. (111 сл.)

ГАЗ

З *давніх-давен* люди знали, що є в нашій країні такі місця, де з-під землі виходять на поверхню тоненькі цівочки якогось газу. Від вогню газ спалахував.

Дивувались наші діди з такого чуда.

Минали роки. І от спало на думку вченим використати як паливо цей природний газ. Навчилися і його з глибин видобувати.

Дашава та Шебелинка – це наші українські багатющі родовища природного газу. З Дашави газ до Києва йде по довжелезних підземних трубах – газопроводах.

Газ обслуговує квартири і заводи.

З кожним роком все більше природного газу видобувають люди. А за роки семирічки його видобуток збільшиться в багато разів. Ще веселіше газ побіжить по газопроводу. А газопроводи густим мереживом вкриють нашу країну. (За П. Утевською). (110 сл.)

ПОЖЕЖА ПІД ЗЕМЛЕЮ

Понад *півстоліття* тому великий російський вчений Дмитро Іванович Менделєєв на одній з уральських вугільних шахт бачив підземну пожежу. Тоді ще Менделєєв подумав про підкорення людини підземного вогню. Вугілля згоряло при малому доступі повітря, і з нього виділявся горючий газ. А цей газ можна використати і як паливо, і як чудову сировину для хімічної промисловості. Це була дуже смілива на той час думка. Тільки вчені і робітники змогли здійснити її. І тепер у нашій країні вже працюють станції, що переробляють вугілля на газ. Побудувати таку станцію значно дешевше, ніж шахту. Ця станція одразу замінює і шахту, і газовий завод. І тепло вона дає *втричі* дешевше. (За І. Дубровицьким і В. Орловим) (104 сл.)

КРИЛАТИЙ ТЕСЛЯР

Де весною будують собі гнізда птахи? Одні з них селяться на верхівках дерев. Інші в'ють гніздечка в кушах, у траві. Багато також птахів оселяються просто в дуплах дерев.

Крилатий тесляр – дятел своїм міцним дзьобом легко видовбує дупла у деревах. Проб'є дятел отвір у корі, а потім дзьобом спритно вибере деревину. Ось і готова квартира. Оселиться в ній і виведе пташенят. Вилетять молоді дятли з дупла і більше до нього не повернуться. Наступного

року старі і молоді дятли нові житла для себе роблять. Покинуті ж ними дупла ще багато років правлять за квартиру різним лісовим мешканцям. Живуть у цих квартирах синички, мухоловки, шпаки. Вдень ховаються тут кажани. Влаштовують у цих дуплах соти дикі бджоли, шершні.

Багато дупел роблять дятли, але їх не вистачає для всіх бажаючих. Тому юним друзям природи треба вивішувати будиночки для птахів в садах, парках, молодих галях.

І тоді скрізь житимуть крилаті друзі наших зелених насаджень, полів, городів. (За В. Пархоменком) (150 сл.)

ОДЯГ З ДЕРЕВА

Ви знаєте, з чого зроблено ситець? Ситець зроблено з бавовни. Роздівіться шматочок бавовни під *мікроскопом*. (В мікроскопі все збільшується в кілька сотень чи тисяч разів). Ви побачите, що кожна бавовняна волосинка побудована з клітин. І тоненький шматочок деревини теж складається з клітин. От і почали з дерева робити нитки. Дерево пиляють на маленькі цурки і варять у спеціальному розчині. Утворюється густа кашиця. А з кашиці одержують чистий розчин. Цей розчин називається *віскозою*.

Розчин віскози пропускають крізь густе ситечко. Тонесенькі цівочки віскози твердіють і стають нитками. Ці нитки тонкі і блискучі, як шовкові.

А вже з них ткалі роблять красиву блискучу тканину. Ця тканина зветься віскозним шовком. З цієї тканини і шують гарні сорочки та платтячка.

За певний час в нашій країні буде виготовлено дуже багато красивого і дешевого шовку з дерева. (131 сл.)

НАША БАТЬКІВЩИНА

Велика наша Батьківщина. Вона простяглась на тисячі кілометрів від краю і до краю. Багато в нашій країні річок, озер, морів, корисних копалин. Різні багатства є в нашій країні. Але найбільше багатство – люди. Люди живуть дружно. Вони працюють на себе, на благо Батьківщини. (42 сл.)

І. Велосипед м'яко котився стежкою. Навколо простяглися безкраї пшениці і жита. У голубому мареві мигтіли березові переліски й дубові гаї. Стежка побігла коло ставу. Столітні липи й осокори низько схилялись до води. Сюди не долігав вітер. Тиха дзеркальна поверхня виблискувала в променях сонця. (За О. Десняком) (42 сл.)

Повторення за другий–четвертий класи

Пояснювальні диктанти

I. 1. Безкраї лани зеленого збіжжя дрімали серед тихої ночі. 2. Була темна осіння ніч. 3. Прибій перескакував через каміння, заливав прибережну дорогу і підбирався до мішків з сіллю. 4. Море шуміло. Монотонний, ритмічний гомін хвиль перейшов у бухання. 5. На небі сірим павутинням снувались хмари. 6. В лісі чулося кування зозулі та щебетання пташок.

II. 1. До пізнього вечора палало на торі багаття. Воно виблискувало сьйвом на верховіттях могутніх дерев та на радісних обличчях смаглявих дітей. 2. Розіллалась широкою повіддю весняні води. 3. З рум'яного сходу линуло світло й м'якими хвилями розпливалось поміж небом і землею. 4. Тут тільки море, скрізь море. Вранці спіпить очі його блакить. Удень гойдається зелена морська хвиля. Вночі море дихає як слаба людина. 5. Цвітуть поля, шумлять, гаї листовою молодою.

ПРИСЛІВ'Я

- I. 1. Хто два зайці гонить, жодного не згонить.
2. Якого пальця не вріж, то все болить.
3. Як гукнеш, так і відгукнеться.
4. Кожній справі кінця гляди.
5. Нагинай гілляку, поки молода.
6. Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримає.
7. Хто пізно ходить, тон сам собі шкодить.
8. Хто в літі гайнує, той взимку голодує.
9. Хто давнє пом'яне, той лиха не мине.
10. Коси сіно, поки сонце світить.
11. Куди вітер хитає, туди й гілля гнеться.
12. І будень, і неділя – все лінивому безділля.
13. На безриб'ї і рак риба.
14. Голодному й опеньки м'ясо,
15. У нього руки на всі штуки.
16. Красна пташка своїм пір'ям, а людина – своїм знанням.
17. Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить.
18. Не брудни криниці, бо схочеш водиці.
19. Один цвіт не робить війка.
20. Одна ластівка не робить весни.
- II. 1. Один кіл плота не держить.
2. З праці – радість, з безділля – смуток.
3. По правді рсби, по правді й буде.

4. Велике дерево поволі росте.
5. Де верба, там і вода.
6. Не тепер по гриби ходить – восени, як будуть родить.
7. Добре там живеться, де гуртом сіється й орється.
8. Одна бджола мало меду наносить.
9. Одним пальцем і голки не вдержиш.
10. Готовеньке і кішка з'їсть.
11. Полоханий заєць і пенька боїться.
12. Ночвами моря не перепливеш.
13. Під лежачий камінь і вода не тече.
14. Що було – бачили, а що буде – побачимо.
15. Скажеш – не вернеш, напишеш – не зітреш, відрубаєш – не при-
точиш.
16. Сльозами горя не здолаєш.
17. Слово не горобець, назад не вернеш.
18. Сказаного й сокирою не вирубаєш.
19. Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.
20. Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.
21. Треба нахилитись, щоб з криниці води напитись.

I. 1. Вночі випав дощ. На тротуарі місцями стояла вода. Мокре листя каштанів блищало на сонці. Кілька ластівок сиділи на телефонних про- водах і приємно щебетали. Одна пара на дорозі брала грязюку для гнізда. Десь важкі краплі води падали на бляху і монотозно постукували. Небо було чисте, сонячне. Помітно висихала земля. (48 сл.)

2. Прийшла осінь. У зелені коси беріз вплелися золоті стрічки. Різ- нобарвним полум'ям горять осики, дикі груші. Червоніють китиці ягід на горобинах. На лісовій ліщині дозріли горіхи. Важкі коричневі жолуді па- дають з дубів. Лісовим мешканцям настав час заготовляти на зиму харчі. (39 сл.)

II. Ліс влітку повен різноманітних звуків. Цілу добу не вгавають пта- шині пісні. З кущів, з дерев, з небесної височини линуть трелі, писк, крик, свист.

Чути шарудіння маленьких землерийок, обережні кроки козуль. Ін- коли тьвкне молоде лисеня. Сердито зацокає білочка.

Подають голос і комахи. Станьте біля мурашника, прислухайтеся і ви почуєте легкий шум. То робочі мурашки перетягують лісову підстилку. Стрекочуть цвіркуни. Гудять бархатисті джмелі, жуки. Свій власний го- лос має і кожне дерево в лісі. Радісно, ласкаво шелестить березове листя. Бархатистий голос має м'який лист липи. Могутній дуб при тихому вітрі басисто лопоче.

Задумливий шелест гострокутного листа приєднує до лісового хору клена.

У бурю діброва нагадує шум розбурханого моря. (105 сл.)

III. Крізь зелень листяного лісу пробивається сонячний промінь і срібним зайчиком лягає на землю.

Густий ліс бідний на квіти. Одначе як хороше там жаркого травневого дня. Від землі іде приємна прохолода. Серед ліщини і дубняку височать янтарні колони сосен. Тут можна зібрати букетик лісової царівни. Це ніжна і запашна конвалія.

Ось сила великих зелених листків. Але рідко серед них виросте стрілка білих квіточок. Наче сріблясті дзвоники повісила конвалія і розлила навколо чудовий аромат.

Цвіте конвалія недовго. Майже все своє життя проводить вона глибоко під землею.

Конвалія – це підземний житель. Її насіння у перший рік не дає паростків. Тільки через рік побачать світ перші листки. Вони дають початок цьому підземному стеблю.

З листя і квітів конвалії виготовляють ліки для серцевих хвороб. (118 сл.)

IV. Весною все пробуджується від сну, все оживає. Ласкаво світить привітне сонце. Свіже повітря напоєне терпкими пахощами.

Поки зелень оповіє дерева, деякі з них уже встигають відцвісти. Проте на їх квітування мало хто звертає увагу.

У середині квітня на Україні зацвітають деякі дерева. Цвіт цих дерев без яскравих пелюсток. Так цвіте ліщина, а потім клен. Похиленими китицями, густими пучечками квітів вкриті всі гілки кленів.

Цвіт тополі нагадує розм'яклі сережки. А потім цвітуть в'язи, берести.

Насіння ранньо квітучих дерев і кущів дозріває рано. В садках буяє травневий цвіт, а вже летить білим пухом насіння верб, сріблястих тополь, сипляться на землю побурілі крилатки в'язів. Пізніше всіх досягає насіння кленів. (106 сл.)

V. Все більше дерев і кущів одягається в кучеряву молоду зелень. На деревах розкриваються пелюстки квітів. Принадна в цей час черемуха.

На фоні салатових листків з'явилися грона набубнявілих бруньок. Дерево мов одягло намисто із сріблястого бісеру. В ласкавих променях весняного сонця з кожним днем воно стає все яснішим, білішим.

Пройде теплий дощик, і на черемусі розгорнуться тендітні пелюстки квітів. Кому не відомі пахощі черемухового цвіту! Пахнуть не тільки квіти, пахне й листя. Міцні пахощі є добрим захистом дерева від цвільових грибків, бактерій, деяких комах.

З цвітінням черемухи часто збігається хвиля весняного похолодання. (91 сл.)

VI. 1. Далеко за полтавськими рівнинами прокидався ранок. Сонце ще тільки збиралося випнутись на небосхил. Дихання березня відчувається сьогодні ще виразніше, ніж напередодні. Повітря немов аж подзвонює. Воно легке, чисте. Ніжно трейтять перші листочки на молодих деревцях.

Ранок немов віддзеркалюється в тихій воді Дніпра. (За Н. Носенком) (42 сл.)

2. Над селищем стояла тиша. Тільки здалеку долинав гудок паровоза. Тихо шелестіло листя яблунь та дикого винограду. Десь продзеленчав трамвай. Раптом за вікнами серед тополиного листя залопотів дощ. Десь далеко загуркотів грім. У відчинені вікна вийнуло вологого прохолодою. Дощ полився з повою силою. За вікнами під його важкими краплинами лопотіло листя тополь та дикого винограду. З даху дзюркотіла вода. Надворі якомсь стемніло раптово. (За М. Руденком) (62 сл.)

VII. 1. Була рання весна. В небі стояло веселе сонце. Холодний вітерець шелестів молодим листям придорожніх беріз. У вишині пливли білі стрічки перистих хмар і журавлине курликання. Лісгомонів. Причепурились урочисті берези. Сосни терпко пахли молодим галуззям. Тільки дуби ще стояли задумливі. (За Ю. Збанацьким) (40 сл.)

2. Сонце хилиться до обрію. Над річкою стелеться легкий безбарвний туман. За товстою смугою луків синіє вдалині сосновий бір. Дорога вела з одного кінця села в другий. Гора покрилася густою стіною дерев. Під ногами приємно шелестить листя. З лісових хащ віє холодний вітер. Дзюрчить десь внизу живий струмочок води. Просто з кам'яної стіни виривались сріблясті струмочки. В теплі весняні ранки чарівна струминка весело грала барвистою веселкою. (За Ю. Збанацьким) (65 сл.)

VIII. Надійшла весна. Був один із перших теплих днів. Перший раз по довгій зимовій неволі в тісних душних хатах сільські діти могли побігати вільно. Прокльовувалась з землі свіжа зелень. У лісі усе забілілося від дикого часнику, що починав відцвітати, від білих і синіх лісових фіалок. Над ними розкинулося небо, всміхалося сонце. А на далеких вершинах Карпат блискотіли ще здорові снігові шапки. Діти почували кожної хвилини холодний зимовий подув, що йшов від гір до сходу сонця. І річка почувала це. Вранці вона була ясна і чиста, а тепер клекотіла гнівно в своїх тісних берегах. (За І. Франком) (92 сл.)

ІВАН КОЖЕДУБ

Всі знають хороброго льотчика Івана Кожедуба. Він сам збив у боях шістдесят два ворожих літаки. Вороги здалеку пізнавали Івана Кожедуба.

Вони багато разів намагалися збити його літак. Але Іван Кожедуб завжди виходив переможцем.

За хоробрість в боях уряд тричі присвоїв Івану Кожедубу звання Героя. (44 сл.)

ВЕСНА НАД МОРЕМ

Над морем буяє рання весна. Зелений ряст вкривав усе надбережжя, ліг на кручі, на прибережні скелі. Наче саме море вийшло з берегів і хлинуло на берег зеленими хвилями.

Тихими вечорами спалахували на темному небі зорі. Вони ніби збільшились, налились тріпотливим яскравим світлом і низько повишли над морем.

З височини долітав часом на землю далекий гусиний покрик. Летіли під весняними хмарами дикі гуси, курликали журавлі, і те призивне курликання довго бриніло в теплому й тихому весняному повітрі. (За О. Донченком) (76 сл.)

ПЕРЕДВЕСНЯНЕ

I. Найраніше весна приходить у листяний ліс. Серед снігу мовчазно стоять голі дуби, граби, клени. Прозорим, порожнім здається такий ліс в кінці зими. Але сонячне проміння за день вже добре нагріває темну кору дерев. Тепло по нагрітому стовбуру спускається вниз до коріння і спочатку розтоплює навколо дерев сніг, а згодом розморожує маленький клаптик землі. Так утворюються в снігу біля дерев воронки. Наприкінці лютого не тільки в лісі, а й у полі ще лежить сніговий покрив. А навколо якогось дуба вже почалася весна. Температура повітря нуль або градус морозу. А у воронці в цей час близько чотирьох градусів тепла. (97 сл.)

II. Вже в кінці лютого погожого дня з південного боку під деревом можна знайти різноманітних живих істот. Вони належать до холоднокровних організмів. Температура цих істот залежить від температури навколишнього середовища. Ось по снігу стрибають безкрилі темні льодівнички. Що роблять ці маленькі хижі комахи? Льодівнички полюють на снігових бліх.

Під час відлиг у січні й лютому можна побачили великих літаючих зимових комариків.

При температурі близько нуля на снігу знаходимо безкрилих горіхотворок, снігових черв'яків.

Відкриваються з-під снігу вічнозелені листки жовтого зеленчука, копитняку, дрібної осоки. Тут же бачимо паростки з пуп'янками пролісків, медунки, анемони. (За В. Пархоменком) (90 сл.)

ПОРА ПІДСНІЖНИКІВ

Найсвітліше у листяному лісі буває ранньої весни. Під сонячним промінням швидко збільшуються чорні круги талої землі навколо дерев. На очах з'їдає останні ніздруваті кучугури снігу південний теплий вітерець. Задзюрчали по вибалках струмочки.

Грунт ще не просох, а над землею вже піднялися ранні квіти.

Розкрилися грона пролісків. Поодинці визирнули підсніжники. Між зеленими листочками загорілись жовтенькі зірочки гусячої цибульки.

Світло, тепло розбивають панцир на бруньках.

Підсніжники починають рости рано наповесні ще під снігом. Підсніжники бувають тільки в листяних лісах. Там м'яка підстилка з опалого листя охороняє їх від замерзання.

Пора підсніжників є порою перших прилітних птахів.

Ця пора змінюється зеленою весною. (За В. Пархоменком) (99 сл.)

ЛІТНЯ ХУРТОВИНА

Теплий літній вечір на Дніпрі. М'які сутінки оповили прибережні зарості лози. Після гарячого дня від них іде приємний аромат.

Лагідно перекочуютьсєд дніпрові вода через піщану косу. На тихій поверхні зарябіла вода. А місцями наче біла піна з'явилась.

Невдовзі й хмарки великих сніжинок закружляли в повітрі.

Літня завірюха! Це буває влітку при масовому вильоті комах-одноденок.

Раніш, ніж злетіти в повітря, одноденки близько трьох років існують як личинки.

Одні з них живуть у водоймищах. Інші види одноденок мають личинки, що риють у ґрунті нірки. Живляться личинки здебільшого дрібними водоростями, гнилими рештками прибережних рослин.

Після багатьох линянь теплим літнім вечором безліч личинок випливає на поверхню води. Шкіра на їхніх спинах тріскається і звідти вилазять крилаті комахи. Швидко злітають вони угору, потім повільно падають униз, а потім знову злітають.

Ніби снігова хуртовина кружляє над спокійним водоймищем. В повітрі комахи ще раз линяють і починають викидати яєчка. Після цього одноденки гинуть. (За В. Пархоменком) (147 сл.)

ОСІННІ КВІТИ

I. Порожньо пізньої осені у полі, на луках. Годинами можемо іти по стерні, і ні на чому зупинити погляд. Тому так приємно буває зустріти у цей час на дорозі пізню квітку. Ось братки. Їх пелюстки привітно

виглядають з-під відмерлих трав. Милуєшся ніжною квіткою, що не злякалася їдких жовтневих туманів, холодних дощів.

І згадуєш, що ці ж самі братки зустрічалися ще навесні. (60 сл.)

II. Чому братки цвітуть і навесні, і восени? Низькорослим квітам на луках улітку живеться не дуже добре. Їх затіняють високі трави, хліба. Ніякий метелик не добереться до такої квітки, і мало сонячного світла достається їй.

Ось чому братки, огоньки, дзвінець та деякі інші низькорослі бур'яни поспішають відцвісти весною. Такі ж умови для них восени після жнив. Тепер вони цвітуть вдруге.

Ранню весну згадуєш і коли бачиш золотавих калюжниць. Калюжниця росте на мокрих місцях. Іноді вона буває наполовину у воді. Рослина має досить вологих, поживних речовин і може квітнути двічі на рік. І весною, і восени квіти з'являються у калюжниці на одній і тій же рослині. (За В. Пархоменком) (104 сл.)

ЇЖАКИ ГОТУЮТЬ ПОСТІЛЬ

Увечері поверталися ми з полювання. Їхали лісом. Світло фар вивирало з темряви чорні стовбури дубів, білі струнки берізки. Під машину лягав килим опалого листя. Машина йшла поволі. Раптом ми зупинилися. Перед машиною лежала темна кулька. Кулька була обліплена опалим листям. Це їжачок злякався світла, шуму мотора і завмер на дорозі. Потім звірок засопів, ворухнувся і боляче вколов долоню. Я покотив його по опалому листі. Кулька зробилася ще пухлішого.

Їжачок ніс на своїх плечах постіль. Він готує з листя зимову постіль. Десь під корінням дерева засне він до весни. (За В. Пархоменком) (88 сл.)

Вибіркові диктанти

I. Учитель читає вірш, а учні вибирають слова з подвоєними приголосними і записують ці слова в зошитах.

1. ПЛАТТЯЧКО

День народження у Ніни.
Мама плаття їй надіне.
Платтячко – на диво
вишите красиво.
Хто на платтячко зирпе,
каже: «Платтячко ляне».

2. Я злитись хочу з сонячним промінням,
бо в цім велика життєва снага.
І серця свого щирого горіння
віддать тобі, Вітчизно дорога.

II. УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ ВІРШ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ СЛОВА З **в** (м'яким знаком) І ЗАПИСУЮТЬ ЦІ СЛОВА В ЗОШИТАХ.

ЗДРАСТУЙ, ТАБІР!

Знову літо. Достигають вишні,
медом пахнуть вранішні вітри.
От ми знову вже в дорогу вийшли –
у свої веселі табори.
За плечима бульхають баклажки,
нас привітно зустрічає бір,
нас метелики стрічають в лузі,
рибки нас стрічають у річках.

III. УЧИТЕЛЬ ЧИТАЄ ВІРШ, А УЧНІ ВИБИРАЮТЬ СЛОВА З НЕНАГОЛОШЕНИМИ ГОЛОСНИМИ **е**, **и** І ЗАПИСУЮТЬ ЦІ СЛОВА В ЗОШИТАХ.

1. ПЕРШЕ ТРАВНЯ

На київських горах зелених
музика гримить раз у раз.
У квітах, піснях і знаменах
прийшло Перше травня до нас.
Не спинить негода ніяка
в майбутнє веселий наш крок.

***

2. Між кущами, як мережка,
пролягла вузьенька стежка.
Пагінці, трава і квіти
хочуть сонечко схопити;
як маленькі рученята
підняла листочки м'ята.
А над ними в вишині
дерева рясні, рясні.
На землі, мов ті вінки,
кучерявий ряс, братки.
Пишно, любо в нашій гаї,
а фіалки як цвітуть!

О. Ющенко

Творчі диктанти

I. Скласти речення так, щоб в них пряма мова стояла після таких слів:

1. Сашко говорить товаришам: ...
2. Йому відповідають: ...
3. Андрійко запитав: ...
4. Учитель звернувся до учнів: ...
5. Вожата повідомила: ...
6. Диктор сказав: ...
7. Мама поцікавилась: ...

II. Скласти речення, щоб у них входили такі слова:

1. ... щука, окунь, карась, сом.
2. ... півень, голуб, горобець, чайка.
3. ... пшениця, овес, жито, ячмінь.
4. ... береза, дуб, клен, ясен, верба.
5. ... яблуня, груша, слива, вишня.
6. ... стіл, стілець, диван, ліжка, шафа.
7. ... пишуть, читають, малюють, ліплять.
8. ... співають, танцюють, декламують.
9. ... орють, сіють, косять, молотять.
10. ... копають, садять, полють, поливають.

III. Скласти речення з даними словами. У дужках (де треба) записати однокорінні слова для перевірки.

1. Зима, сніг, мороз.
2. Ліс, лис, заблуdivся, лісничий.
3. Літо, озеро, берег, береза, дубки, човен, рибка.

IV. Відповісти на запитання.

- а) Юрко збирається в школу. Що Юрко кладе в портфель?
- б) У нас велика тваринницька ферма. Які тварини там живуть?
- в) Мама пішла на город за городиною. Що мама принесла з городу?
- г) Діти пішли в ліс за грибами. Яких грибів назбирали діти?
- д) Оксана сіяла квіти в саду. Які квіти посіяла Оксана?
- е) У Оксани великий сад. Які фруктові дерева ростуть у саду?
- є) Петрик з татом – риболови. Яку вони піймали рибу?
- ж) Весною прилітають пташки з теплих країв. Які пташки прилетіли з теплих країв?

V. Скласти речення і невеличкі твори з даними словами.

- а) 1. Учень, учителька, школа. 2. Олівець, перо, пенал, портфель.
3. П'ятнадцять, відмінник, клас. 4. Олень, ведмідь, ліс. 5. Об'ява, збір, дитячий.

б) 1. Пташка, клітка (в, над, під, з, перед, до, за). 2. Білка, сосна (на, під, над, до). 3. Собака, будка (в, біля, під, до, за, перед). 4. Трактор, поле (на, в). 5. Прапор, клуб (на, в, над).

в) 1. Річка, хлопець, коньки. 2. Заєць, мисливець, полювання. 3. Знання, завдання, навчання. 4. Осінній, денний, ранній.

VI. З даних слів і словосполучень скласти речення і написати твір на тему:

а) «Весна».

Слова: весна, прийшла, зеленів, дерева, травичка, розпускаються, квіти, ранні, квітнуть, пташки, радісно, сіють, садки.

б) «В будинку школярів».

Слова: приходиш із шкоди, обідаєш, робиш уроки, йдеш в будинок школярів, займаєшся фізкультурою, граєш, береш участь, йдеш додому.

в) «На лижах».

Слова: робляться, зберігаються, змазуються, взуватися, одягатися, не кутатися, не зупинятися, можна застудитися, повертатися, переодягатися.

г) «Рибна ловля».

Слова: піднятися на світанку, відправитися, вудочки, пожива, усітися, не ворушитися, закидати, клює, рибалка хвилюється, старається, риба ловиться.

д) «Робота в полі».

Слова: орють, боронують, сіють, хліба, зеленіють, визрівають, радіють, косять, звозять, молотять, мелють.

е) «Школа».

Слова: не пропускай, не запізнюйся, не розмовляй на уроці, не заважай учителю і товаришам, не роздивляйся на всі боки, не пропускай пояснень учителя, не крутись, не насмічуй, не псуй, не забувай вітатися.

є) «У Києві».

Слова: великі будинки, красиві пам'ятники, чудесні станції метро, зелені вулиці, нові тролейбуси і автобуси, світлі школи, різні заводи та фабрики, широкий Дніпро, прекрасні театри та кінотеатри.

ж) «Прогулянка в лісі».

Слова: з старшим братом, раннім ранком, на свіжому повітрі, у літньому лісі, під старим гіллястим дубом.

з) «Літні канікули».

Слова: літо, сонце, канікули, річка, море, озеро, ліс, степ, жара, прохолода, спека, дощ, квіти, дерева, пісок, каміння, берег, човен, пароплав та ін.

й) «В лісі».

Слова: спіють, ростуть, зеленіють, шукають, кричать, бігають, ловлять, щебечуть, пурхають, співають, пахнуть.

і) «На річці» .

Слова: тече, шумить, блищить, плаває, ниряє, ловить, тягне, закидає, купається.

й) «Нове село».

Слова: широкі вулиці, нові будинки, простора школа, дитячий майданчик, зелений парк, світлий клуб, новий кінотеатр, великі магазини.

Самодиктанти

ЛІТО

В сонячному мареві серпневім
золотяться буйні пшениці.

Ягоди розсипались вишневі
у дитячій білім фартушці.

* * *

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Тихесенький веїр
на землю спадає,
і сонце сідає
в темнесенький гай.
Он сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

В. Самійленко

* * *

ОСІНЬ

Вже в небі осінь повівала,
вже рідше сонечко блищало,
і до ущербу день ішов,
таємна глибочінь дібров
з печальним шумом оголялась.

О. Пушкін

* * *

1. Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть,

плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
а матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати,
вечірня зіронька встає.

Т. Шевченко

* * *

Щодня цвітуть уранці роси,
проміння падає до ніг,
і виряджає літо осінь
на павутинках золотих.

* * *

4. Тече вода з-під явора
яром на долину.
Пишається над водою
червона калина.
Пишається калинонька,
явір молодіє,
а кругом їх верболози
й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
та попід горою,
хлюпочуться качаточка
поміж осокою.
А качечка впливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми.

Т. Шевченко

* * *

5. Стоїть гора високая,
зелений гай шумить.
Пташки співають голосно,
і річенька блищить.

* * *

ЛІСОВА ПОСАДКА

Біля села піднялася посадка.
Її доглядають завжди школярі.
Доріжки піщані втрамбовані гладко,

обмазані добре гінкі стопбури.
Ось купкою вирости клени лапаті.
Ось ряд осокорів біліє гіллям.
А далі – ялинки голчасті, пухнаті.
Берізки вклоняються юним дубам.
Посадкою люди ідуть па роботу,
вертають додому з роботи по ній.
Листочки в осінній легкій позолоті
на плечі їм киди вітрець запашний.

В. Ткаченко

* * *

ШПАЧОК

У дуплі між гілочок
поселився малий шпачок.
Всі зраділи у садку
голосистому шпаку.
Він із сонечком встає,
їсть жучків і росу п'є.
Потім – шапку набакир
й веселить наш сад і двір.

* * *

ДОВГОНОГІ КОСАРИ

Косить в лузі журавель
конюшину та щавель,
і журавлики малі
узялися за граблі.
Сушать сіно і складають
та матусю виглядають.
Хоч журавка і не косить,
так джерельну воду носить,
носить воду, ще й обід,
щоб косилося як слід.

* * *

ПРОЛІСОК

Я перша квіточка весни,
я пролісковий цвіт,
я пережив зимові сни
і знов родивсь на світ.
У мене очі голубі,
такі, як неба синь.

Росту між кленів, між дубів,
люблю і сонце, й тінь.
Зелені рученьки мої
листочками зовуть.
Я полюбив ліси, гаї,
живу іздавна тут.

М. Познанська

* * *

НАВЕСНІ

Надійшла весна прекрасна,
многоцвітна, тепла, ясна,
ніби дівчина в вінку.
Ожили луги, діброви,
повно гомону, розмови
і пісень в чагарнику.

І. Франко

* * *

ДОЩИК

Дощик теплий, дощик синій
цілий день співав в долині,
і під цей весняний спів
у долині луг зацвів.
В лузі повно квіточок
і маленьких діточок.

М. Стельмах

Вільні диктанти

ЯК ВАСИЛЬКО ПРОВОДИВ СВІЙ ДЕНЬ

Сонце заглянуло у вікно, і вітерець подув у відчинену квартиру. Василько прокинувся радісний і веселий. Годинник показував 7 годин 30 хвилин. Василько потягнувся у ліжку і швидко встав.

Чітко виконав він вправи ранкової гімнастики і побіг умиватися. Він почистив зуби, умив лице, обтер тіло мокрим рушником, швидко одягнувся і сів снідати. Апетит у Василька після зарядки був добрий.

Потім Василько пішов до школи. Після уроків він прийшов додому, пообідав і відпочив одну годину. Наступну годину він грався надворі з товаришами. Потім взявся за уроки. Після відпочинку уроки було готувати легко.

Після виконання уроків Василько знову вийшов погуляти. Василько з товаришами погрався, і доріжку в саду підмів, і покатав маленьку сестричку, і дерево обкопав.

Василько повечеряв, почитав бібліотечну книжку, провітрив кімнату, умився на ніч і о 9 годині 30 хвилин ліг спати.

Василько був завжди здоровий, веселий і добре вчився. (139 сл.)

ТИХЕ ПОЛЮВАННЯ

Сьогодні вас чекає особливе полювання. Виходьте в ліс не з рушницею, а з простеньким кошиком та невеличким ножем. Дичина від вас нікуди не втече.

Ось і знайомий ліс. Рівними рядками виструнчились зелені сосни. Поміж ними ростуть берізки, кремезні дубки з побурілим листям.

Повільно заглиблюєтесь в сосняк. Навколо тихо-тихо. Тільки іноді з глибини лісу чути легкий стукіт дятла та мелодійний свист зграйки синиць.

Ось неначе хтось трохи підняв опалу хвою. Обережно розгортаєте її руками. Ні, немає нічого.

Рушаєте далі. Знову піднята хвоя. Знімаєте голчає покривало, відкриваєте красиву оранжеву шапку рижика.

Підрізаєте ніжку. З надрізу виступає жовтогарячий сік. Обережно кладете в кошик перший гриб.

Помічаєте ще чотири молодих рижики. Для початку непогано. В кошику уже з'явилися сиріжки та масляки.

Кінчився молодий сосняк. Переходите в старий ліс. Біля напівзогнилого пня туляться жовті опеньки. Одні з них ще зовсім маленькі, з кулястою верхівкою. Інші вже розправили свої шапки. На довгій ніжці, піднімаються вони над своїми молодшими родичами.

Шукайте їх ще під іншими пнями. Ой! Трохи не роздавили. Сидить на товстій м'ясистій ніжці з майже чорною шапкою справжній білий гриб. Та він тут не один! Ось ще двійко.

Наближається вечір. Кошик обважнів, ви не помічаєте втоми і легкого ходю повертаєтесь додому.

Скільки насолоди дає тихе полювання в осінньому лісі! (За В. Пархоменком) (204 сл.)

ОХОЛОДЖЕННЯ ВІД НАГРІВАННЯ

Закипає чайник. З його носика виривається дуже гаряче повітря. За кілька сантиметрів від носика клубочиться біла хмарка. Звідки вона?

З носика чайника виходить дуже гаряче повітря. Воно насичене прозорою водяною парою. У кімнаті повітря прохолодне, і водяна пара охолоджується. З водяної пари утворюються дрібнісінькі краплинки води. Біла хмарка над чайником – це безліч таких краплинок.

Ця маленька хмарка є рідною сестрою величезних хмар у небі. І ці хмари теж утворилися від нагрівання і охолодження.

Вдень сонце нагріває не тільки землю. Під його промінням нагрівається також вода в річках, морях, озерах і випаровується. Багато води випаровує листя рослин.

Висхідні рухи повітря підхоплюють водяну пару і піднімають її високо вгору. Там завжди холодно. І з водяної пари утворюються дрібнісінькі краплинки води. З краплинок води з'являється біла хмара. А вітер заносить її далеко-далеко. (За М. Волевахою) (130 сл.)

ДОЩ, СНІГ, ГРАД

I. Люда помітили, що не з кожної хмари випадає дощ. Чому це так? Всі ж хмари складаються з дрібненьких краплинок води.

Дощ може піти лише з так званої холодної хмари. Температура холодної хмари нижче нуля. В теплій хмарі температура вище нуля, кристалики льоду в ній не утворюються, і дощ не піде.

В холодній хмарі утворюються, льодові кристалики. Вони починають швидко зростати і утворюються сніжинки. Сніжинки виростають до таких розмірів, що випадають з хмари. Сніжинки зустрічають на своєму шляху теплі шари повітря і тануть. Землі вони досягають уже у вигляді дощових краплин. А взимку сніжинки теплих шарів повітря не зустрічають на своєму шляху і випадають снігом. (104 сл.)

II. Іноді на землю разом з дощем випадає град. Градинки бувають дуже великі. Як градинка виросла в горобине або куряче яйце?

Про це градинка може сама розповісти. Потрібно градинку швиденько розрізати. Зверху градинка прозора. Це лід. А всередині біла і крихка. Градинка сама з снігу. У неї лише верхнє вбрання з льоду.

Бувають градинки, ідо надівають на себе не одне вбрання, а декілька. Всередині прозоре вбрання з льоду, зверху біле вбрання з снігу, а далі знову прозоре вбрання з льоду.

Як же це трапляється?

На вершині хмари утворилася снігова крупинка. Стала вона опускатися вниз на землю. І на своєму шляху потрапляла в холодний шар повітря, потім в теплий. На неї намерзали краплинки води, а потім її огортали кристалики снігу. Декілька разів підкидало градинку вгору висхідними рухами повітря. І намерзло на неї по кілька шарів льоду. І впала градинка на землю. (За М. Волевахою) (139 сл.)

МИСЛИВЦІ ЗА ХМАРАМИ

I. Вечірнє сонце сховалося за ясним обрієм. Над Москвою замерехтіли зірки. Але десь опівночі небо швидко затягнулося хмарами. Похмурого ранку сьомого листопада екіпажі п'яти літаків одержали термінове завдання. Вони повинні були до початку параду очистити небо над Красною площею.

Один по одному літаки зникали за хмарами. Незабаром на півдні хмари розвіялись, показалося небо. Світла смуга розширювалась. Почався парад. Перші промені сонця освітили мавзолей.

Це фантастичне оповідання? Ні!

Спеціальні літаки піднялися високо вгору і засіяли туман твердою *вуглекислою*. Це так званий штучний лід. Такий штучний лід можна бачити в ящиках з морозивом. Він не тане, а тільки випаровується, утворюється невидимий газ. Температура штучного льоду 79 градусів холоду.

Літаки «посолили» туман дрібними часточками штучного льоду і туман розсіявся.

Цього досягли наші вчені. (119сл.)

II. А як можна штучно викликати дощ?

В холодних хмарах з'являються льодові кристалики. Вони збільшуються і падають на землю у вигляді дощу або снігу.

Але дуже часто в холодних хмарах не буває кристалів, і ці хмари дощу або снігу не дають.

А якщо внести в них тверді крижані частинки штучного льоду?

На небі з'являється безліч купчастих хмар. Спеціальний літак з штучним льодом піднімається в повітря. Скоро потужна двохмоторна машина зникла за обрієм.

Почалося полювання за хмарами.

Треба знайти холодну хмару. Теплі хмари з температурою вище нуля засівати штучним льодом не варто. Вони тільки розсіюються, а дощу не дають.

Нарешті знайшли. Температура в хмарі близько десяти градусів морозу, а льодових кристалів немає. Літак пролітає над хмарою і залишає за собою довгу смугу. Це він викинув роздрібнений на маленькі часточки штучний лід.

Краплинки води збираються навколо крижаних часточок. Льодові кристалики ростуть, важчають і починають падати вниз.

Через кілька хвилин хмара потемніла. І раптом з неї синьою завісою линув дощ.

Це так звані мисливці за хмарами викликали дощ.

Полювання за хмарами вже стає професією.

Немає ще назви для цієї професії. Але така професія народилася. І в неї велике майбутнє.

Прийде час і мисливці за хмарами будуть робити погоду. Людині скориться і град, і дощ, і туман. (За М. Волевахою) (202 сл.)

ЛЕВ І СОБАЧКА

I. У Лондоні показували диких звірів. З відвідувачів брали гроші або собак і котів на корм диким звірам.

Одному чоловікові захотілося подивитись звірів. Він схопив на вулиці собачку і приніс ного до звіринця. Його пустили дивитись, а собачку взяли і кинули в клітку до лева на споживу.

Собачка підібгав хвіст і притиснувся у куток клітки. Лев підійшов до нього і понюхав його. Собачка ліг на спину, підвів угору лапки й почав махати хвостиком. Лев торкнув його лапою і перевернув. Собачка схопився і став перед левом на задні лапки. Лев дивився на собачку, повертав голову з боку на бік і не займав його.

Левові дали їсти, він відірвав шматок м'яса і залишив собачці. Лев ліг спати і собачка ліг біля нього і поклав свою голову на його лапу. (120 сл.)

II. Собачка жив в одній клітці з левом. Лев не займав його, їв корм, спав з ним разом, а іноді грався з ним.

Так прожили лев і собачка цілий рік в одній клітці.

Через рік собачка захворів і здох. Лев перестав їсти і все нюхав, лизав собачку і торкав його лапою.

Нарешті лев зрозумів, що собачка помер. Він підстрибнув, наїжився, почав шмагати себе хвостом по боках, кинувся на стіну клітки і став гризти засуви й підлогу.

Цілий день він бився, метався по клітці і ревів. Потім лев ліг біля мертвого собачки і затих. Хазяїн хотів забрати мертвого собачку, але лев нікого не підпускав до нього.

Хазяїн впустив до лева живого собачку, але лев розірвав його на шматки. Потім він обняв своїми лапами мертвого собачку і так лежав п'ять днів.

На шостий день лев помер. (За Л. Толстим) (133 сл.)

Контрольні диктанти

I. 1. Світало. На блідому небі ясно горіла зірниця. Колосисте море синіло під росою в тьмяному світлі. Од свіжого подиху ранку злегка тремтіли жита. Над полем співали вже жайворонки. Синє море хвилювалось і кипіло на березі піною. Чайки знімалися з одиноких берегових скель, припадали грудьми до хвилі і плакали над морем. Над берегом висів соляний туман од дрібних бризків. Каламутне море скаженіло. Високі буруни вставали на морі. (65 сл.)

II. 1. День був сонячний, пишний, гарячий. Сонце заливало золотим маревом леваду, садок, верби та городи. На городах зацвіли соняшники. Трав'яні коники аж тріщали в траві. Соловейки аж лящали у вербах. Деся далеко кувала зозуля. Її кування було чути між свистом, криком та щебетанням пташок. Гаряче й вогке повітря вливало в тіло силу, здоров'я, веселило серце. (За Н.-Левицьким) (54 сл.)

ГУСИ

Гуси дають м'ясо, жир, а також перо і пух. Розведення гусей дуже вигідне. З весни до осені дорослі гуси разом з гусенятами пасуться на луках.

Свійські гуси походять від диких сірих гусей. Людина змінила природу гусей. Свійські гуси більші і жирніші від диких.

У нас виведені чудові породи гусей.

Найбільш відомі холмогорські гуси. Це великі білі гуси з шишкоподібним наростом при основі дзьоба. (63 сл.)

ШКІЛЬНИЙ САД

Школа стояла напустир. Навколо гола земля, пісок та каміння.

Вирішили учні посадити сад. Дружно очистили ділянку від каміння, сміття, бур'яну. Перекопали землю, угноїли її. Посадили яблуні, груші, сливи, вишні. Заклали свій плодовий розсадник. Розбили красивий квітник. Там посадили троянди, лілії, гвоздики та багато інших чудових квітів.

Найкраще доглядають сад учні. Восени вони згрібають сухе листя й палять його. (58 сл.)

НА РІЧЦІ

Сергій ішов вулицею. Потім спустився втоптанною посеред городу стежкою на леваду. Ліворуч слалася смуга зернистого піску. Праворуч зеленіло якесь зілля.

З-під дерев'яного місточка в спокійну воду ріки тихо вливався струмок. За скелею річка повертала вбік.

По середині річки знаходиться острівцець. На острівці ростуть кущі лози. Близько стоїть електростанція.

Високо на стовпі білим вогнем світиться вночі електрична лампочка. (За В. Козаченком) (57 сл.)

ЦВІТУТЬ КАШТАНИ

Прошли перші травневі дощі і розгорнулося тендітне листя кийських каштанів. А над ним малесенькими пірамідками звелися пуп'янки майбутнього цвіту.

Чудовий вигляд мають вулиці Києва. Але найпрекрасніші парки і сквери під час цвітіння каштанів.

Радісного усмішкою цвіту іде травень на українські землі. Дніпрові хвилі б'ються об гранітну набережну. А в тихі місячні ночі у воді відзеркалюються розквітлі крони.

Знову цвітуть каштани. (За В. Пархоменком) (60 сл.)

ПТАШИНІ СЕРЕНАДИ

У травні з небесної блакиті, з дерев і кущів линуть радісні пташині голоси. За синім сосновим бором займається рожева зоря.

Польовий жайворонок дзвіночком вітає народження нового дня. А в лісі ніжною флейтою зустрічає схід сонця юла.

З ранку до пізнього вечора чути пташині серенади в міських парках.

А увечері у кущах тихої алеї раптом хтось свисне, тьохне.

Заспіває соловей і ліс гримить. (За В. Пархоменком) (62 сл.)

ПЛЯМИСТІ ОЛЕНІ

У наших українських лісах є чимало різних звірів і тварин. Але кожного року можна зустріти зовсім нових. На Київщині, Чернігівщині, Вінниччині з'явилися плямисті олені. Їх привезли з Далекого Сходу.

Плямисті олені красиві, стрункі тварини. По боках у них яскраві білі плями. За це їх і назвали плямистими.

М'ясо плямистих оленів, дуже смачне і поживне. З їх шкіри виготовляють замшу. З молодих рогів роблять спеціальні ліки. (65 сл.)

РАНОК НА РІЧЦІ

Ще не зійшло сонце. Ще дрімає очерет. Спить і вода. Біля берега задивились на свою вроду гіллясті кучеряві верби. Та ось прорізала раптом зелене баговиння блискавиця. Почали пустувати корописі. І по всьому плесу пішли кола. А з очерету випливає блискуча чорна лиска. На лобі у неї біла кокарда. Крикне лиска. І із зелені випливають її пухнасті сизі малята. Чудесний ранок на річці. (62 сл.)

ЦУКОР

Було це давно. У нашу країну з далекої Індії прийшов корабель. Заморські купці привезли новин товар. Це був цукор. Добували його в Індії з цукрової тростини. Коштував цей цукор дуже дорого і споживали його тільки багаті люди.

Один учений добув з буряка цукор. Тепер цукор дешевий і його споживає весь народ. (51 сл.)

Маргітич Маріанна Ярославівна

М-25 Збірник диктантів з української мови для початкових класів угорськомовних шкіл Закарпаття: Методичний посібник для вчителів шкіл з українською та угорською мовами навчання. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010–132 с.
ISBN 978-966-2595-06-2

У посібнику відповідно до програми подані тексти для графічних, попереджувальних, пояснювальних, вибіркових, творчих та контрольних диктантів з української мови, даються також тексти для самодиктантів, диктантів-завдань.

УДК 811.161.2(075.2)
ББК 81.2Укр-922

Методичне видання

Маргітич Маріанна

**Збірник диктантів з української мови для початкових класів
угорськомовних шкіл Закарпаття**

Відповідальний за випуск: *Козут Аттіла*
КОРЕКТУРА: *автор*
ВЕРСТКА: *Гороні Адальберт*
ОБКЛАДИНКА: *K&P*

Здано до складання 11.10.2010. Підписано до друку 25.11.2010.
Папір офсетний. Формат 70х100/16.
Умовн. друк. арк. 10,6. Тираж 200. Зам. 433.

СП “ПоліПрінт”, м. Ужгород, вул. Тургенєва, 2